T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

HATTAT MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Hasret GÜNDÜZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Mehmet MEMİŞ

NİSAN - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HATTAT MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasret GÜNDÜZ

Enstitü Anasanat Dalı: Geleneksel Türk Sanatları

"Bu tez 11/04/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Mehmet MEMİŞ	Başarılı
Doç. Mesude Hülya DOĞRU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza ÖZCAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Hasret GÜNDÜZ

11/04/2025

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı'nda yürütülen Geleneksel Türk Sanatları (YL) (Tezli) yüksek lisans programı kapsamında, Türk hat sanatının değerli isimlerinden Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin hayatını ve sanatını araştırmaya yönelik bir çabanın ürünüdür. Vahdetî Efendi'nin sanat anlayışını, eserlerini ve kültürel mirasa olan katkılarını derinlemesine inceleyerek, hat sanatı tarihindeki önemini ortaya koymak hedeflenmiştir.

Bu süreçte bilgi birikimi, rehberliği ve teşvik edici yaklaşımıyla bana her zaman yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mehmet Memiş'e en derin teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin yönlendirmeleri, çalışmamın şekillenmesinde ve zenginleşmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin soyundan gelen ve bu çalışmamda bana değerli katkılarını esirgemeyen Refia Kerrra Atasagun Hanımefendi'ye, bu önemli mirası yaşatmaya yönelik gösterdiği özen ve katkıları için teşekkür ederim.

Tez sürecinde kıymetli bilgi ve değerlendirmeleriyle bana rehberlik eden saygıdeğer jüri üyeleri Doç. M. Hülya Doğru ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Rızâ Özcan'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Vahdetî Efendi'nin banknot görsellerine ulaşmamızda bizden desteğini esirgemeyen, koleksiyonunda bulunan görselleri bizimle paylaşan nümizmatik camiasının kıymetli koleksiyonerlerinden Sayın Mehmed S. Tezçakın Beyefendi'ye katkılarından dolayı minnettarlığımı belirtmek isterim.

Tez konumun belirlenmesinden saha çalışmalarıma kadar geçen süreçte, bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, özellikle mezar taşı araştırmaları konusundaki birikimiyle tanınan araştırmacı yazar Nidayi Sevim Beyefendi'ye gönülden şükranlarımı sunarım. Ayrıca, bu uzun ve yorucu süreçte bana sabır, sevgi ve destekle güç veren aileme teşekkürlerimi iletmek isterim. Onların anlayışı ve teşviki olmadan bu çalışmayı tamamlamak mümkün olmazdı. Bu çalışmanın, hat sanatı ve Mehmed Şevket Vahdetî Efendi hakkında yapılacak olan gelecekteki araştırmalara bir zemin oluşturması ve sanatımıza katkı sağlaması dileğiyle…

Hasret GÜNDÜZ

11/04/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **iii**
FOTOĞRAF LİSTESİ ..... **v**
TABLO LİSTESİ ..... **xii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**
ÖZET ..... **xiv**
ABSTRACT ..... **xv**

GİRİŞ **1**
1. BÖLÜM: HATTAT MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ EFENDİ'NİN HAYATI **6**
1.1. Ailesi ve Yetiştiği Çevre 6
1.2. Eğitimi ve Mesleki Çalışmaları 13
1.3. Vahdetî Efendi'nin Bank-ı Osmani-i Şahane İçin Tasarımlarını Yapmış Olduğu Banknotlar 14
1.3.1. Banknot Tasarım ve Basım Aşamaları 14
1.3.2. Bank-ı Osmani-i Şahane ve İlk İhraç Ettiği Banknotlar 16
1.3.3. 1863 Tarihli Birinci Emisyon İki Yüz Kuruşluk ve 500 Kuruşluk Banknot 18
1.3.4. Birinci Emisyon 5 Liralık Banknot (1864) 19
1.3.5. 1863 Tarihli Birinci Emisyon İki Liralık Banknot (1869) 25
1.4. Vefatı 28
2. BÖLÜM: SANAT HAYATI **35**
2.1. Hocaları 35
2.1.1. Mehmed Sâlih Ferdî Efendi 35
2.1.2. Hâfız Mehmed (Muhammed) Rüşdî Efendi 36
2.1.3. Kadıasker Mustafa İzzet Efendi 36
2.1.4. Ebûbekir Nâsıh Efendi 38
2.2. Hattatlığı 40
2.3. Tuğrakeşliği 49
2.4. Hakkâklığı 50
2.5. Vahdetî Efendi ve Katı' Sanatı 53
2.6. Yazı Anlayışı 54

2.7. İmza ve Tarih Kullanımı 62
2.7.1. Satır Nizamındaki İmzalar 63
2.7.2. İstifli İmzalar 65
2.7.3. Tarih Örnekleri 67
3. BÖLÜM: MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ EFENDİ'NİN ESERLERİ 68
3.1. Banknotlar 69
3.2. Levhalar 76
3.3. Tuğralar 114
3.4. Mimari Eserlerdeki Yazıları 131
3.5. Mezar Kitâbeleri 142
3.6. Kıta, Berat ve Delâilü'l- Hayrâtları 160
3.7. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Eserleri Üzerine Notlar ve Tespitler 179
3.7.1 Ayasofya'dan Müzeye 179
3.7.2. Bursa Ulucâmi'deki Levhanın Mevcut Durumu 182
3.7.3. Nuruosmaniye Câmii'ndeki Levhanın Mevcut Durumu 183
3.7.4. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi ve Hâfız Vahdetî Karışıklığı 184
3.7.5. Zümrüt Mühür ve Bazı Tespitler 188
3.7.6. Kumbarahane Câmii duvarında bulunan levhanın durumu 190
3.8. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Hatıraları: Kişisel Eşyaları 191

SONUÇ 193
KAYNAKÇA 196
EK 202
ÖZ GEÇMİŞ 210

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhisselam
Bkz. : Bakınız
BVBM : Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. : Cilt
d. : Doğumu
DİA : Diyânet İslâm Ansiklopedisi
ET : Erişim Tarihi
Ed. : Editör
EHA : Ekrem Hakkı Ayverdi
Env. : Envanter
EM : Erzincan Müzesi
H. : Hicrî
IRCICA : İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İTVHSM : İstanbul Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi
İSAM : Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
İTMM : İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü
İÜ : İstanbul Üniversitesi
İÜNEK : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
Kat. : Katalog
M. : Milâdî
No : Numara
OBA : Osmanlı Bankası Arşivi
ö. : Ölümü
r. a : Radıyallahu anh
s. : sayfa
SYEK : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyânet Vakfı

TİEM : Türk ve İslâm Eserleri Müzesi

TSMK : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Tşh. : Teşhir

TTK : Türk Tarih Kurumu

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Mehmed Şevket Vahdetî Efendi..... 6
Fotoğraf 2: Mehmed Şevket Vahdetî Efendi..... 7
Fotoğraf 3: Rızâ Safvet Bey, Solda Oğlu Mehmed Suûdu'l-Mevlevî ve Küçük Oğlu Ahmed Nûri ile Birlikte..... 8
Fotoğraf 4: Mehmed Suûd Yavsi Ebussuudoğlu 9
Fotoğraf 5: Ortada Hasan Adlî Yavsi Ebussuûdoğlu, Sağda Rabia Adviye Yılmaz ve Refia Kerrâ Atasagun'un Bulunduğu Aile Fotoğrafı..... 10
Fotoğraf 6: Ebüzziyâ Mehmed Tevfik 11
Fotoğraf 7: Sultan Abdülmecid Mühürlü 250 Kuruşluk Kāime (Kâğıt Para)..... 15
Fotoğraf 8: Birinci Seri 200 Kuruşluk Banknot İçin Paris Komitesine Gönderilen Metin Taslağı 18
Fotoğraf 9: Birinci Seri 500 Kuruşluk Banknot İçin Paris Komitesine Gönderilen Metin Taslağı 18
Fotoğraf 10: Birinci Emisyon VII. Tertip (İstanbul) 200 Kuruşluk Banknot, 005067 Seri Numaralı Bu Banknot 16 Kasım 1863 Tarihinde İhraç Edilmiştir ... 19
Fotoğraf 11: I. Emisyon 5 Liralık Banknot Taslağı 20
Fotoğraf 12: I. Emisyon 5 Liralık Banknot Taslağı 20
Fotoğraf 13: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Sülüs Hatla Yazılmış Metin Provası 21
Fotoğraf 14: İki Yüz Kuruşluk Banknot Üzerindeki Sülüs Metni Detay Görseli..... 21
Fotoğraf 15: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Celî Dîvânî Hatla Yazılmış Metin Provası 21
Fotoğraf 16: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Celî Dîvânî Hatla Yazılmış Provası . 22
Fotoğraf 17: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Rikā' Hattıyla Yazılmış Detay Görseli 22
Fotoğraf 18: Vahdetî Efendi'nin Osmanlı Bankası İçin Tasarlanan Muvakkat Hisse Senetleri İçin Yazdığı Rikā' Metni Örneği..... 22
Fotoğraf 19: Beş Mecidiye Altınlık Banknotun Provası..... 23
Fotoğraf 20: Beş Mecidiye Altınlık Banknotun Arka Yüzü Provası 24
Fotoğraf 21: Beş Liralık Banknotun Sağ Üst Köşesinde Gubârî Yazıyla Yirmi Defa "Beş Adet Mecidiye Yüzlük Altını" İbâresi Detayı 24

Fotoğraf 22: I. Emisyon İki Liralık Banknotun Şeffaf Kâğıt Üzerindeki Metin Denemeleri 26
Fotoğraf 23: I. Emisyon İki Liralık Banknotun Şeffaf Kâğıt Üzerindeki Metin Denemeleri 27
Fotoğraf 24: İki Mecidiye Altınlık Banknotun Taslak Denemeleri 27
Fotoğraf 25: İki Mecidiye Altınlık Banknotun Biraz Daha Gelişmiş Diğer Bir Taslağı 28
Fotoğraf 26: Vahdetî Efendi'nin Kabri 30
Fotoğraf 27: Vahdetî Efendi'nin, Kabir Baş Şâhidesi Estampajı 31
Fotoğraf 28: Vahdetî Efendi'nin Kabir Ayak Şâhidesinden Estampajı 32
Fotoğraf 29: Borç Tasfiye ve İbrâ Belgesi 33
Fotoğraf 30: Kadıasker Mustafa İzzet Efendi, İn Niz Beguzered (Bu da geçer) 1277 (1861) 37
Fotoğraf 31: Ebûbekir Nâsıh Efendi'ye Ait Celî Sülüs Levha 39
Fotoğraf 32: Vahdetî Efendi'nin Sülüs Nesih İcâzetnâmesi 40
Fotoğraf 33: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı 42
Fotoğraf 34: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı 43
Fotoğraf 35: Ebubekir Nasıh Efendi'nin Yazmış Olduğu Sol Alt Köşede Bulunan Metin Detayı 43
Fotoğraf 36: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı 44
Fotoğraf 37: Ebubekir Nasıh Efendi'nin yazmış olduğu sol alt köşede bulunan metin detayı 44
Fotoğraf 38: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı 45
Fotoğraf 39: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı 45
Fotoğraf 40: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı 45
Fotoğraf 41: Vahdetî Efendi'ye Ait Rik'a Meşk Satırı 45
Fotoğraf 42: Vahdetî Efendi'ye Ait Rik'a Meşk Satırı 46
Fotoğraf 43: Mehmed Şevket Vahdetî Efendi Hattıyla, Celî Dîvânî Berat 46
Fotoğraf 44: Vahdetî Efendi'ye Ait Rik'a Metin Taslağı 47
Fotoğraf 45: Vahdetî Efendi'ye Ait Ta'lik Kıt'a Satırları 48
Fotoğraf 46: Vahdetî Efendi'ye Ait İstif Denemeleri 49

Fotoğraf 47: Vahdetî Efendi ve Şerife Âişe Sıddîka Hanım'ın Mühürleri ve Mühür Baskıları 52
Fotoğraf 48: Kâğıt Üzerine Basılmış Mühürlerin Görüntüleri 52
Fotoğraf 49: Hâfız Osman'a Ait Hilye-i Şerîfe'den Alınan Ayet Metni (1099 (1687) 54
Fotoğraf 50: Vahdetî Efendi'ye Ait Hilye-i Şerîfe'den Alınan Ayet Metni. 1282 (1866) 54
Fotoğraf 51: Vahdetî Efendi'ye Ait Celî Sülüs Levha 55
Fotoğraf 52: Solda Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, "Lafza-i Celâl" Yazılışı. Sağda Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye Ait "Lafza-i Celâl" Örneği 55
Fotoğraf 53: Mustafa Râkım Efendi'ye Ait "Lafza-i Celâl" Örneği 55
Fotoğraf 54: Solda Vahdetî, Sağda Mustafa Râkım ve Alta Kazasker'e Ait "Sin" Dişlerinin Yazılışı 56
Fotoğraf 55: Solda, Vahdetî Efendi'ye Ait Sülüs Levha. Sağda, Mahmud Celâleddîn'e Ait Sülüs Levha 57
Fotoğraf 56: Beş Liralık Banknot Sağ Üst Köşesinde Gubârî Yazı İle Yirmi Defa ''Beş Adet Mecidiye Yüzlük Altını'' İbâresi Detayı 58
Fotoğraf 57: Vahdetî Efendi'ye Ait Rikâ' Satır Örneği 59
Fotoğraf 58: Vahdetî Efendi'ye Ait Rikâ' Satır Örneği 59
Fotoğraf 59: Vahdetî Efendiye Ait Rikâ' Satırları 60
Fotoğraf 60: Vahdetî Efendi'nin Kendi Kabir Baş Şâhidesi 60
Fotoğraf 61: Mehmed Sa'deddin Efendi'nin kabir Baş Şâhidesi 61
Fotoğraf 62: Hesnâ Hanım'ın Kabir Baş Şâhidesi 61
Fotoğraf 63: Vahdetî Efendi'nin Yazmış Olduğu Hilye-i Şerîfe'ye Ait Ketebe Bölümü 63
Fotoğraf 64: Vahdetî Efendi'nin Yazmış Olduğu Hilye-i Şerîfe'ye Ait Ketebe Bölümü 63
Fotoğraf 65: Vahdetî Efendi'ye ait Dalâilü'- Hayrât ketebe sayfası 64
Fotoğraf 66: Vahdetî Efendiye Ait Dalâilü'- Hayrât Ketebe Sayfası 64
Fotoğraf 67: "Harrarahû Vaḥdetî 'An Küttāb-ı Mühimme-i Dîvān-ı Hümāyûn 268 Fî Cemâziye'l-Evvel" 65
Fotoğraf 68: Harrarahû Mehmed Şevket Min Tilâmizi Mustafa İzzet Seterallâhu Uyûbehû 1281 65

Fotoğraf 69: Ketebehû Vahdetî. Sene (12) 68 Safer 66
Fotoğraf 70: Abduhû Vahdetî /1282 66
Fotoğraf 71: Mehmed Şevket/1283 66
Fotoğraf 72: Ketebehû Şevket 66
Fotoğraf 73: Vahdetî 66
Fotoğraf 74: Şevket 66
Fotoğraf 75: "Fî Gurre-i Muharrem 70" 67
Fotoğraf 76: 14 Şevval fî Sene 1280 67
Fotoğraf 77: Sene 1286 67
Fotoğraf 78: 25 Muharrem Fî Sene 1288 67
Fotoğraf 79: 200 Kuruşluk Banknotun Ön Yüzü 69
Fotoğraf 80: 200 Kuruşluk Banknotun Arka Yüzü 69
Fotoğraf 81: Beş Mecidiye Altınlık Banknot Provası (Ön Yüzü) 71
Fotoğraf 82: Beş Mecidiye Altınlık Banknot Provası (Arka Yüzü) 72
Fotoğraf 83: İki Liralık Banknot (Ön Yüz) 74
Fotoğraf 84: İki Liralık Banknot (Arka Yüz) 74
Fotoğraf 85: Celî Sülüs Levha 76
Fotoğraf 86: Sülüs Levha 78
Fotoğraf 87: Celî Sülüs Levha 80
Fotoğraf 88: Celî Sülüs Levha 81
Fotoğraf 89: Celî Sülüs Levha 83
Fotoğraf 90: Celî Sülüs Levha 85
Fotoğraf 91: Celî Sülüs Levha 87
Fotoğraf 92: Celî Sülüs Levha 89
Fotoğraf 93: Celî Sülüs Levha 91
Fotoğraf 94: Celî Sülüs Levha 92
Fotoğraf 95: Celî Sülüs Levha 94
Fotoğraf 96: Celî Sülüs Levha 96
Fotoğraf 97: Hilye-î Şerîfe 98
Fotoğraf 98: Hilye-î Şerîfe 101
Fotoğraf 99: Hilye-î Şerîfe'ye Ait Ketebe Bölümünün Detayı 102
Fotoğraf 100: Celî Sülüs, Celî Ta'lik Levha 104

Fotoğraf 101: Celî Sülüs Levha 106
Fotoğraf 102: Celî Sülüs Levha 107
Fotoğraf 103: Celî Sülüs Levha 108
Fotoğraf 104: Celî Sülüs Levha 110
Fotoğraf 105: Celî Sülüs Levha 111
Fotoğraf 106: Katı' Çiçek Levha 112
Fotoğraf 107: Katı' Çiçek Buketi 113
Fotoğraf 108: Sultan Abdülmecid Tuğrası 114
Fotoğraf 109: Sultan Abdülmecid Tuğrası 116
Fotoğraf 110: Sultan Abdülmecid Tuğrası 118
Fotoğraf 111: Sultan Abdülaziz Tuğrası 119
Fotoğraf 112: Sultan Abdülaziz Tuğrası 120
Fotoğraf 113: Sultan Abdülaziz Tuğrası 121
Fotoğraf 114: Tuğra Formunda Besmele 122
Fotoğraf 115: Tuğra Formunda Kelime-i Tevhid 123
Fotoğraf 116: Sultan Abdülaziz Tuğrası 125
Fotoğraf 117: Sultan Abdülaziz Tuğrası 126
Fotoğraf 118: Sultan Abdülaziz Tuğrası 127
Fotoğraf 119: Sultan Abdülaziz Tuğrası 128
Fotoğraf 120: Sultan Abdülaziz Tuğrası 129
Fotoğraf 121: Katı' Tekniği ile Sultan Abdülmecid Tuğrası 130
Fotoğraf 122: Keçecizade Kazım Bey Çeşmesi 131
Fotoğraf 123: Kitâbede Bulunan İmza Bölümü 131
Fotoğraf 124: Çeşme Kitâbesi 132
Fotoğraf 125: Celî Sülüs Kitâbe 134
Fotoğraf 126: Celî Dîvânî Yazı 135
Fotoğraf 127: Celî Dîvânî Orta Bölüm Detay Fotoğrafı 135
Fotoğraf 128: Merkez Efendi Türbesi'nin Kubbe Yazısı 137
Fotoğraf 129: Merkez Efendi Türbesi Kubbe Saçağı Yazısı 139
Fotoğraf 130: Merkez Efendi Kabri Baş Yanında Bulunan Reprodüksiyon Eserdir .. 141
Fotoğraf 131: Hesnâ Hanım'ın Kabir Baş Şâhidesi 142
Fotoğraf 132: Hesnâ Hanım'ın Kabir Baş Şâhidesi İmza Detayı 143

Fotoğraf 133: Mehmed Sa‘Deddin Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi 145
Fotoğraf 134: Mehmed Sa‘Deddin Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi İmza Detayı 145
Fotoğraf 135: Mehmed Sa‘Deddin Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi Estampajı 146
Fotoğraf 136: Mehmed Sâdeddîn Efendi’nin Kabir Ayak Şâhidesi 149
Fotoğraf 137: Mehmed Sâdeddîn Efendi’nin Kabir Ayak Şâhidesi Estampajı 150
Fotoğraf 138: Celî Sülüs Kitâbe 152
Fotoğraf 139: Kitâbeye Ait İmza Detayı 152
Fotoğraf 140: Vahdetî Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi 154
Fotoğraf 141: Vahdetî Efendi’nin Kabir, Baş Şâhidesi İmza Detayı 154
Fotoğraf 142: Vahdetî Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi Estampajı 155
Fotoğraf 143: Vahdetî Efendi’nin Kabir Ayak Şâhidesi 157
Fotoğraf 144: Vahdetî Efendi’nin Kabir Ayak Şâhidesi Estampajı 158
Fotoğraf 145: Sülüs-Nesih Kıta 160
Fotoğraf 146: Celî Dîvânî Hattıyla, Ferâşet-i Şerîfe Beratı 162
Fotoğraf 147: Ferâşet-i Şerîfe Beratının Arka Yüzü 163
Fotoğraf 148: Delâilü’l-Hayrât 165
Fotoğraf 149: Unvan Sayfası 167
Fotoğraf 150: Haremeyn (Mekke ve Medine) Tasvirleri 168
Fotoğraf 151: Bölüm Başı 169
Fotoğraf 152: Ketebe Sayfası 170
Fotoğraf 153: Hizbü’l-Bahr 171
Fotoğraf 154: Varak 2b_Unvan Sayfası 173
Fotoğraf 155: Varak 3a 174
Fotoğraf 156: Varak 8a 175
Fotoğraf 157: Varak10a 176
Fotoğraf 158: Varak 21b 177
Fotoğraf 159: Varak 32a _ Ketebe Sayfası 178
Fotoğraf 160: Fotoğrafta, Ayasofya Câmi'sindeki Müezzin Mahfiline Asılmış Levha Yer Almaktadır. 181
Fotoğraf 161: Vahdetî’nin Ayasofya Câminin Güneybatı Bölümünde Bulunan Celî Sülüs Hattı 181

Fotoğraf 162: Şevket Vahdetî'nin Ayasofya Câminin Kuzeybatı Bölümünde Bulunan Celî Sülüs Hattı 182
Fotoğraf 163: Vahdetî Efendi'nin Bir Zamanlar Bursa Ulucâmi'nde Bulunan Eseri. 183
Fotoğraf 164: Hâfız Vahdetî Efendi'ye (Abdulahad) Ait Dua Kitabının Sayfa Başı . 185
Fotoğraf 165: Hâfız Vahdetî Efendi'ye Ait Celî Sülüs Hat İle Armudî İstif 186
Fotoğraf 166: Hâfız Vahdetî Celî Sülüs Levha 186
Fotoğraf 167: Hâfız Vahdetî'nin Sultan II. Abdülhamid Han İçin Çektiği Tuğra . 187
Fotoğraf 168: Üzerinde Tuğra Taslağı Bulunan Zümrüt Taşının Görünümü 189
Fotoğraf 169: Zümrüt Taşının Yerleştirildiği Altın Mühür Sapının İki Taraftan Görünümü. 189
Fotoğraf 170: Celî Sülüs Levha 190
Fotoğraf 171: Berjer Koltuk 191
Fotoğraf 172: Duvar Saati 192
Fotoğraf 173: Gaz Lambası 192

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Bu Tabloda, Hattı Şecerîye Ait Ebced Diziliminden Faydalanılarak Hazırlanmış Olan Harflerin Sembolik Değerleri Gösterilmektedir 51

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Vahdetî Efendi'nin Günümüze Ulaşan Şeceresi 12

ÖZET

Başlık: Hattat Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Yazar: Hasret GÜNDÜZ

Danışman: Prof. Dr. Mehmet MEMİŞ

Kabul Tarihi: 11/04/2025 **Sayfa Sayısı:** xv (ön kısım) + 201 (ana kısım) + 8 (ek)

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, Osmanlı hat sanatının önde gelen isimlerinden biri olarak, Mustafa Râkım ekolünün güçlü temsilcilerindendir. Otuz sekiz yıllık kısa ancak etkileyici yaşamı boyunca, sanatındaki başarısını ortaya koyan özgün eserler üretmiştir. Hattat, ressam ve hakkâk olarak gösterdiği başarılarla tanınan Vahdetî Efendi'nin, Ayasofya, Nuruosmaniye, Bursa Ulu Câmii ve Nallı Mescit gibi önemli yapılarda eserleri bulunmaktadır.

Vahdetî Efendi, yalnızca bir sanatkâr değil, aynı zamanda Osmanlı devlet yönetiminde de görev almış bir şahsiyettir. Hat sanatı alanındaki önemli katkılarının yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin ekonomi tarihi açısından da iz bırakmış bir hattattır. Osmanlı'nın ilk resmi bankası olan Bank-ı Osmani-i Şahane'nin ilk banknotlarının tasarım ve hâk işlerinin Vahdetî Efendi'ye verilmesi, onun sanatındaki yetkinliğini ve tasarım becerisini göstermektedir. Vahdetî Efendi'nin hat sanatına kattığı özgünlük, bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Ulaşılabilen eserleri incelenerek bu alandaki başarısı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hat sanatı, Banknot, Hattat, Mehmed Şevket Vahdetî

ABSTRACT

Title of Thesis: The Life and Works of Calligrapher Mehmed Şevket Vahdetî Efendi

Author of Thesis: Hasret GÜNDÜZ

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet MEMİŞ

Accepted Date: 11/04/2025 **Number of Pages:** xv (pre text) + 201 (main body) + 8 (add)

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, one of the prominent figures of Ottoman calligraphy, was a distinguished representative of the Mustafa Râkım school. During his short yet remarkable life of thirty-eight years, he produced original works that reflected his artistic success. Renowned for his accomplishments as a calligrapher, painter, and engraver, Vahdetî Efendi's works can be found in significant structures such as Hagia Sophia, Nuruosmaniye Mosque, Bursa Grand Mosque, and Nallı Mosque.

Vahdetî Efendi was not only an artist but also a statesman who held positions within the Ottoman administration. In addition to his notable contributions to calligraphy, he also left a mark on the economic history of the Ottoman Empire. The design and engraving of the first banknotes issued by the Imperial Ottoman Bank (Bank-ı Osmanî-i Şahane) were entrusted to him, a clear testament to his artistic expertise and design skills. The uniqueness Vahdetî Efendi brought to the art of calligraphy forms the foundation of this study. By examining his extant works, this research seeks to emphasize his achievements and lasting impact in the field.

Keywords: Calligraphy, Banknotes, Calligrapher, Mehmed Şevket Vahdetî

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bu araştırma, on dokuzuncu yüzyılın önde gelen hattatlarından Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin hayatını, sanata yaklaşımını ve eserlerini konu edinmiştir. Çalışma, Vahdetî Efendi'nin sanat tarihindeki yeri, sanat üslûbu ve hattatlık geleneğindeki katkıları üzerine derinlemesine bir analiz sunarak, hat sanatındaki yerini ve önemini konu edinmektedir.

Çalışmanın Önemi

Hat sanatı, İslam sanatının önemli bir parçası olup, yüzyıllar boyunca büyük hattatlar tarafından işlenerek klasik ölçülerine ulaşmış ve günümüze kadar gelmiştir. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, bu geleneği başarıyla sürdüren ve Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'nin tedrisatından geçerek Mustafa Râkım tarzında eserler veren önemli bir sanatçıdır. Osmanlı hat sanatının önemli isimlerinden biri olarak, dönemin estetik anlayışını ve gelenekli sanatların inceliklerini eserlerinde yansıtmış bir sanatkârdır.
Ancak, sanatçı hakkında yapılan çalışmaların sınırlı olması, onun hat sanatı tarihinde hak ettiği yerin yeterince anlaşılamamasına yol açmıştır. Bu nedenle, Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin hayatı, sanatı ve eserleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapılması büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışmanın, Vahdetî Efendi'nin hat sanatı tarihindeki yerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması umulmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin hayatı ve eserleri üzerinden, Türk hat sanatı tarihine katkı sağlayan önemli bir hattatın, kendinden sonraki nesile bıraktığı sanat mirasını incelemektir. Eserlerinde gösterdiği niteliksel farklılık ve özgünlük, Vahdetî Efendi'yi hem kendi dönemi hem de sonraki nesiller için önemli bir hattat olarak öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamız, Vahdetî Efendi'nin sanatındaki kariyerini, üslûbunu, önemli eserlerini ve sanat dünyasında bıraktığı etkiyi detaylı bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu araştırma, *Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin hayatı ve eserleri* üzerine yapılacak kapsamlı bir incelemedir. Nitel bir araştırma yöntemi çerçevesinde planlanmış ve birden fazla veri kaynağından yararlanılmıştır.

1. Literatür Taraması ve Kaynak Toplama

Çalışmanın ilk aşamasında, Mehmed Şevket Vahdetî Efendi hakkında daha önce yayımlanmış basılı kaynaklar, arşiv bilgileri ve akademik literatür incelenmiştir. Bu aşama, Vahdetî Efendi'nin hayatı, sanatı ve eserleri üzerine mevcut bilgilerin derlenmesi ve literatürdeki boşlukların belirlenmesi amacını taşımaktadır. Literatür taraması sırasında başvurulan başlıca kaynaklar arasında:

- Biyografik eserler (İbnülemin- Son Hattatlar, Muhittin Serin- Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, Şevket Rado- Türk Hattatları, Ali Alparslan- Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Mirzâ Habib Efendi- Hat ve Hattâtân vb.),
- Sanat tarihi çalışmaları ve makaleler,
- Kataloglar ve envanter listeleri bulunmaktadır.

2. Saha Araştırması ve Veri Toplama

Literatür taramasının ardından, saha araştırması yapılmıştır. Bu aşama, Vahdetî Efendi'nin eserlerine dair daha somut bilgilere ulaşabilmek için geniş bir araştırma alanını kapsamaktadır. Araştırma sürecinde şu bilgi kaynaklarına başvurulmuştur:

- Arşivler (kamu ve özel arşivler),
- Üniversite kütüphaneleri ve müze koleksiyonları,
- Özel koleksiyonlar,
- Sanat galerileri ve antikacılar,
- Hat sanatı uzmanları ve akademisyenlerle yapılan görüşmeler,
- Hattatın soyundan gelen aile üyeleriyle iletişim.

Bu çok yönlü veri toplama süreci, araştırmanın kapsamını genişletmiş ve Vahdetî Efendi'nin hayatı ve sanatını daha ayrıntılı bir biçimde anlamamıza olanak sağlamıştır. Araştırmanın saha bölümünde, yüz yüze görüşmeler, belgelerle yapılan incelemeler ve görsel materyallerin toplanması gibi yöntemler kullanılmıştır.

3. Çalışmanın Yapısal Düzeni ve Bölümleme

- Birinci Bölüm: Vahdetî Efendi'nin Hayatı

Bu bölümde, Vahdetî Efendi'nin doğumu, ailesi, şeceresi, eğitimi ve mesleki gelişimi ele alınmış, hattatlık kariyerinin başlangıcına dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca, sanat hayatındaki önemli dönüm noktaları ve vefatına dair veriler de bu bölümde tartışılmıştır.

- İkinci Bölüm: Sanat Hayatı

Bu bölümde, Vahdetî Efendi'nin sanat kariyerine dair detaylı bir inceleme yapılmıştır. Hat eğitimi, hattatlık ve tuğrakeşlik gibi sanat dallarındaki yetkinliği, hakkaklık ve katı' sanatıyla olan ilişkisi, hocaları ve ustalık dönemi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Vahdetî Efendi'nin imzaları ve üslûbu da incelenmiştir.

- Üçüncü Bölüm: Eserler ve Kataloglama

Çalışmanın son bölümünde, Vahdetî Efendi'nin eserleri detaylı bir şekilde kataloglanmıştır. Eserler, tarih sırasına göre düzenlenmiş olup; tarihsiz eserler en son kısımlarda yer alacak şekilde sıralanmıştır. Eserler, başlıca şu kategorilere ayrılmıştır:

- Banknotlar,
- Levhalar,
- Tuğralar
- Mimari eserlerdeki yazıları
- Mezar taşı Kitâbeleri
- Diğer yazılar (sayılan kategorilerin dışında kalan çeşitli eserler ve yazılar).

Her eser için detaylı bilgiler verilmiş, eserin, tarihi, tekniği, boyutu, bulunduğu koleksiyon ve özellikleri belirtilmiştir.

- "Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Hatıraları": *Kişisel Eşyaları* başlığı altında, günümüzde yaşayan aile bireylerinden temin edilen bazı özel eşyalar sunulmuştur.
- "Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Eserleri Üzerine Notlar Ve Tespitler" Başlığı altında, eserlerin zaman içindeki yer değişiklikleri, kaybolan metinler ve eserlerinin günümüze ulaşma süreci üzerine yapılan incelemeler, aşağıdaki yöntemlerle ele alınmıştır:

Arşiv ve Katalog Tarama: Vahdetî Efendi'nin eserlerinin kaydını tutan müze ve arşivlerde yapılan detaylı taramalar, eserlerin orijinal hallerinin belirlenmesine ve zaman içindeki değişimlerine dair bilgi edinilmesine olanak sağlamıştır.

Eserlerin Fiziksel İncelenmesi: Eserlerin bulunduğu müzeler, câmiler ve diğer yapılar üzerinde yapılan doğrudan gözlemler, özellikle eserlerin durumunu ve korunma

süreçlerini değerlendirmek için önemli verilere ulaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca, restorasyon süreçlerine dair tespitler yapılmıştır.

Metin Karşılaştırmaları ve İmzalar: Vahdetî Efendi'nin eserlerinin üzerinde yer alan imzalar ve yazı üslubunun karşılaştırılması, eserin gerçekliğini ve ait olduğu dönemi belirlemeye yönelik önemli bir yöntem olmuştur.

Kaybolan ve Taşınan Eserlerin Takibi: Özellikle daha önce kaybolmuş veya farklı yerlere taşınmış eserlerin geçmişteki sergi ve depolama politikalarına dair araştırmalar yapılarak, bu eserlerin günümüze nasıl ulaştığına dair daha fazla bilgi edinilmiştir.

Edebî ve Sanat Yönüyle İnceleme: Eserlerin içerik ve üslûp yönünden analiz edilmesi, Vahdetî Efendi'nin eserleri üzerinden sanata yaklaşımını ve onun sanatındaki gelişimini anlamaya yönelik önemli bir yöntem olarak kullanılmıştır.

- Sonuç ve Yorumlar

Araştırmanın sonunda, Vahdetî Efendi'nin sanatı ve mirası hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapılmış, hat sanatı açısından taşıdığı önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, çalışma ile elde edilen bulgular ışığında, Vahdetî Efendi'nin hattatlık geleneği içindeki yeri, etkileri ve günümüze kadar ulaşan eserleri hakkında önerilerde bulunulmuştur.

Tezde yer alan tüm görsellerin kaynakları, ilgili kaynakça kısmında belirtilmiştir. Kaynakça kısmında yer almayan görseller ise araştırmacı tarafından fotoğraflanarak elde edilmiştir.

Literatür Taraması

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi hakkında yapılan literatür taraması, genellikle birkaç önemli kaynağa dayanmaktadır. Vahdetî Efendi'nin hayatına dair en geniş bilgiye sahip eserlerden biri, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın neşrettiği "Son Hattatlar" kitabıdır. Bu eser, dönemin önemli hattatlarına dair kapsamlı biyografik bilgiler sunmakta olup, Vahdetî Efendi'nin hayatı ve sanatı hakkında da değerli bilgiler içermektedir. Ancak, İbnülemin'in verdiği bilgilerin çoğu, dönemin diğer önemli hattatlarından Rızâ Safvet Bey'in yazdığı "Hazine-i Fünûn" dergisinde yer alan "Hattat-ı Meşhûr Vahdetî" başlıklı yazısına dayanmaktadır. Rızâ Safvet Bey, aynı zamanda Vahdetî Efendi'nin oğludur ve onun hayatına dair birinci elden bilgiler sunan en güvenilir kaynaklardan biridir.

Diğer bir kaynak, Suûdü'l-Mevlevî'nin, babası Rızâ Safvet Bey hakkında yazdığı biyografide yer alan bazı verilerdir, Ayrıca, Şevket Rado'nun " Türk Hattatları" adlı eseri,

Vahdetî Efendi'nin sanatını tanıtan başka bir önemli kaynaktır. Ancak, bu eserdeki bilgilerin büyük bir kısmı, yine İbnülemin'in "Son Hattatlar" eserinden alınmıştır.
Muhittin Serin'in "Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar" adlı eserinde de Vahdetî Efendi'ye dair bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışma, hattatın hayatına dair önceki kaynaklardan alınan bilgileri derleyerek zenginleştirmiş ve sanatçıya dair yeni bakış açıları sunmuştur.
Ayrıca, Mirzâ Habib Efendi'nin "Hat ve Hattâtân" adlı eserinde de Osmanlı döneminin önemli hattatları arasında yer alan Vahdetî Efendi'ye dair kısa bilgilere yer verilmektedir. Bu eser, özellikle hat sanatının gelişimi ve hattatların sanatları üzerine odaklanmaktadır.
Bu kaynaklar, Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin hayatı ve sanatı hakkında sahip olduğumuz temel bilgilere dayanmaktadır. Çalışmada, adı geçen eserlerde yer alan bilgiler doğrultusunda Vahdetî Efendi'nin hayatı ve sanatı derinlemesine incelenmiştir.

1. BÖLÜM: HATTAT MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ EFENDİ'NİN HAYATI

1.1. Ailesi ve Yetiştiği Çevre

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, 1249 senesinin Zilhicce ayında (Mart/Nisan1834) İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde üst düzey devlet görevlilerinin bulunduğu Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyundan Hacı Nuri Efendi'nin oğludur (Safvet, 1313, s. 19-20). Hacı Nuri Efendi Osmanlı döneminde stratejik öneme sahip olan Tekfurdağı[1] yönetiminde bulunmuş bir bürokrattır. Dedesi ise Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyundan olup Hacı Emrullah Efendi'dir (İşler, 2021, s. 22).

Fotoğraf 1: Mehmed Şevket Vahdetî Efendi

Kaynak: https://www.ketebe.org/sanatkar/mehmed-sevket-vahdeti-efendi-621#lg=1&slide=0 (E. T. 12/09/2023).

Vahdetî Efendi, babasını henüz on üç yaşındayken kaybetmiştir. İyi bir tahsil hayatının ardından gerekli vasıflara haiz bir genç olarak Dîvân-ı Hümâyun Mühimme Kaleminde görev almıştır (İnal, 2021, s. 344). Genç yaşta önemli bir mevkiye atanmış olması,

[1] Günümüzdeki adı ''Tekirdağ''

Vahdetî Efendi'nin Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin soyundan gelen Îsâzâde Seyyid Mehmed Sâdeddîn Efendi'nin[2] (1803-1866) kızı Şerife Âişe Sıddîka Hanım ile evlenmesine zemin hazırlamıştır. Âişe Sıddîka Hanım soylu bir ailede yetişmiş şair bir babanın evladı olarak hat sanatıyla ilgilenen bir hanımefendidir (İşler, 2021, s. 55).

Fotoğraf 2: Mehmed Şevket Vahdetî Efendi

Kaynak: Refia Kerrâ Atasagun fotoğraf arşivi.

[2] Daha geniş bilgi için bkz. (Kutlar, Fatma Sabiha (2003). "Sa'dî ve Dîvânçe'si". *Türkoloji Dergisi.* XVI (2): 208, 203-204.) *Sa'deddîn, Ahmet Yesevi Üniversitesi*

Fotoğraf 3: Rızâ Safvet Bey, Solda Oğlu Mehmed Suûdu'l-Mevlevî ve Küçük Oğlu Ahmed Nûri ile Birlikte

Kaynak: (İşler, 2021, s. 584).

Bu evlilikten Fatma İnayet ve Rızâ Safvet adında iki çocukları olmuştur (Serin, 2010, s.203,205).

Sanatkâr bir ailenin çocuğu olan Rızâ Safvet babası gibi hattat ve musikîsinas idi. 14 Şaban 1273 (1857) tarihinde İstanbul'un Hocapaşa Dâye Hatun Mahallesi'nde bulunan konakta dünyaya gelmiştir (BOA, 1273). İlk eğitimini Ayasofya Sıbyân Mektebi'nde ve evlerinde özel muallimlerle tamamlayan Rızâ Safvet Bey, babasını 14 yaşında kaybetmesinin ardından, Sadrazam Ali Paşa'nın himmetiyle Dîvân-ı Hümâyun kalemine alınmış ve babasının maaşı kendisine bağlanmıştır. Babası gibi hattat ve musikîsinas olan Rızâ Safvet Bey (İşler, 2005, s.44) hattatlık yolundaki ilk derslerini babasından almış, ardından Dîvân-ı Hümâyun'un hat muallimi Nâsîh Efendi'den icâzet almış ve "Safvet" mahlası verilerek Mühimme Kalemi'ne atanmıştır. (İşler, 2021, s.28).

Fotoğraf 4: Mehmed Suûd Yavsi Ebussuudoğlu

Kaynak: Refia Kerrâ Atasagun fotoğraf arşivi.

Rızâ Safvet Bey'in oğlu ise Divan edebiyatı şairlerinden Mehmed Suûd Yavsi Ebussuûdoğludur. "Babası Rızâ Safvet Bey'in annesi tarafından nesebi, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin babası olan İskilipli Şeyh Muhyiddin Yavsî'ye dayandığı için bu soyadını almıştır ve hâlen Kadıköy'de yaşayan torunları da "Yavsi Ebussuudoğlu" soyadını devam ettirmektedirler" (İşler, 2021, s. 19). Günümüzde Suûdü'l-Mevlevî torunlarından hâlen hayatta olan kişiler arasında Hasan Adlî Yavsi Ebussuûdoğlu[3], Rabia Adviye Yılmaz ve Refia Kerrâ Atasagun bulunmaktadır.[4]

[3] Tez çalışmalarımız esnasında, Hasan Adli Ebussûdoğlu'nun 27 Mayıs 2024 tarihinde vefat ettiği bilgisi alınmış olup, kendisine Allah'tan rahmet, ailesine ve yakınlarına başsağlığı dilemekteyiz.

[4] Bu bilgi, Suûdü'l-Mevlevî'nin torunlarından Refîa Kerrâ Atasagun Hanımefendiden alınmıştır. Refîa Hanım, aile koleksiyonuna ait çeşitli eserleri paylaşarak araştırmamıza önemli ve kapsamlı katkılarda bulunmuştur.

Fotoğraf 5: Ortada Hasan Adlî Yavsi Ebussuûdoğlu, Sağda Rabia Adviye Yılmaz ve Refia Kerrâ Atasagun'un Bulunduğu Aile Fotoğrafı

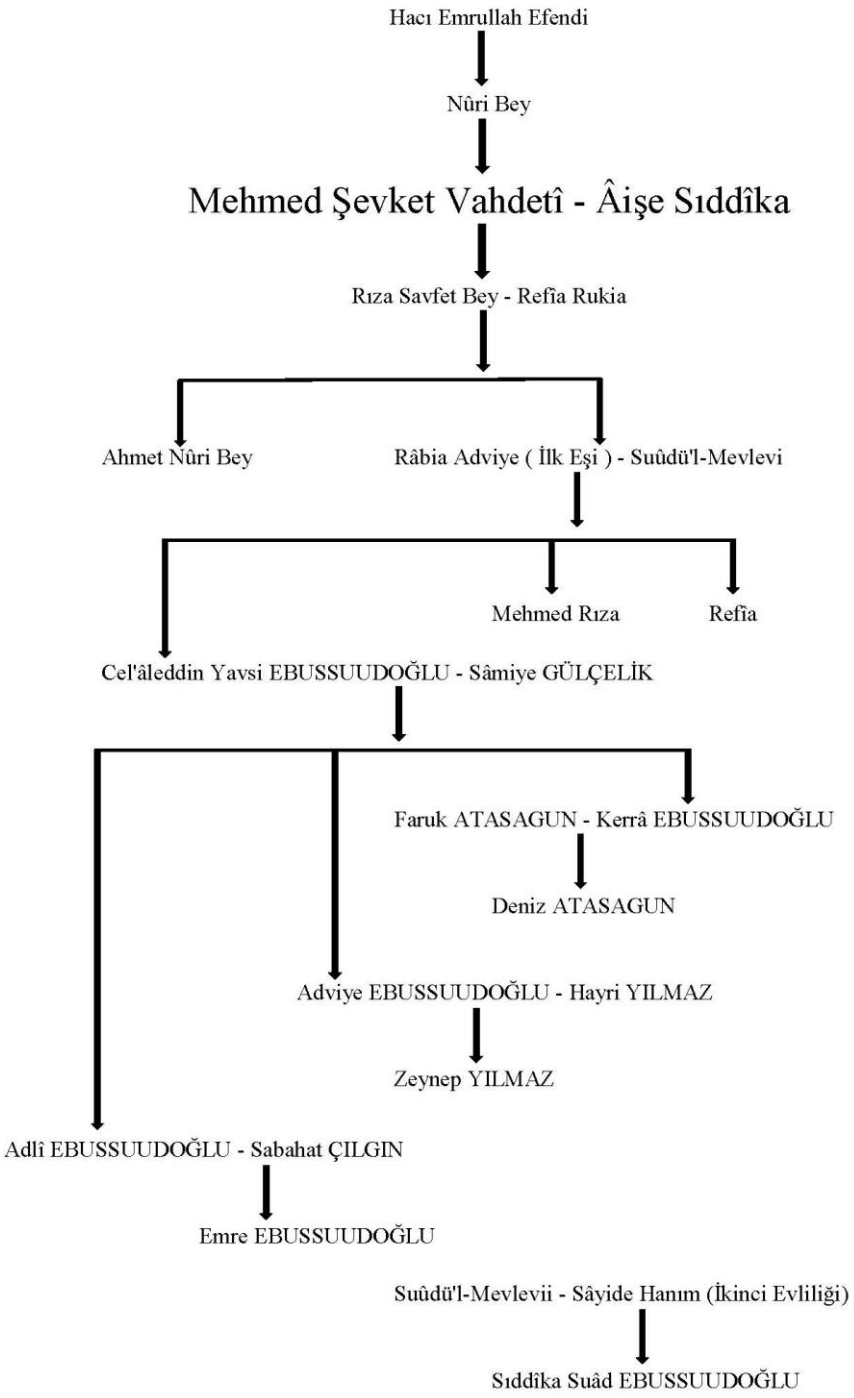
Kaynak: Refia Kerrâ Atasagun fotoğraf arşivi.

Ayrıca modern edebiyatın öncülerinden gazeteci, matbaacı ve mütercim Ebüzziyâ Mehmed Tevfik, (1849-1913) Vahdetî Efendi'nin halasının oğlu olmakla birlikte aynı zamanda da sütkardeşidir (Safvet, 1313, s. 19, 20). Ebüzziyâ Tevfik, 14 yaşında babasını kaybederek Maliye kalemlerinde çalışmaya başlamış ve gazeteciliğe genç yaşlarda adım atmıştır. Şinâsi ve Nâmık Kemal'in etkisiyle Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne katılmış, ardından önemli gazetelerde çalışarak düşüncelerini yaymıştır. Gazetecilik kariyerinde İbret ve Sirâc gibi önemli gazeteler yayımlamış, Meşrutiyet'in ilanı sonrası siyasal alanda etkin olmuş, ancak defalarca sürgüne gönderilmiştir. Rodos ve Konya'daki sürgün yıllarında matbaacılık ve yayımlama faaliyetlerine devam etmiş, II. Abdülhamid döneminde çeşitli görevlerde bulunmuş, ancak sık sık tutuklanmış ve matbaası kapatılmıştır. Yayımladığı eserler ve Batı tekniğiyle yapılan baskılarla büyük başarılar elde etmiş, Fransız kültür ödülleri kazanmıştır. Kûfî hat ve arabesk süslemede de tanınan Ebüzziyâ, Osmanlı kültürünü koruma ve yenilikleri benimseme noktasında önemli katkılar yapmıştır (Ebüzziya, 1994, s. 374,378).

Fotoğraf 6: Ebüzziyâ Mehmed Tevfik

Kaynak: (Ebüzziyâ, 1994, 10/374-378).

Şekil 1: Vahdetî Efendi'nin Günümüze Ulaşan Şeceresi

Kaynak: (İşler, 2021, s. 23, 24).

1.2. Eğitimi ve Mesleki Çalışmaları

Devletin önemli bürokratlarından sayılan Hacı Nuri Efendi'nin vefatının ardından Vahdetî Efendi Osmanlı Devleti yönetim gelenekleri gereğince on dört yaşında, babasının varisi olarak önce Dîvân-ı Hümâyun ardından da mühimme kalemine[5] getirilmiştir (Safvet, 1313, s. 19, 20).

Sülüs ve nesih yazılarını, Salih Ferdî Efendi ile öğrencisi Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi'den meşk etmiş ve icâzet almıştır. Yazıya duyduğu ilgi ve merakı dolayısıyla sanatını daha ileri seviyeye taşımak adına hat sanatının en önemli temsilcilerinden biri olan Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'den hat dersleri almaya devam etmiştir. Dîvânî ve celî dîvânî yazılarını da Dîvân-ı Hümâyun'un Dîvân-ı hoş-nüvisân bölümünde yazı hocalığı yapan Ebubekir Nâsîh Efendi'den meşk ederek icâzet almıştır (İnal, 2021, s. 344).

Vahdetî Efendi'nin bu genç yaşta sorumluluk alması, onun ilerleyen yıllarda önemli bir hattat ve devlet adamı olma yolundaki kariyerinin temel taşlarından biri olarak görülebilir. Bu durum onun sadece babasının mirasını devralmakla kalmayıp, aynı zamanda kendi yeteneklerini de geliştirip Osmanlı bürokrasisinde yer edinme çabalarını yansıtır. Dönemin bir geleneği olarak, Ayasofya Câmii hocalarından Osman Recâi Efendi'den 1277 (1861) senesinde aklî ve dinî ilimler tahsil ederek icâzet alma hakkı kazanmıştır (İnal, 2021, s. 344).

Bulunduğu çevre ve konum itibariyle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yer alan aydın zümresi olarak nitelendirilebilecek, devlet adamları, edebiyatçılar, gazeteciler, şairler ve musikîşinaslardan oluşan Osmanlı münevverlerinin arasında yetişmiştir. Böyle bir çevrede yetişmiş bir hattat olarak Vahdetî Efendi, çok yönlü bir sanat anlayışı ve perspektifi geliştirmiştir. Bu çok yönlülük, sanat alanında yakaladığı başarısının yanı sıra mesleki alanda da ona ilerleme sağlamıştır.

Mühimme Kalemi'nde menşurnüvislik olarak bilinen vezaret rütbesi sahiplerine yazılan fermanları kendine özgü bir üslûpla kaleme alan Vahdetî Efendi'nin, yazdığı fermanların olağanüstü güzellikte ve tarzda olması Süleyman Şevket Paşa'nın dikkatini çekmiştir.

[5] Mühimme Kalemi, tarihsel süreç içinde önce Mühimme Odası, ardından Mühimme Müdürlüğü ve nihayetinde Mühimme Kalemi olarak gelişim göstermiştir. Mühimme Odası'nın temel amacı, devletin önemli belgelerini ve evrakını düzenli ve sistemli bir şekilde işlemek, kontrol etmek ve ilgili makamlara iletmektir. Bu süreç, devletin resmi belgelerinin güvenli ve etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır (Temelkuran, 1975, s. 130, 145)

Şevket Paşa, Vahdetî' Efendi'nin kendisi için yazmış olduğu vezaret menşuru[6] ile Sadrazam Reşit Paşa'nın huzuruna çıkmış ve bu başarıyı tanıtarak, sadrazamın kadirşinaslığı doğrultusunda Vahdetî'nin görevini Dîvân-ı Hümâyun Nişan Kalemi'ne yükseltmesini sağlamış ve rütbe-i sâniye ile ödüllendirilmiştir (Serin, 2010, s. 203, 205).

1.3. Vahdetî Efendi'nin Bank-ı Osmani-i Şahane İçin Tasarımlarını Yapmış Olduğu Banknotlar

1.3.1. Banknot Tasarım ve Basım Aşamaları

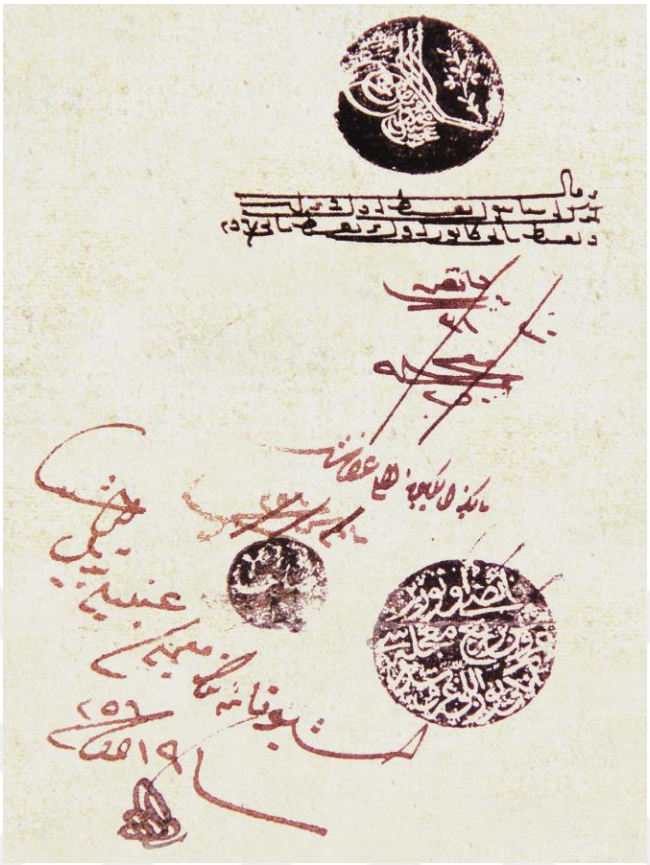
Osmanlı tarihinde kâğıt paraya geçiş serüveni değişik merhalelerden geçmiştir. Dönemin teknik imkânlarının yetersizliği sebebiyle, önce elle çoğaltılmaya çalışılan kâğıt paralar daha sonra matbaa yöntemiyle basılmıştır.

Para basımı için uygun matbaa makinelerinin Osmanlı Devleti'nde bulunmayışı, paranın dış ülkelerde basılmasını zorunlu kılmıştır. 1840 yılında basılan ilk Osmanlı kâğıt paraları kāime (Fotoğraf 7) diye adlandırılırken, Fransız ve İngiliz ortaklığıyla kurulan ilk Osmanlı bankasının (Bank-ı Osmani-i Şahane) çıkardığı kâğıt paralar banknot diye adlandırılmıştı[7]. Para bir ülkenin bağımsızlık ve egemenlik sembolüdür.

Kâğıt paraların üzerinde kullanılan sembol, şekil ve işaretler basıldığı ülkenin kültürel, ekonomik, siyasi ve tarihî sürecinin yanı sıra sanat anlayışı hakkında da bilgiler vermektedir. 1318 (1900-1901) tarihli bir Osmanlı arşivi belgesi, toplumun örf ve ananelerinin ihlal edilme ihtimaline karşı alınmış bir önlem niteliği taşımaktadır. Bu belgede, posta pulları ve kartpostalların üzerindeki tasarım ve yazıların, âdab ve geleneklere uyularak hazırlanması gerektiği açıkça belirtilmektedir (BOA, N. 1318). Kâğıt para basımı üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama, yapılması planlanan kâğıt paranın tasarım aşamasıdır. Bu aşamada emniyetli baskı güvenlik ve estetik yönünden ödün vermeden uzman grafikerler tarafından tasarlanarak, para üzerine kullanılacak çizgi, motif ve değişik karakterlerden oluşan desenlerin oluşturulması için düz baskı kalıpları imal edilmektedir.

[6] Menşur; Padişah tarafından yapılan bir tayin, görev, muafiyet ya da iktâ bildiren belgelere verilen isimdir (Özaydın, 2004, s. 148-149).

[7] Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2023). Kāime hakkında bilgiler. www.tcmb.gov.tr / Kâğıt Para Tarihçe

Fotoğraf 7: Sultan Abdülmecid Mühürlü 250 Kuruşluk Kāime (Kâğıt Para)[8]

Kaynak: (BOA, TŞH, nr. 149).

Kâğıt paralara dokunma hissi veren diğer görsel faktörler için uzman sanatçılar tarafından çelik veya bakır kalıplara hakk etme dediğimiz oyma ve asit yedirme çalışmalarıyla ana kalıp hazırlanmaktadır. Bu ana kalıp kullanılarak çukur baskı kalıpları imal edilmektedir. Baskı çalışmalarına geçmeden önce banknot basımına uygun kâğıt ve mürekkep gibi malzemeler de temin edilmektedir. İkinci aşamada banknot kâğıdı tabakalarına baskı makinesi yardımıyla önce düz, daha sonra çukur baskı yapılmaktadır. Bu işlemin ardından banknot tabakalarına seri ve sıra numaraları basılmaktadır. Son aşamaysa baskı işlemi biten tabakaların entegre kesim, inceleme ve paketleme makinelerinde kesilerek kupür hâline getirilmesinin ardından uygun makineler tarafından baskı ve güvenlik unsurları kontrol edilerek uygun ya da uygun olmayan banknotlar şeklinde tasnif edilmesidir. Uygun olmayan kupürler imha edilirken, uygun olarak tasnif edilen kupürler deste ve paket hâline getirilip Emisyon Genel Müdürlüğüne teslim edilerek Türkiye

[8] El Yazması Kāime Örneklerindendir (12 Ocak 1841).

Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) şube ve depolarından piyasaya sürülür (TCMB, 2024). Günümüzde para tasarımını grafik uzmanları yapmaktadır. 1863 yılında tam da bu iş için Londra'ya gönderilen Vahdetî Efendi, söz konusu banknotlara tasarımcı imzasını atmıştır.

1.3.2. Bank-ı Osmani-i Şahane ve İlk İhraç Ettiği Banknotlar

Osmanlı Bankasının tedavüle süreceği ilk banknotların basımı, bir İngiliz matbaası olan ve o dönemde birçok ülke ve bankanın kâğıt paralarının basımını gerçekleştiren Bradbury, Wilkinson ve Co. Matbaasına sipariş edilmiştir. Bank-ı Osmani-i Şahane, kurulduktan sonra ilk olarak iki yüz kuruş değerinde banknotları piyasaya sunmuştur. 1863'te İstanbul'da, 1864-1869 yılları arasında da İzmir'de tedavüle sürülen iki yüz kuruşluk banknot, 8 Mayıs 1868'de piyasadan çekilip hemen ertesi günü beş liralık banknot piyasaya sürülmüştür. Beş liralık banknotun ihracından iki yıl sonra renk ve değer farkının dışında neredeyse aynısı sayılabilecek iki liralık banknotlar tedavüle sürülmüştür. Eldem'e (1998) göre, beş liralık banknotların tasarımı 1866 yılının Ağustos ayında tamamlanmış ve Bradbury, Wilkinson ve Co. Matbaası tarafından on bin adet basılmıştır. Ancak, iki yüz kuruşluk banknotların beklenen ilgiyi görmemesi nedeniyle bu yeni banknotlar 8 Mayıs 1868'e kadar piyasaya sürülmemiş, kasalarda bekletilmiştir (Eldem, 1998 s. 41). Osmanlı Bankası tarafından basılan banknotlar arasında, mavi beş liralıkların en başarılı olanlardan biri olarak değerlendirildiği ve bu banknotların 1914 yılına kadar basımının sürdüğü anlaşılmaktadır. Osmanlı Bankası, kuruluşunun akabinde piyasaya geçici hisse senetleri çıkartmıştı. 1864 yılında, geçici hisse senetlerinin asıllarıyla değiştirilmesi gündeme geldiğinde, basım sürecinde çeşitli beklenmedik sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Hisse senetlerinin Osmanlı Türkçesi, İngilizce ve Fransızca olmak üzere üç lisanda basılması gerekmekteydi. Özellikle Osmanlı Türkçesiyle yazılan metnin Londra'da bulunan ve basım işiyle ilgilenen kişiler tarafından gerektiği gibi kontrol edilemeyişi, işlerin daha da karışmasına sebep olmuştu. Türkçe metnin hazırlanması sürecinde, Paris'teki Vahdetî Efendi'nin görevlendirilmesi planlanmıştı. Ancak, Londra'daki Turabî'nin prova kontrollerine dâhil olması, sürecin sağlıklı ilerlemesini engellemişti. Türkçe metnin baskı levhalarının İstanbul'da hakk edilmesi (kazınması) mecburiyeti de işleri iyice zorlaştırmaktaydı. 1864 yılının ağustos ve eylül ayları boyunca bankanın Londra'daki müdürü William Lander ile İstanbul'daki

genel müdür yardımcısı Edward Gilbertson arasındaki mektup ve provalar bu sorunu anlatıyordu. Eldem bu durumu şu şekilde analiz eder (1997): "Bankanın bir bakıma kurucu belgesi sayılabilecek hisselerin Türkçe metni yüzünden yaşanan bu kargaşa, Banka'nın Osmanlı Devleti'ne hizmet edecek yabancı bir banka olarak bulunduğu garip konumun ironik bir simgesi gibiydi". Ayrıca yazışmaların devamında, Osmanlı Bankası Londra müdürü William Lander'dan Osmanlı Bankası genel müdür yardımcısı Edward Gilbertson'a Osmanlı Bankası hisselerinin basımı ve özellikle Türkçe ibârelerin Paris'te Vahdetî ve Londra'da Turabî isminde hattatlar tarafından hazırlanmasıyla ilgili mektupta (OBA, 1864), basımı gerçekleştirilen 1 hisselik sertifikanın tasarım ve hakk edilme işlerinin de Vahdetî Efendi'ye ait olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Eldem, 1997, s. 44-45-46).

Şüphesiz ki, Vahdetî Efendi'nin yaptığı en önemli işlerden biri de tasarımlarını gerçekleştirdiği banknotlardır. Osmanlı Devleti'nin ilk resmi bankası olan Bank-ı Osmani-i Şahane, 14 Şaban 1279 (4 Şubat 1863) tarihinde kurulduktan sonra 200 kuruş, 5 altın mecidiye ve 2 altın mecidiye değerlerindeki banknotları tedavüle sürmüştür. Bu banknotların tasarım ve klişelerinin hakk işlerinde, bulunduğu konum ve yetenekleri göz önünde bulundurularak Vahdetî Efendi görevlendirilmiştir (Eldem, 1997, s. 24, 47).

Osmanlı Arşivi'nden elde edilen belgelere göre, Vahdetî Efendi, 1280 (1863)'te eski evrâk-ı sahîha yerine kullanılacak pulların kalıp yapımını Paris'te gerçekleştirmiştir (BOA, 1280). Aynı yıl, umumi tahvillerin kompozisyonunu hazırlamak üzere tekrar Paris'e gönderilmiştir (BOA, 1281). Ayrıca, 1283'te (1866) Londra'ya giderek kâime klişelerinin hazırlanmasında da görev almış ve ardından geri dönmüştür (BOA, 1283). Vahdetî Efendi'nin, umumi tahvillerin tasarımı için Paris'e gerçekleştirdiği ikinci ziyaret, beş ve iki altın mecidiye değerindeki banknotların tasarımını kapsayacak şekilde gerçekleşmiştir. Paris'e gidiş tarihi 1280 (1864) olarak belirtilmiş olsa da, bu tahvillerin basım süreci 1280 (1864) yılında başlamış ve 1281 (1866) yılına kadar devam etmiştir; nihai olarak ise banknotlar piyasaya 15 Muharrem 1285 (8 Mayıs 1868) tarihinde sürülmüştür (Eldem, 1998, s. 73).

Birinci seriye ait banknotların üzerinde bulunması gereken ibârelerin kompozisyon yerleşimleri ve fon desenleri Osmanlı Bankasının Londra şubesi tarafından belirlenmiş ve dört adet taslak hazırlanarak banknot tasarımları için Osmanlı şubesine teklif edilmiştir. Seçilen taslakla 200 ve 500 kuruşluk banknotun (Fotoğraf 8, 9) metin

yerleşimleri ve hakk işleri tamamlanarak süslemeleri yapılmak üzere Londra'ya gönderilmiştir. 200 kuruşluk banknotun basılarak tedavüle sürülmesine karşın 500 kuruşluk banknotun basımı gerçekleşmemiştir (Eldem, 1997, s. 88,91).

1.3.3. 1863 Tarihli Birinci Emisyon İki Yüz Kuruşluk ve 500 Kuruşluk Banknot

Fotoğraf 8: Birinci Seri 200 Kuruşluk Banknot İçin Paris Komitesine Gönderilen Metin Taslağı

Kaynak: (Osmanlı Bankası Banknotları (1863-1914), 1998, s. 28).

Fotoğraf 9: Birinci Seri 500 Kuruşluk Banknot İçin Paris Komitesine Gönderilen Metin Taslağı[9]

Kaynak: (Eldem, Osmanlı Bankası Banknotları (1863-1914), 1998, s. 28**).**

[9] Tasarımın etrafında bulunan ibâre, hattat tarafından yazılmış metnin, Paris Komitesi tarafından kabul edildiğine dair bir üst yazıdır. Birinci seriye ail olması gerektiği anlaşına 500 kuruşluk banknot tedavüle çıkarılmamıştır.

Banknot taslağı üzerinde bulunan bazı ibâreler (Fotoğraf 8, 9), asıl metnine geçirildiğinde bazı değişikliklere uğramıştır. “Sandukka” “Sandık Emini”; “Banka-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye” “Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Bankası” olarak; “Muhasib” ise “Nazır” olarak değişmiştir (Fotoğraf 10). Sol taraftaki dairenin içindeki “Ceza kanunnamesinin sahtekârlığa dair olan bendi derc kılınacaktır” ifadesinden, ilk aşamada böyle bir maddenin konulmak istendiği anlaşılmaktadır (Eldem, 1998, s. 91).

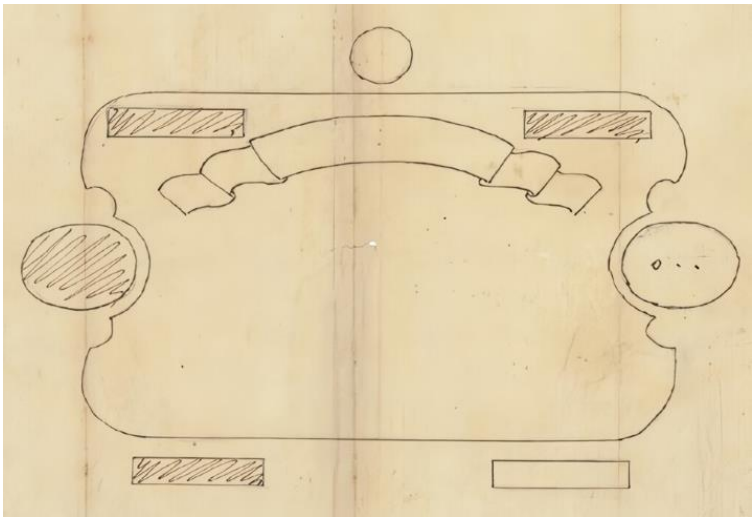

Fotoğraf 10: Birinci Emisyon VII. Tertip (İstanbul) 200 Kuruşluk Banknot, 005067 Seri Numaralı Bu Banknot 16 Kasım 1863 Tarihinde İhraç Edilmiştir

Kaynak: Salt Araştırma, Osmanlı Bankası Arşivi.

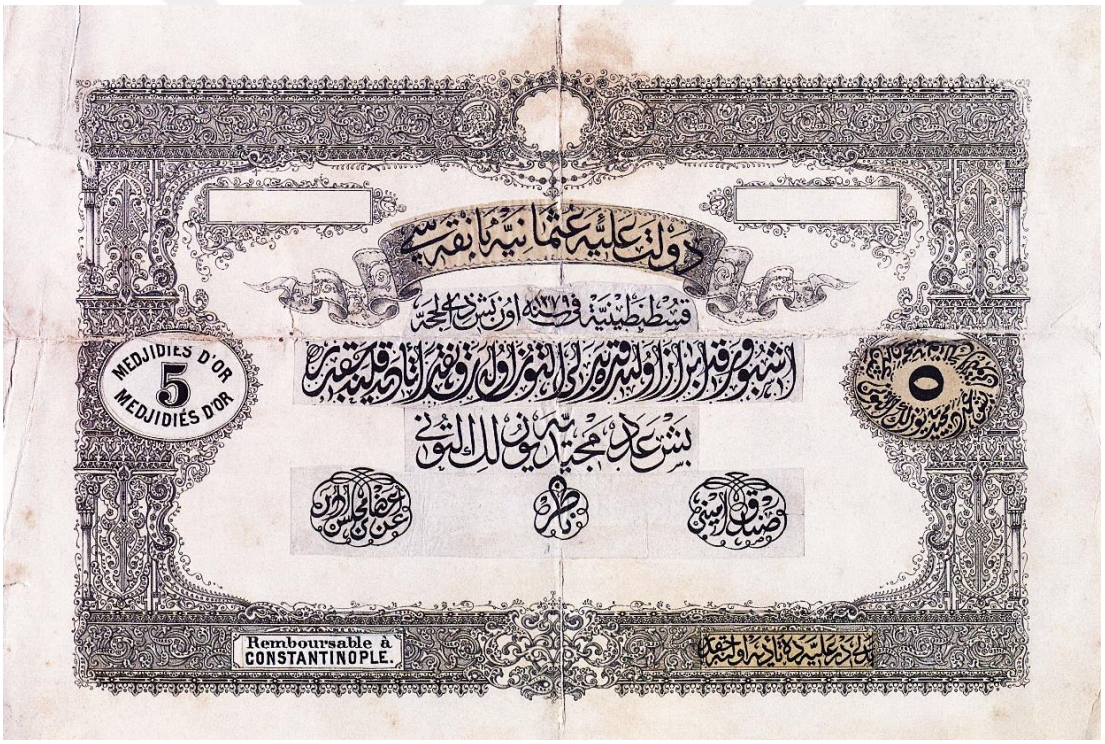
1.3.4. Birinci Emisyon 5 Liralık Banknot (1864)

İkinci seri olarak adlandırılan 2 ve 5 Mecidiye yüzlük altını değerindeki Osmanlı Bankası banknotlarına ait görsellerden anlaşıldığı üzere, öncelikle tasarımı yapılacak banknotların pafta planları hazırlanmıştır. Ardından, yazı ve desenlerin bulunduğu eskiz çizimleri yapılarak banknotlara son şekli verilmiştir (Fotoğraf 11,25).

Fotoğraf 11: I. Emisyon 5 Liralık Banknot Taslağı[10]

Kaynak: Osmanlı Bankası Arşivi.

Fotoğraf 12: I. Emisyon 5 Liralık Banknot Taslağı[11]

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın fotoğraf arşivi.

[10] Banknot üzerinde sağ oval içinde yer alan "500" rakamı, değeri 5 Mecidiye yüzlük altını olarak belirlenen banknotlarda bulunmamaktadır.

[11]Bu banknot, basımı gerçekleştirilmemiş bir prova örneğidir; dolayısıyla görseldeki banknotun seri numarası verilmemiştir

Fotoğraf 13: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Sülüs Hatla Yazılmış Metin Provası

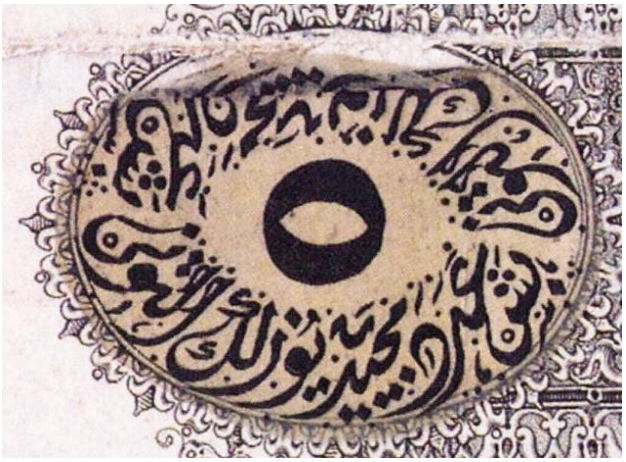
Fotoğraf 14: İki Yüz Kuruşluk Banknot Üzerindeki Sülüs Metni Detay Görseli

Banknotlar üzerinde dikkati çeken hususlardan biri, iki yüz kuruşluk banknot üzerinde sülüs hatla yazılmış "Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Bankası" ibâresinde harekelerin kullanılmamış olmasıdır. Buna karşılık, beş liralık banknotta (Fotoğraf 13) harekeler gereken yerlerine yerleştirilmiş ve boşluk-doluluk dengesi sağlanarak daha estetik bir görünüm elde edilmiştir.

Fotoğraf 15: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Celî Dîvânî Hatla Yazılmış Metin Provası

Vahdetî Efendi'nin celî dîvânî yazıyı klasik formda kullandığı örneklerden "İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun olarak nakden tediye kılınacaktır" ibâresi, estetik açıdan dikkat çekicidir. Dikdörtgen bir kompozisyon içine yerleştirilen yazıda harflerin birbiriyle uyumu ve boşluk-doluluk dengesi özenle sağlanmıştır. Bu özellikler celî dîvânî yazının hem görsel hem de işlevsel niteliğini göstermektedir.

Fotoğraf 16: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Celî Dîvânî Hatla Yazılmış Provası

On dokuzuncu yüzyılda sınırlı kullanım alanı ve kompozisyon özelliklerine sahip celî dîvânî yazı, genellikle ferman, berat ve benzeri resmî belgelerde kullanılmıştır. Beyzi form içine art arda yerleştirilen "beş adet mecidiye yüzlük altını" ibâreleriyle formun ortasına, banknotun değerini belirten beş rakamının yerleştirilmesi, Vahdetî Efendi'nin özgün tasarımlarına örnek teşkil etmektedir.

Fotoğraf 17: I. Emisyon Beş Liralık Banknotun Rikā' Hattıyla Yazılmış Detay Görseli

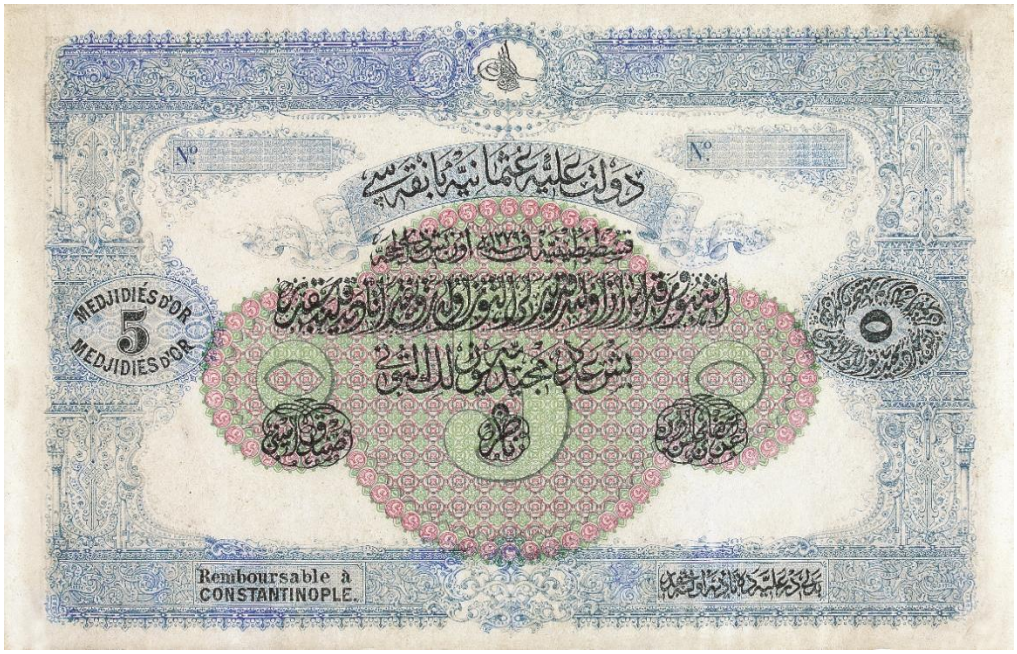

Fotoğraf 18: Vahdetî Efendi'nin Osmanlı Bankası İçin Tasarlanan Muvakkat Hisse Senetleri İçin Yazdığı Rikā' Metni Örneği

Kaynak: (Eldem, 1997, s.48).

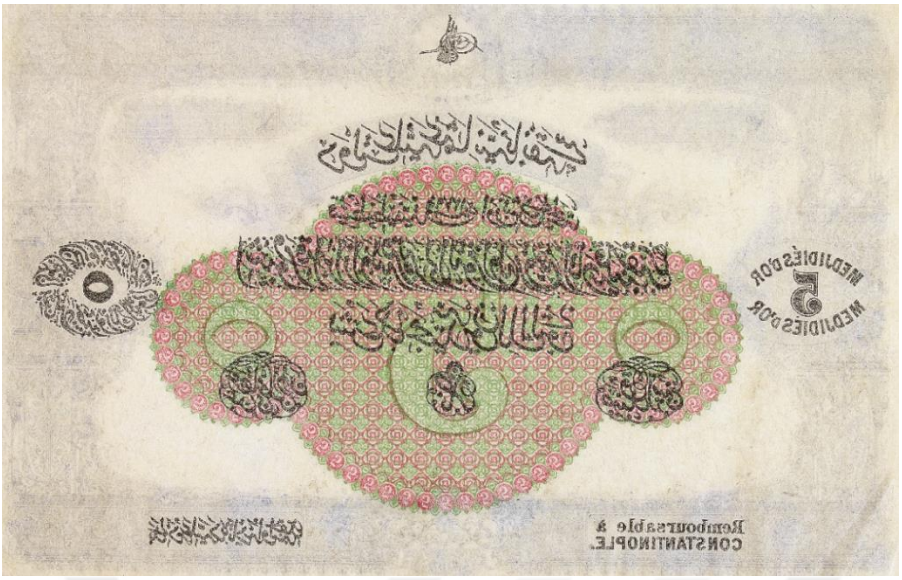
Vahdetî Efendi'nin birçok yazı türünü başarıyla yazdığı bilinmekle birlikte, rikā‘ hattıyla yazdığı bu metinler (Fotoğraf 18) ona ait sınırlı sayıdaki örneklerdendir. Akıcı bir üslupla satır düzeni şeklinde hazırlanmış kompozisyonda harflerin satırdaki duruşları, birbirleriyle uyumu ve boşluk-doluluk dengesinin harekelerle desteklenerek oluşturduğu estetik görünüm dikkat çekmektedir.

Cumhuriyetin ilk kâğıt paralarına kadar, banknotlar üzerinde resim görülmemektedir. Günümüz kâğıt paralarının üzerinde Türk tarihi için önemli şahsiyetlerin portreleri, manzara, resim gibi unsurlar bulunmaktayken Osmanlı Dönemi'ne bakıldığında portrelerin yerini "tuğra-i garra" adı verilen, padişahın ve babasının isminin bulunduğu, girift bir yazı türü olan tuğra yazı yer almaktadır (Pekşen, 2004). Osmanlı Bankasının çıkardığı ilk banknotlardan biri de mavi beş liralık banknotlardır. Tasarım aşaması 1864'te başlayan banknotun basım aşaması, Ağustos 1866'da tamamlanmasına rağmen ekonomik ve mali sebepler nedeniyle kasalarda tutularak 8 Mayıs 1868 tarihinde tedavüle sürülmüştür (Fotoğraf 19). Beş liralık banknot içerdiği bilgiler açısından eski iki yüz kuruşluk banknottan pek farklı değildir. Değişiklikler, meblağın altın olarak ifade edilmesi ve "Müdir-i evvel" ibâresinin, "An aza-yı Meclis-i idare" (Yönetim kurulu üyelerinden) olarak değiştirilmesinden ibârettir.

Fotoğraf 19: Beş Mecidiye Altınlık Banknotun Provası

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın koleksiyonu.

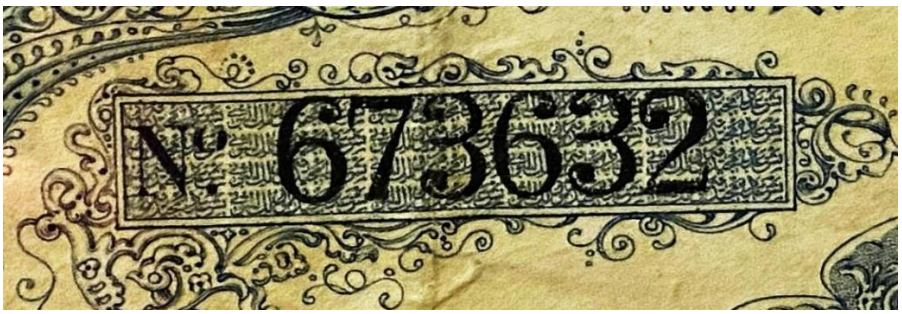

Fotoğraf 20: Beş Mecidiye Altınlık Banknotun Arka Yüzü Provası

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın koleksiyonu.

Rızâ Saffet Bey (oğlu), Hazîne-i Fünûn dergisi için yazdığı *Hattat-ı Meşhur Vahdetî* bahsinde bu banknotlar için şu ifadelere yer vermiştir:

> "Bu eserler içinde bilhassa banknotlar şây'an-ı dikkattir. Kāimenin balasında ve iki tarafındaki Fransızca rakamların altında, hurdebin[12] ile okunur surette yirmi defa; (Beş adet mecidiye yüzlük altını) ibâresi (Fotoğraf 21) ve yine kāimenin sağ cihetinde beyzi şekil-i dîvânî celîlesi ile iki defa muharrer olan; (Beş adet mecidiye 100'lük altını) (Fotoğraf 16) ibâresi ve yine o şekilde olarak yirmi defa tekrar etmiştir ki bugün o kadar dakik yazıya değil, celîsini yazacak hattatımız yoktur (Safvet, 1313 s. 19,20) ".

Fotoğraf 21: Beş Liralık Banknotun Sağ Üst Köşesinde Gubârî[13] Yazıyla Yirmi Defa "Beş Adet Mecidiye Yüzlük Altını" İbâresi Detayı

[12] Gözle görülmeyen ufak şeyleri gösteren âlet, mikroskop.
[13] Gubârî: Çıplak gözle okunamayacak kadar küçük yazı çeşidi.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Banknotun arka yüzü, ön yüzünün ters görüntüsünden ibarettir (Fotoğraf 20). Yatay şekilde tasarlanan banknot Hint kırmızısı, mavi ve yeşil renkten oluşmaktadır. Banknot, alt ve üst kısmındaki bordür açık renk zemin üzerine koyu mavi helezon şeklindeki katlamalı rumi motifleriyle bezenmiştir. Bordürün çıkış noktası ortabağdır. Ortabağ rumiler üzerinde birbirine dolanan pîçîde rumiler ve dendanlı rumiler görülmektedir. Banknotun sağ ve sol yanındaki bordür, farklı bir tasarıma sahiptir. Rumi motifleri kullanılan bordürdeki iri dendanlı motiflerin içi noktalarla süslenmiştir. Desenin orta kısmında düğümlü geometrik şekil kullanılmıştır. Para üzerindeki geometrik tasarımda genel olarak helezon dalları ve boşlukları doldurmak için küçük ebatlı kıvrımlı tirfiller kullanılmıştır. Sağ ve sol tarafta kullanılan biri Latince diğeri Osmanlı Türkçesi olan numaraların çevresi tirfil ve serbest rumi motifleriyle süslenmiştir. Latin paranın orta kısmındaki "Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Bankası", "Konstantiniyye fi 1299 on beş zilhicce" yazısı rokoko tarzda bir pafta üzerine sülüs hatla yazılmıştır (Akkaleli, 2019, s. 85,86). Celî dîvânî yazıyla "İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun olarak nakden tediye kılınacaktır" (Fotoğraf 15); devamında sülüs yazıyla "Beş adet mecidiye yüzlük altunu" ibâresi bulunmaktadır. Bunların altında, sağda celî dîvânî yazıyla "An aza-yı Meclis-i idare" (Yönetim kurulu üyelerinden), solda celî dîvânî harfler ağırlıklı olmak üzere bazı harfleri sülüs yazıyı andırır bir tarzda sandık emininin tasdik ibâreleri, ortadaysa nazırın mührü sülüs yazıyla yer almaktadır. Sağ ve sol taraftaki banknotun değerini ifade eden rakamların etrafı, Fransızca "Médjidies D'or" ve celî dîvânî ile Osmanlı Türkçesi olarak "beş adet mecidiye yüzlük altını" ibâreleri yer almaktadır. Kāimenin alt bordür tasarımı içinde sağ ve sol köşelerde Osmanlı Türkçesi ve Fransızca olarak tediye mahalli yer almaktadır. Türkçe ibârede rikā' ile "Bedeli Deraliyye'de tediye olunacaktır" (Fotoğraf 17) yazılmıştır.

1.3.5. 1863 Tarihli Birinci Emisyon İki Liralık Banknot (1869)

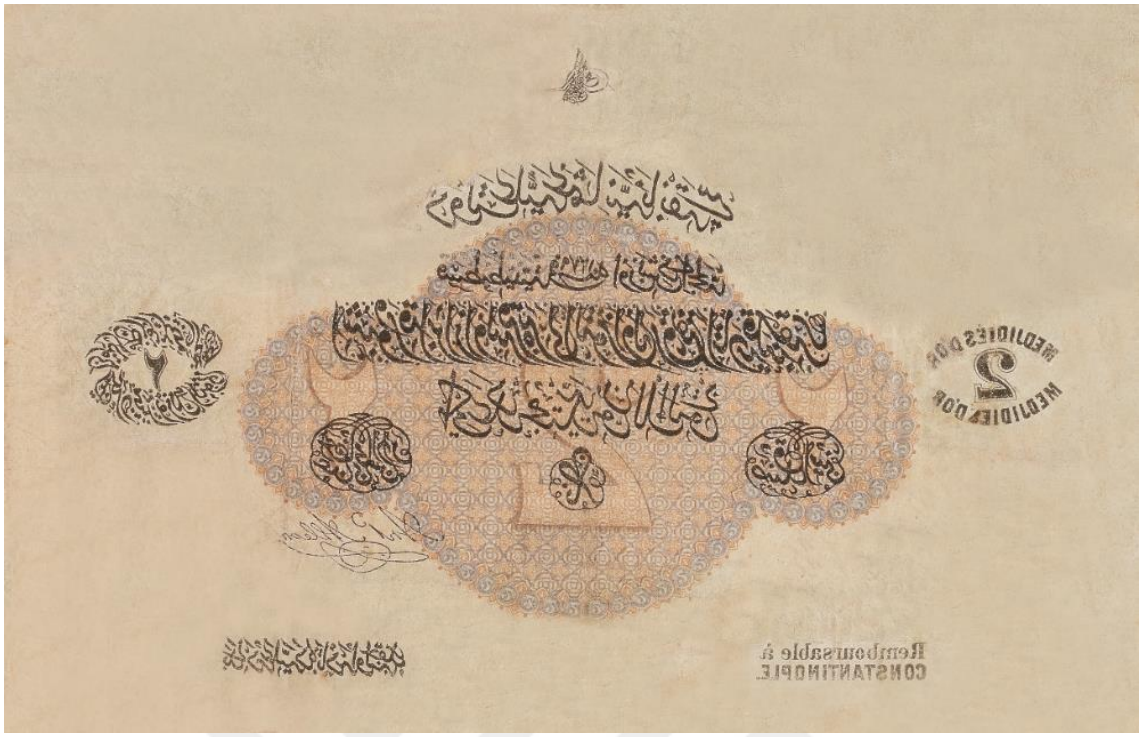
8 Mayıs 1868'de tedavüle çıkarılan beş liralık banknotun ihracından bir yıl sonra neredeyse bir benzeri sayılabilecek iki liralık banknot, 30 Mayıs 1869 tarihinde tedavüle çıkarılmıştır. Bu banknotun beş liralık banknottan farkı iki lira değerinde ve yeşil olmasının dışında banknotun en alt kısmına yerleştirilen "BANQOUE IMPERIALE

OTTOMANE” yazısından ibarettir (Fotoğraf 22) (Eldem, 1998, s. 73). İki liralık banknot, üzerinde yer alan ibâreler ve nakışlarla beş liralık banknotun bir benzeridir.

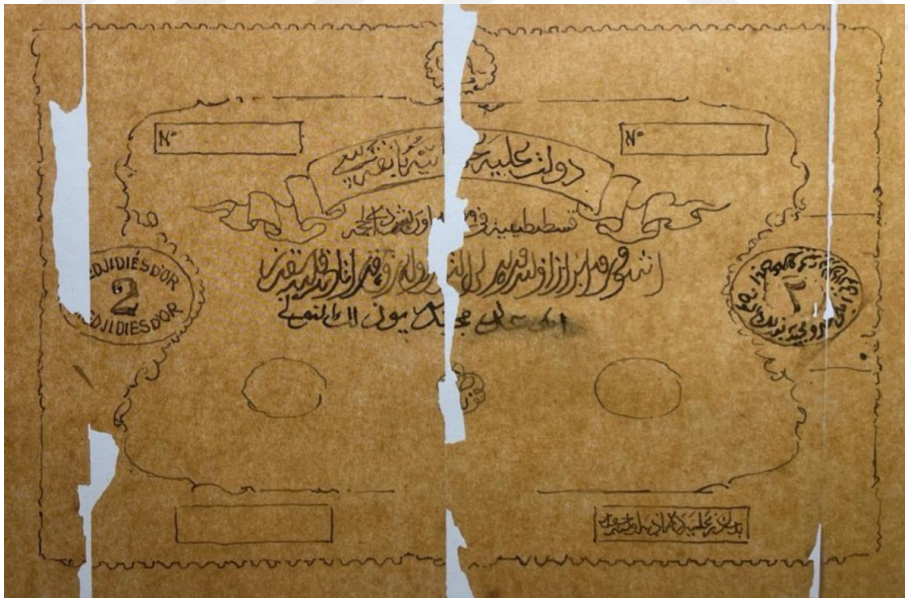
Fotoğraf 22: I. Emisyon İki Liralık Banknotun Şeffaf Kâğıt Üzerindeki Metin Denemeleri

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın fotoğraf arşivi.

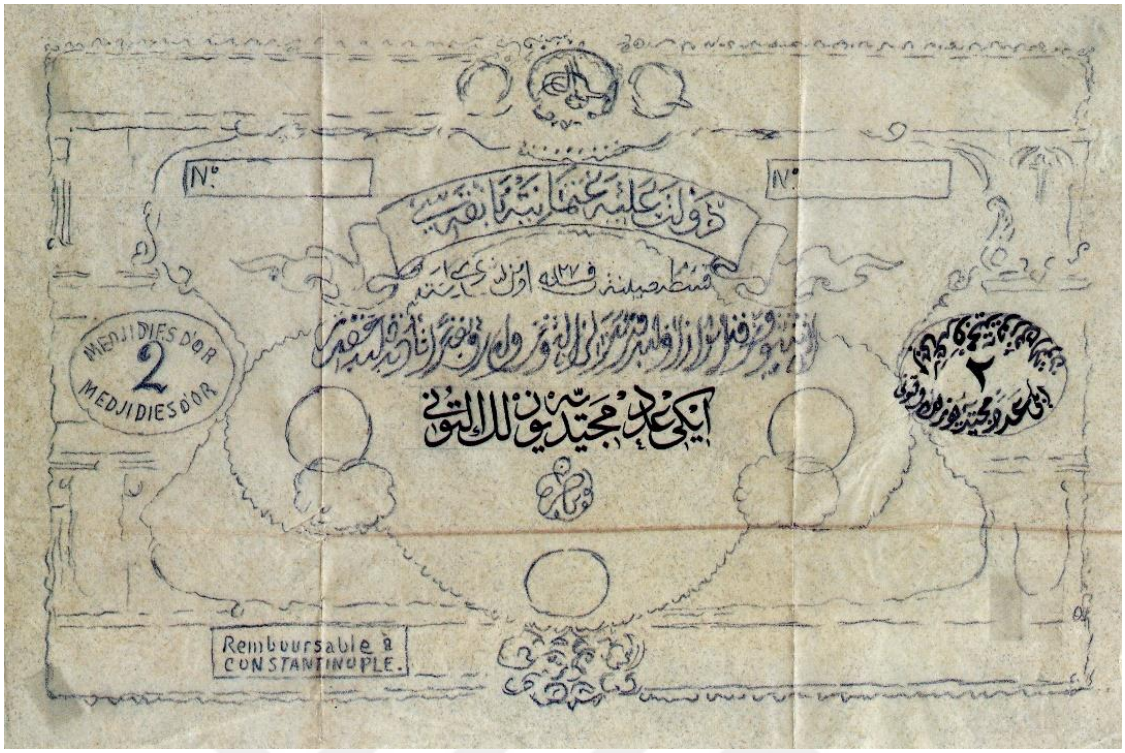
Fotoğraf 23: I. Emisyon İki Liralık Banknotun Şeffaf Kâğıt Üzerindeki Metin Denemeleri

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın fotoğraf arşivi.

Fotoğraf 24: İki Mecidiye Altınlık Banknotun Taslak Denemeleri

Kaynak: (Eldem, 1997, s. 94).

Fotoğraf 25: İki Mecidiye Altınlık Banknotun Biraz Daha Gelişmiş Diğer Bir Taslağı

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın fotoğraf arşivi.

Fotoğrafta görünen tasarımlar Vahdetî Efendi'nin elinden çıkmış bir eskiz çalışmasıdır. Banknotların ilk tasarım denemeleri olarak değerlendirilebilir (Fotoğraf 24, 25).

1.4. Vefatı

On dokuzuncu yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin Batı ile artan diplomatik, ticari ve kültürel temasları, özellikle tanzimat dönemiyle birlikte, bürokratlar ve aydınlar arasında batı tarzı yaşam biçimlerinin benimsenmesine yol açmıştır. Bu süreç Batı'ya giden sanatçılar, bürokratlar ve öğrenciler için kültürel bir şok ve kimlik krizi yaratmıştır (Özer, 2005, s. 22). Batı kültürü ile yeni tanışan Osmanlı aydını Osmanlı değerleriyle Batı'nın cazibesi arasında bocalama yaşamıştır. Vahdetî Efendi'nin Paris ve Londra'ya Banknot ve pul tasarımları için gönderilişinin ardından (BOA, 1281) hayat tarzında meydana gelen değişiklikler, onun Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki kültürel ve sosyal dönüşümün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Vahdetî Efendi'nin Batı'da kazandığı yeni alışkanlıkların, Osmanlı toplumundaki geleneksel yaşam tarzıyla çelişmesi onun kişisel yaşam tarzında büyük bir yıkıma yol açmıştır. Batı ile tanışmasının ardından ahlaki değerlerindeki değişiklikler ve alkol alışkanlığı nedeniyle önemli bir sağlık sorunu olan

siroz hastalığına yakalanmıştır. 22 Muharrem 1288 (13 Nisan 1871) tarihinde, henüz otuz sekiz yaşındayken vefat etmiştir.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal, "Son Hattatlar" kitabında, Vahdetî Efendi'nin genç yaşta vefatını şu şekilde anlatır: "Genç denecek bir yaşta vefat etmeyip uzun müddet yaşasaydı ayş ü işret ve sair keyfiyet ile vücudunu rahnedar etmeseydi[14] âsâr-ı kalemiyesi mâdûd olmaz, niçe bedâyî vücuda getirerek san'at âlemine büyük hizmet ederdi (İnal, 2021, s. 344)."

Osmanlı'da mezar taşlarının genellikle vefat eden kişinin yakınları veya dönemin hattatları tarafından yazıldığı ancak bazı hattatların, kendi mezar taşlarını tasarladıkları örnekler nadiren görülmektedir. Bir gece rüyasında öleceğini gördükten sonra mezar taşını yazan Abdullah Kırımî gibi (Rado, 1984, s. 78), Vahdetî Efendi'de ölümünün yaklaşmakta olduğunu hissettiği bir dönemde, kendi mezar taşı şâhidesini yazma kararlılığını gösteren bir hattat olarak, sanatıyla yaşamı arasında derin bir bağ kurmuş ve bu eylemiyle hem ölümle yüzleşme cesaretini hem de estetik anlayışını ortaya koymuştur[15].

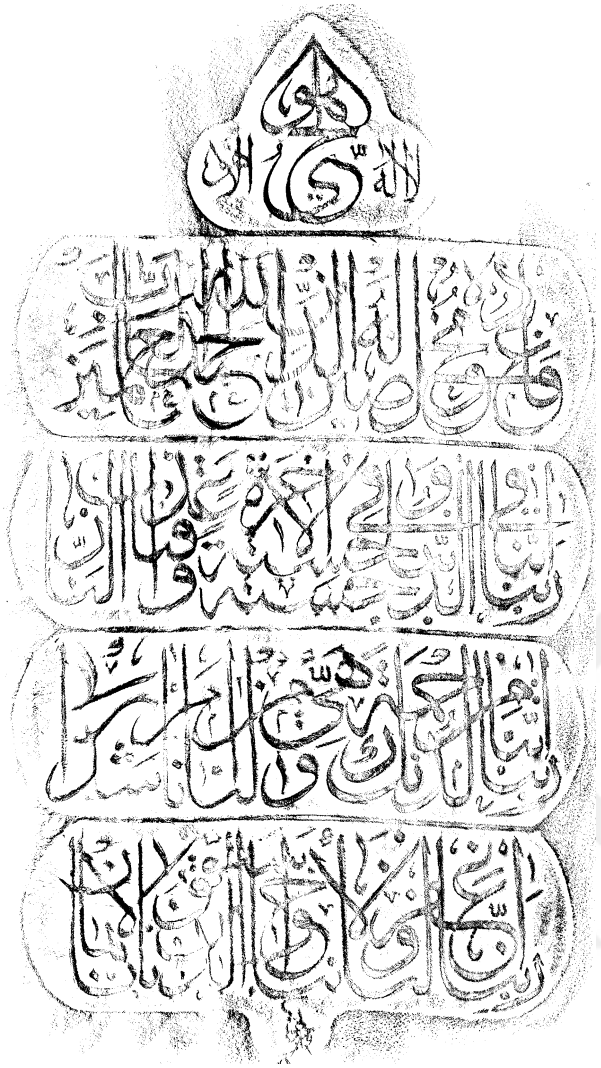
[14] İbnülemin, son hattatlar kitabında, Vahdetî Efendi'nin torunu Suûd Bey'den şu bilgileri nakleder: "Mest-i müdam ve dilbeste-i zenan-ı zevk-ittisam olan merhum, bir gece Rızâ Paşa Yokuşu'nun başında bir zen-i zina-sazın hanesine dalmış. Bir müddet sonra -o vaktin usulünce- mahalle halkı tarafından basılmak emarelerini hissedince ve etraftan "bir sakallı herif girdi" sedasını işitince -şahsını tanıtmamak için- cebindeki ustura ile alelacele sakalını yürütmüş, baskıncıların yaklaştığını görünce arka kapıdan fırlamış. Kaçmaya imkân olmadığından evin yanında sucu dükkânının önünde duran büyük boş bir küpe girmiş. Küp devrilmiş, yerleri buz tuttuğundan yuvarlanmış, yokuşun altına kadar inip bir duvarın önünde durmuş. Ötesi berisi rahnedar olarak evine gitmiş. Sakalının ne olduğunu âilesi sormasıyla ahbabından birinin evinde şamdan yüzüne devrilerek bir anda sakalının yerinde yeller estiğini söylemiş. Yüzünü bezle sarmış. Memur olduğu kaleme -sakalsız olarak- gitmeye cesaret edemediğinden hastayım diye günlerce evinde kapanmış. Sakalı yüz gösterince meydana çıkmayı muvafık görerek vazifesine devama başlamış (İnal, 2021, s.345)."

[15] Vahdetî Efendi, kendi mezar şâhidelerinin tasarımını yapan nadir hattatlardan biridir. Ayrıca, Vahdetî Efendi'nin iyi bir hakkâk olduğu göz önünde bulundurulduğunda, şâhidelerin taş işlerini de kendisinin yapmış olabileceği varsayılabilir

Fotoğraf 26: Vahdetî Efendi'nin Kabri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 27: Vahdetî Efendi'nin, Kabir Baş Şâhidesi Estampajı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Metni :

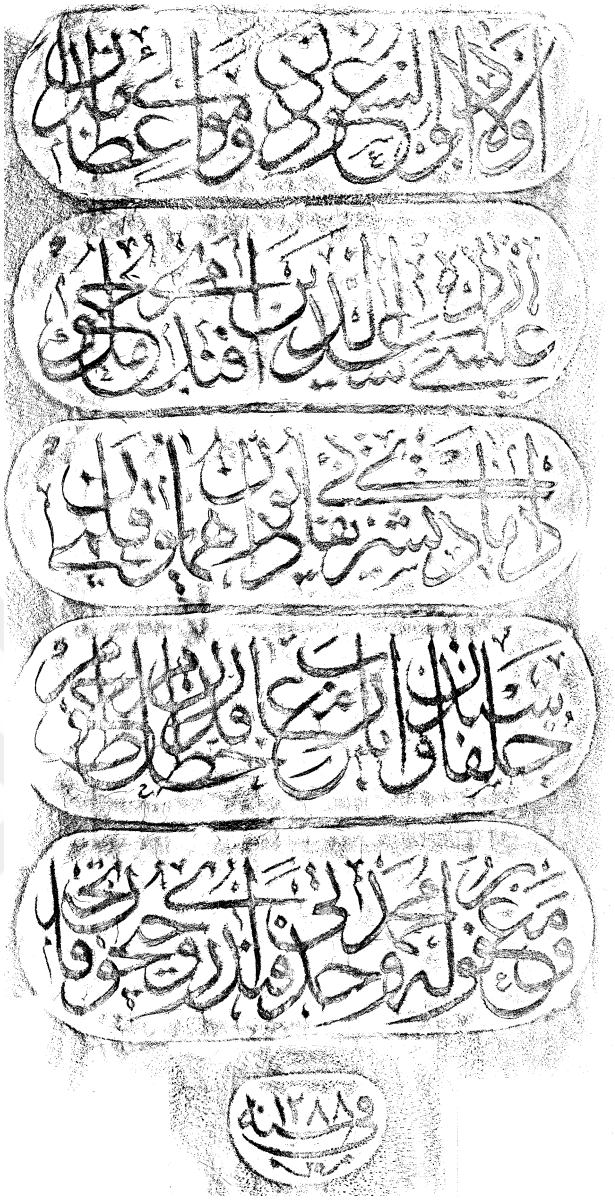
١- هو الحي لا إله إلا هو

٢- فادعوه مخلصين له الدين؛ الحمد لله رب العالمين

٣- ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخرة حسنة و قنا عذاب النار

٤- ربنا آتنا من لدنك رحمة وهيئ لنا من أمرنا رشدا

٥- ربنا اغفر لنا و لإخواننا الذين سبقونا بالإيمان

Fotoğraf 28: Vahdetî Efendi'nin Kabir Ayak Şâhidesinden Estampajı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Metni :

١ - اولاد ابي السعوددن و مواليء عظامد

٢- عيسازاده سعد الدين افندى مرحومك دامادى

٣ - تشريفاتئ ديوان همايون قلمى

٤- خلفاسكدن و ارباب معارفدن خطاط مرحوم و مغفور له

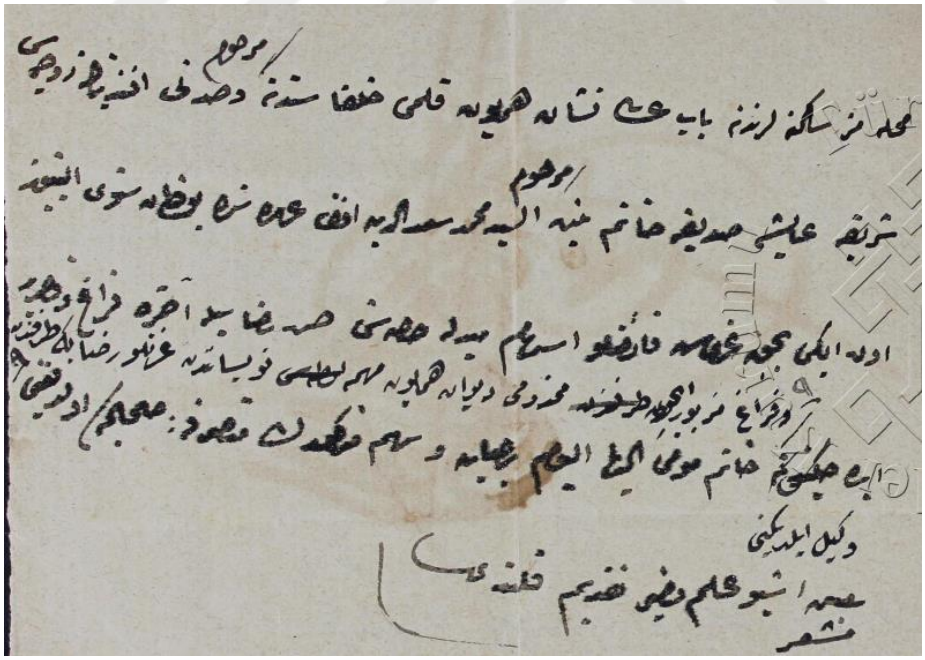
٥- محمد وحدتى روح اچون فاتحه

٦ - في سنه 25 م 1288

Mahmut Kemal İnal mezarının ön duvarındaki pencerede Nâmık Kemal Bey'in düzenlediği kitâbe de şu beytin yer aldığını belirtmektedir[16] :

"Bu zâviyye-i Vahdetî inzivâhâne-i sükûn eden Mehmed Şevket Vahdetî ki, şirâze-bend-i silsile-i şeyh-i imâdî idi. Hutût-ı islâmiyyede asrının Şeyh ve İmâd'ı idi. 1249 sene-i hicriyyesinde ta'lim-hâne-i hayata vurûd eyledi. 1288 senesinde itmâm-ı felâket-nâme-i vücûd eyledi. Müddet hitâma erince gerek nev-cîvân ol, gerek pîr-i zebûn (İnal, 2021, s. 344)."

Günümüzde kabri Eyüp'te bulunan Ebussuûd Efendi türbesi hazîresinde yer almaktadır. Aynı hazîrede hanımı Şerife Âişe Sıddîka Hanım, oğlu Rızâ Safvet Bey ve kayınpederi İsazâde Seyyid Mehmed Sâdeddîn Efendi de medfundur. Bu hazîrede Şerife Âişe Sıddîka Hanım'a ait bir kabir tespit edilememekle birlikte, uzun yıllar boyunca babası Mehmed Sâdeddîn Efendi'nin kabri ayak şâhidesinin ön duvarına yerleştirilen kitâbesinin, son yıllarda Vahdetî Efendi'nin mezarı üzerine bırakıldığı ve bir müddet burada kaldıktan sonra tekrar babası Sâdeddîn Efendi'nin ayak yanına yerleştirildiği bilgisi, Nidayi Sevim tarafından aktarılmıştır.

Fotoğraf 29: Borç Tasfiye ve İbrâ Belgesi

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

[16] Araştırmalarımız ve yerinde yaptığımız incelemeler sonucunda, bahsi geçen kitâbeye ulaşılamamıştır.

Süheyl Ünver'in Vahdetî Efendi dosyasındaki[17] çıkan belgeden anlaşıldığı üzere, Vahdetî Efendi'nin vefatının ardından kalan borçların tasfiyesi ve ibra edilmesiyle ilgili resmi bir işlem yapılmıştır. Belgeye göre, belirli bir miktarda yıllık faiz ödemesiyle borcun tasfiye edildiği ve işlemlerin Divan-ı Hümayun Mühimme Komisyonu tarafından gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca metinde söz konusu işlemlerin, Vahdetî Efendi'nin eşi Şerife Hanım'ın rızâsıyla gerçekleştirildiği ve ilgili evrakın resmi olarak sunulduğu ifade edilmektedir.

Osmanlı arşivinde Vahdetî Efendi adına kayıtlı bir belgede ise (BOA, 1284) 1867, malum miktardan fazla esham-ı umumiye kuponu tertip edip satması nedeniyle hapse atıldığı ve yol açtığı zararın tazmin ettirildiği belirtilmektedir. Bu kaydın Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'ye mi yoksa isim benzerliği taşıyan başka bir şahsa mı ait olduğu kesinlik arz etmemekle birlikte, Osmanlı Arşivi'nden elde edilen diğer belgelerde, dokümanların "Vahdetî Efendi" lakabıyla düzenlendiği, 1284 (1867) yılı itibarıyla memuriyetinin devam etmekte olduğu ve banknot tasarımları ile hakk işlerinin de Vahdetî Efendi tarafından gerçekleştirildiği bilgisi, söz konusu belgenin, Vahdetî Efendi'ye ait olma ihtimalini güçlendirmektedir.

[17] Süheyl Ünver, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ne Mehmed Şevket Vahdetî'ye ait bazı yazılar, evraklar ve meşklerin yer aldığı bir dosya tevdi etmiştir. Bu belgeler, Süleymaniye Kütüphanesi'nde "Süheyl Ünver: Vahdetî Efendi, No:40" adıyla tasnif edilmiş özel bir dosya içerisinde muhafaza edilmektedir.

2. BÖLÜM: SANAT HAYATI

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, sanat yönü son derece gelişmiş, güçlü tasarım becerisine sahip bir sanatçı olarak, hem dikkate değer eserleriyle tanınan bir hattat hem de başarılı işlere imza atan bir hakkâk olarak öne çıkmaktadır. Sanata geniş bir perspektiften bakmayı başarmış bir sanatçı olarak, onun katı' sanatıyla ilgilendiğini de görüyoruz. Sanat câmiasıyla iç içe bir çevreye sahip olan Vahdetî Efendi'nin, musikîyle ilgilendiği ve iyi derecede kanun çalma becerisine sahip olduğu, İbnülemin Mahmud Kemal İnal tarafından şu ifadelerle aktarılmaktadır: "Sanayi-i nefisenin enfesi olan hutut-ı mütenevviadaki kudretinden başka, musikîde de mahir olduğu ve kânun çalmakta üstadı Ömer Efendi'ye tefevvuk eylediği menkuldür (İnal, 2021, s. 344)."

2.1. Hocaları

Vahdetî Efendi'nin hattatlık eğitimi incelendiğinde, dört farklı hocadan ders aldığı anlaşılmaktadır. 38 yaşında vefat eden Vahdetî Efendi'nin öğrencisi bilinmemektedir. Oğlu Rızâ Safvet ise hattatlık yolundaki ilk meşklerini babası Vahdetî Efendi'den aldığını ifade etmektedir. (İşler, 2021, s. 473)

2.1.1. Mehmed Sâlih Ferdî Efendi

Mehmed Sâlih Ferdî Efendi'nin Vahdetî Efendi'nin sülüs ve nesih hocası olduğuna dair somut bilgiler, Vahdetî Efendi'nin icâzet metninde yer alan hocasının ve kendi adının yazılı olduğu bilgilerle sınırlıdır (Fotoğraf 32). Bu icâzet metninden elde edilen bilgilere göre, Vahdetî Efendi'nin sülüs ve nesih hocası olarak bilinen Mehmed Salih Ferdî Efendi hocasının ismini Muhammed Zihni olarak belirtmektedir.[18]

[18] "Hat ve Hattatan", "Son Hattatlar", "Türk Hattatları", "Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar" gibi biyografik çalışmalarda, hocası Muhammed Emin Zihni olarak belirtilen Salih Ferdi adlı bir hattata dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bununla birlikte, bazı hat sanatı ve hattatlarıyla ilgili web tabanlı kaynaklarda, Salih Ferdî Efendi'nin hocasının aynı zamanda babası Osman Şâkir Efendi ve dedesinin ise Laz Ömer Vâsfi olduğu yönünde bilgilere yer verilmiştir. Ancak, bu bilgilere dair somut ve güvenilir bir kaynak elde edilememiştir.

2.1.2. Hâfız Mehmed (Muhammed) Rüşdî Efendi

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi, Tophâne'deki Tomtom Câmii'nin imamı olmanın yanı sıra, Hâcegân-ı Enderûn-ı Hümâyûn'dan bir âlim ve fazıl bir şahsiyettir (Kınlı, 2007, s. 125). İbnülemin Mahmud Kemal İnal'in *son hattatlar* kitabından alınan bilgilere göre, beyanı bazen teyite muhtaç görülse de diyerek Habib Efendi'nin, Mehmed Rüşdî Efendi'nin Abdurrahman Hilmi Efendi öğrencilerinden olduğunu beyan ettiği belirtilmektedir. Ayrıca, Enderun Mektebi'nin yazı hocalarından Ahmet Râkım Efendi'nin onun torunu olduğu anlaşılmaktadır.

Mehmed Rüşdî Efendi'nin talebeleri arasında, hattat Ebubekir Raşit'in bulunduğu ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde 1291 (1874) yılında yazdığı bir sülüs nesih hilye-i şerifin mevcut olduğu kaydedilmektedir. Ayrıca, Trabzonlu Mehmed Vasfi'nin de öğrencileri arasında yer aldığı bilgisi bulunmaktadır. Mehmed Rüşdî Efendi, 1273 (1856) yılında vefat etmiş ve cenazesi Beyoğlu Kabristanı'na defnedilmiştir (İnal, 2021, s. 233, 243, 271, 367). Vahdetî Efendi'nin sülüs nesih icâzetnâmesine bakıldığında ise Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi'nin Mehmed Sâlih Ferdî Efendi'nin talebeleri arasında olduğu açıkça anlaşılmaktadır (Fotoğraf 32).

2.1.3. Kadıasker Mustafa İzzet Efendi

Kadıasker Mustafa İzzet Efendi, 1216 (1801) yılında Tosya'da dünyaya gelmiştir, önemli bir hattat ve müzisyen olarak tanınmıştır. Babası, Bostanoğulları'ndan Seyyid Mustafa Ağa, annesi ise Kādiriyye tarikatının Rûmiyye kolunun pîrinin torunudur. Küçük yaşta İstanbul'a gönderilen Mustafa İzzet, burada eğitim alarak müzikal yetenekleriyle dikkat çekmiştir. II. Mahmud'un ilgisini çekmesi üzerine sarayda eğitimine devam etmiştir (Derman, 2020, s.304-307). Mustafa İzzet Efendi'nin Osmanlı sarayı'ndaki önde gelen musikîşinaslarla, özellikle Şâkir Ağa, Dellâlzâde İsmail Ağa, Suyolcu Sâlih Efendi, Kömürcüzâde Hâfız Efendi ve Basmacı Abdi Efendi gibi sanatçılarla birarada bulunması, onun musikîde kendini yetiştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Musikîde elde ettiği başarıyı hat sanatında da sürdürmeyi başaran Mustafa İzzet Efendi, sülüs ve nesih yazılarını Çömez Mustafa Vâsıf Efendi'den öğrenmiş ve icâzet almıştır. Ta'lik hattını ise Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'den meşk ederek icâzetini almıştır (Serin, 2010, s.195, 201). Mustafa İzzet Efendi, sarayda geçirdiği yoğun eğitim sürecinde musikî ve hat sanatları alanlarında önemli görevler üstlenirken, aynı zamanda imâmlık müessesesinde

de değerli hizmetlerde bulunmuştur. Ancak zamanla bireysel ve sanatsal özgürlüğüne duyduğu özlem, manevi değerlerine bağlılık ile birleşerek, hacca gitmek arzusuyla sarayı terk etme kararı almasına yol açmıştır. Bu süreç, onun sanat hayatında yeni bir dönüm noktası oluşturmuştur. Hac sonrası İstanbul'a döndüğünde daha sade bir yaşam sürme kararı almış olmasına rağmen, II. Sultan Mahmud'un onun sanatına verdiği değer ve şahsiyetine duyduğu sevgi nedeniyle, padişahın emir ve davetini geri çeviremeyerek, padişahın vefatına kadar sarayda kalmıştır (Rado, 1984, s.216, 217).

Fotoğraf 30: Kadıasker Mustafa İzzet Efendi, İn Niz Beguzered (Bu da geçer) 1277 (1861)

Kaynak: Ketebe.org.https://www.ketebe.org/eser/4530?ref=artist&id=491 (E.T. 15.05.2024).

Sultan Abdülmecid tahta çıkmasının ardından, Mustafa İzzet Efendi, mesleğinde bir değişiklik yapma kararı almış ve padişahtan Eyüp Câmii hatipliği görevini talep etmiştir.

Talebi kabul edilince, geçimini sağlamak amacıyla Laleli Câmii vakıf kaymakamlığı görevi de verilmiştir. 1261 (1845) yılında, Sultan Abdülmecid bir Cuma günü Eyüp Câmii'ni ziyaret etmiş ve hutbeyi Mustafa İzzet Efendi'ye okutmuştur. Hutbesini beğenen padişah, onu ikinci imam olarak atamıştır.

Mustafa İzzet Efendi, farklı tarihlerde Selanik, Mekke ve İstanbul'da kadılık görevleri üstlenmiş, 1265 (1849) yılında ise Anadolu Kadıaskerliğine atanmıştır. Aynı yıl baş imam olarak göreve başladı ve ardından Rumeli Kadıaskerliği ünvanına layık görüldü. Bir yıl sonra, şehzadelerin yazı hocası olarak görevlendirildi. Sonunda Reîs-ül Ulemâ, Nakîbü'l Eşraf ve Vekiller Meclisi üyesi olarak en yüksek makamlara ulaştı.

Mustafa İzzet, yazdığı mushaflar, kıtalar ve hilyelerle tanınmış, nesih ve sülüs hatlarında önemli eserler vermiştir. Sanatıyla devrin büyük ustalarından biri olmuştur. Hayatının sonuna kadar pek çok önemli görevde bulunmuştur. 1293 (1876) yılında vefat eden Mustafa İzzet, Tophane'deki Kādirîhâne Tekkesi'ne defnedilmiştir (Kara, 2007, s.11,12). Üslûbu ve eserleriyle Osmanlı hat sanatı tarihinde önemli bir yer edinmiş, birçok talebe yetiştirmiştir. Hattatlık kariyeri boyunca edindiği tecrübelerle, sanatını geliştirmiş ve nesil geçişinde etkili olmuştur. Eserleri, özellikle yazı türleri açısından incelenmekte, Mustafa İzzet'in sanatı hala günümüzdeki hattatlar tarafından örnek alınmaktadır. Vahdetî Efendi, Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'den her ne kadar somut bir belge ile icâzet almamış olsada, Kadıasker'in tedrisatında yazısını daha ileriye taşıdığı genel olarak bilinmektedir. Cağaloğlu Anadolu Lisesi'nde bulunan kitâbenin Mustafa İzzet'e, ortasında bulunan tuğranın ise Vahdetî'ye ait olması gibi, Ayasofya Câmii Kebirinde her iki hattatın eserlerinin bulunuşu, Nallı Mescid Câmii'nde Vahdetî Efendinin Bilâ'l-i Habeşî levhalarının yanı sıra aynı malzeme ile hazırlanmış Kadıasker'e ait çehâr-yâr-ı güzîn levhalarının bulunuşu, bazı çalışmaların birlikte hazırlandığı izlenimini vermektedir.

2.1.4. Ebûbekir Nâsıh Efendi

Ebûbekir Efendi'nin oğlu olarak 1229 (1814) yılında İstanbul'da dünyaya gelen Ebûbekir Nâsıh Efendi, 1245'te (1830) henüz 16 yaşındayken Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne hulefâ olarak alındı ve kalemin usûlü gereği "Nâsıh" mahlâsını aldı. 1250 (1834-1835) yıllarında defterci yamağı olarak göreve başlayan Nâsıh Efendi, aynı zamanda kalemin hat muallimliği görevini de üstlendi. 1258 (1842)'de Mühimme Odası'na nakledilerek Sûrre-

i Hümâyûn ile Hicâz'a gönderilecek olan nâme-i hümâyûn tahririne memur edildi. Mütemâyiz (miralay) rütbesine sahip olup üçüncü rütbeden Mecîdî nişânıyla onurlandırıldı. 13 Rebi'ü'l-evvel 1303 (20 Aralık 1885)'te 75 yaşında vefat eden Ebûbekir Nâsıh Efendi, Koca Mustafa Paşa'daki Ramazân Efendi Dergâhı hazîresine defnedildi.

Beyaz sakallı, zayıf ve orta boylu bir zât idi. Sülüs ve nesih yazılarını İbrahim Rüşdî Efendi'den öğrenmiş ve dönemin önemli hattatlarından faydalanmıştır. Rık'a ve dîvânî yazılardaki ustalığını ise Dîvân-ı Hümâyûn kâtibi Ebûbekir Mümtâz Efendi'den kazanmıştır.

Dîvân-ı Hümâyûn'da hoca ünvanını alması ve çeşitli hat türlerini öğretmesi bu alandaki yetkinliğini ortaya koymaktadır. Özellikle dîvânî hattındaki maharetiyle tanınmıştır. Sadr-ı Esbâk Mustafa Reşîd Paşa Türbesi'nin dışındaki yazılar, onun eserleri arasında yer almaktadır. Oğlu Hacı Rif'at Efendi de bir hattat olarak tanınmaktadır (İnal, 2021, s.196,197).

Fotoğraf 31: Ebûbekir Nâsıh Efendi'ye Ait Celî Sülüs Levha

Kaynak: Ketebe.org. https://www.ketebe.org/eser/4708?ref=artist&id=235 (E.T. 17.03.2024).

Vahdetî Efendi, dîvânî ve celî dîvânî yazılarının yanı sıra rik'a yazısını da Ebubekir Nâsıh Efendi'den meşk etmiştir. Vahdetî Efendi'nin genç yaşta babasını kaybetmesi gibi makûs talih, oğlu Rızâ Safvet Bey'in hayatında da tecelli etmiştir. Beşiktaş Rüsdî Mektebi'nin

dördüncü sınıfına devam ederken, hicrî 1288 Muharremi'nde (Mart/Nisan 1871) vefat eden babasının görev yaptığı Dîvân-ı Hümâyûn Kalemine, Sadrazam Ali Paşa'nın himmetiyle alınmış ve onun maaşı ve zeameti de Rızâ Safvet Bey'e tahsis edilmiştir. İlk tahsilini Ayasofya Sıbyân Mektebi'nde ve evlerinde özel muallimlerden tamamlayan Rızâ Safvet Bey, daha önce babasından almaya başladığı hat derslerini, yine babası gibi Dîvân-ı Hümâyûn Dairesi'nin usulüne göre dairenin hat muallimi Nâsıh Efendi'den almaya devam etmiştir. İcâzet aldıktan sonra "Safvet" mahlâsını alarak Mühimme Kalemine getirilmiştir (İşler, 2005, s.9,10).

2.2. Hattatlığı

Bu araştırma, literatürde daha önce yer almayan önemli bir belgeyi gün yüzüne çıkarmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, Abdurrahman Kılıç koleksiyonu' bulunan Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'ye ait icâzetnâme tespit edilmiştir. Söz konusu icazetname, yalnızca sanatçının eğitim süreci hakkında yeni bilgiler sunmakla kalmayıp, aynı zamanda literatürde daha önce bilinmeyen bir hocası, Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi'nin de varlığını ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 32: Vahdetî Efendi'nin Sülüs Nesih İcâzetnâmesi

Kaynak: Abdurrahman Kılıç koleksiyonu.

Vahdetî Efendi, sülüs ve nesih yazılarını, Muhammed Salih Ferdî Efendi ve onun talebesi Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi'den meşk ederek icâzet almıştır. Hattat Salih Ferdî ve Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi tarafından ortaklaşa yazılmış bu icâzet metninde iki farklı tarih yer almaktadır. Salih Ferdî Efendi'ye ait olan icâzet metninde 1267 (1850) yılına tarih verilirken, Mehmed Rüşdî Efendi'nin yazdığı sol bölümde ise 1270 (1853) yılına ait tarih yer almaktadır. Ayrıca, Mehmed Rüşdî Efendi'nin yazdığı icâzet metninden, Salih Ferdî Efendi'nin aynı zamanda kendisinin hocası olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Vahdetî Efendi'nin Mehmet Rüşdî Efendi ile çalıştığı ve Salih Ferdî Efendi'nin de bu icâzeti tasdik ettiği izlenimini ortaya koymaktadır.

Muhammed Salih Ferdî Efendi'nin yazmış olduğu icâzet metni (Fotoğraf 32, sağ alt):

İbâre:

الله ولي التوفيق و العناية. أذنت بوضع كتبة لنامق هذه القطعة المباركة، السيد محمد وحدتى افندى. طول الله عمره و زاد الله علمه و عرفانه و يسر مراده من منافع الدنيا و الآخرة. و أنا الأستاذ محمد صالح فردي من تلاميذ السيد محمد امين الذهني رحمة الله تعالى. سنة ٦٧(١٢).

Okunuşu : Allahu Veliyyü't tevfiki ve'l-inayeti. Ezintü bi vaz-il-ketebeti li nâmıkı hazihi'l-kıt'ati'l-mubareketi, Esseyid Muhammed Vahdetî Efendi. Tavelallahu ömrehû ve zâddellâhu ilmehû ve irfânehû ve yassere muradehû min menafi'id-Dünya ve'l-Ahireti. Ve enel üstâz Muhammed Salih Ferdî. Min telâmizi es-seyyid Muhammed Emîn Ez- Zihnî. Rahmetullâhi Taâlâ. Sene (12)67.

Anlamı: Allah Tevfik ve inayetin sahibidir. Bu mübarek kıtayı yazan Seyyid Muhammed Vahdetî Efendi'ye bu mübarek kıtayı yazmasına izin verdim. Allah onun ömrünü uzatsın, ilmini ve irfanını artırsın, dünya ve ahiret faydalarından muradını kolaylaştırsın. Ketebe koymasına izin verdim. Ben Seyyid Muhammed Emin ez-Zihnî'nin (Allah rahmet etsin) talebelerinden Muhammed Salih Ferdî.

Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi'nin yazmış olduğu icâzet metni (Fotoğraf 32, sol alt):

İbâre :

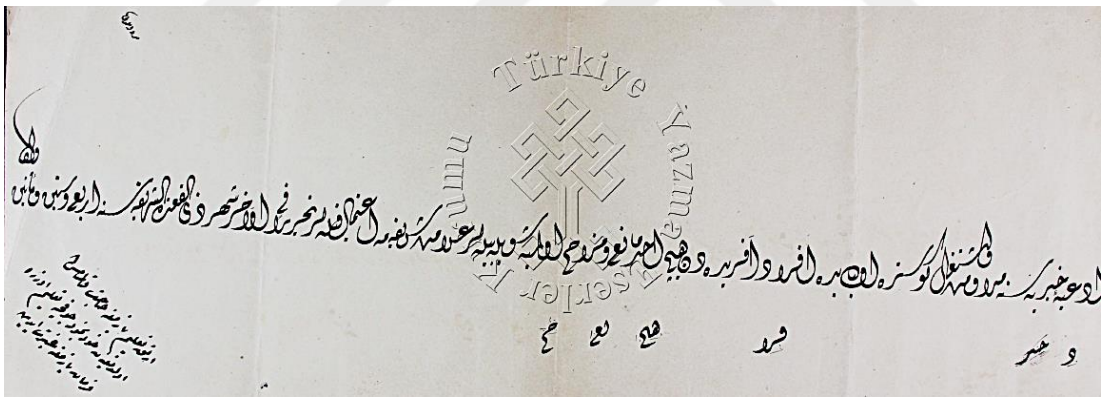
الحمد لله الذي خلق الأشياء بين الكاف و النون. أذنت بوضع كتبة لكاتب هذه القطعة المباركة، السيد محمد وحدتى افندى. طول الله عمره و معرفته و أنا الفقير حافظ محمد الرشدي من تلاميذ محمد صالح فردي. سنة ٢٧٠

Okunuşu : Elhamdü Lillâhillezî haleke'l-eşya'e beyne'l-kafi ve'nnûni. Ezintü bi

vaz'il ketebeti li kâtibi hazihil kıt'atıl mubareketi Esseyyid Muhammed Vahdetî Efendi tavelellahu ömrehû ve m'arifetehu ve en'el-fakîr Hâfız Mehmed er-Rüşdi. Min telâmizi-i Muhammed Salih Ferdî. Sene 270 (1853)

Anlamı: Eşyayı kaf ve nun arasında yaratan Allah'a hamdolsun. Bu mübarek kıt'ayı yazan Seyyid Muhammed Vahdetî Efendi'ye ketebe koyması için izin verdim. Allah onun ömrünü ve ilmini artırsın. Ben Muhammed Salih Ferdî'nin talebelerinden fakir Hâfız Mehmed Rüşdî.

Salih Ferdî ve talebesi olan Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi'den sülüs nesih yazı meşkeden Vahdetî Efendi, Kadıasker Mustafa İzzet Efendi ile yazısını daha ileri seviyeye taşımıştır. Kadıasker tedrisatından geçmek Vahdetî Efendi'nin eğitiminde ve sanatının gelişiminde oldukça etkili olmuştur. Dîvânî yazıyı Ebubekir Nâsıh Efendi'den meşk eden Vahdetî Efendi'nin SYEK'deki, Süheyl Ünver'in Vahdetî Efendî dosyasında dîvânî meşklerin yanı sıra rik'a ve ta'lik meşkleri de mevcut olup, bu hat nevilerini de Nâsıh Efendi'den meşk ettiği düşünülmektedir. Vahdetî Efendi'nin yazmış olduğu üç adet celî dîvânî meşkin sol alt köşesine hocası rik'a hat ile şu metinleri yazmıştır:

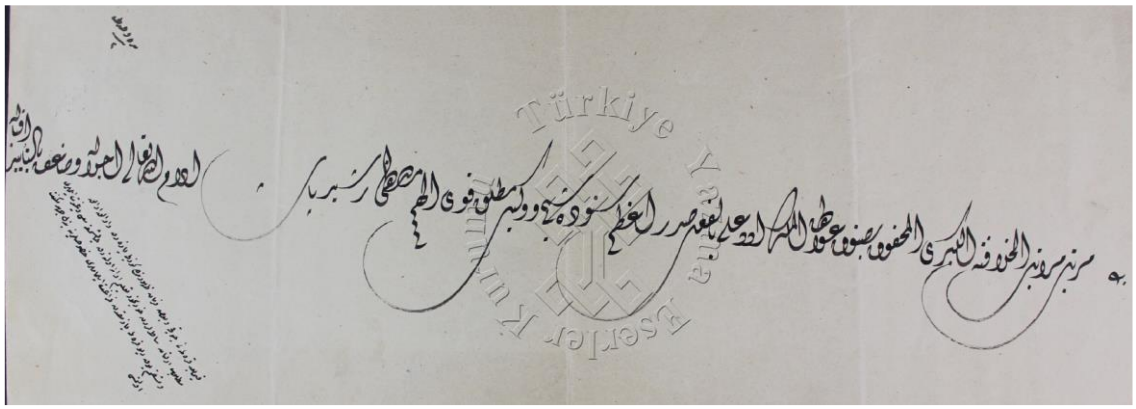
Fotoğraf 33: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı[19]

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

Dîvânî meşkte bulunan ibâre: *Artık tâlim yapmaya hâcet kalmamış olduğundan, hod be hod çokça tâlim üzre ferman yazmaya gayret edin. Meşkim yok diye karalama yapmaktan feragat eyleme Fi mâ bad kendinize Fütur vermiyerek, kalbe gurur getirmeyerek çok*

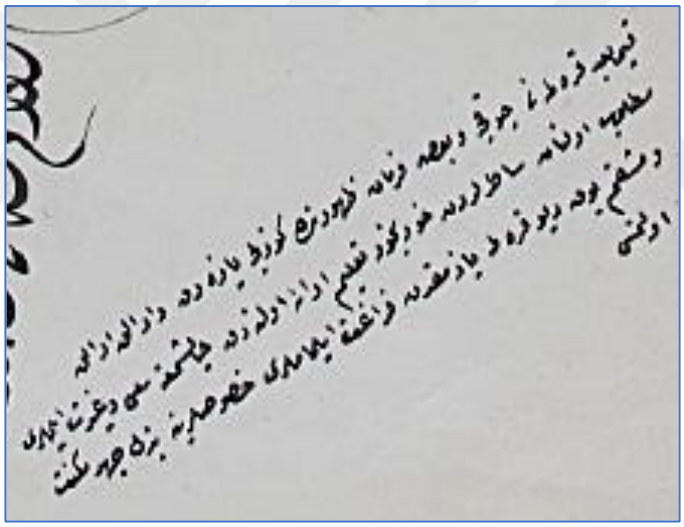
[19] Vahdetî Efendi'nin dîvânî meşk satırlarının altında, hocası Ebubekir Nâsıh Efendi'nin; hat sanatında "çıkartma" diye tabir edilen hatalı harflerin hoca tarafından yeniden yazılmış halleri bulunmaktadır. Bu çıkartmalar, talebenin o harf veya birleşimde yapmış olduğu hatayı fark ederek düzeltmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Geleneksel bir öğrenme ve öğretme metodu olarak bu yöntem günümüze kadar gelmiştir.

ferman yazmaya sa'y ve gayret edesiz. Mevlâ terakkiler ihsan eylesin.

Fotoğraf 34: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

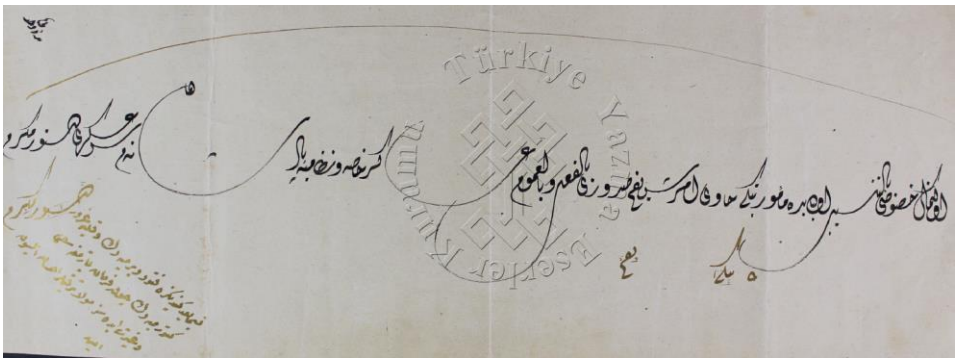

Fotoğraf 35: Ebubekir Nâsıh Efendi'nin Yazmış Olduğu Sol Alt Köşede Bulunan Metin Detayı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

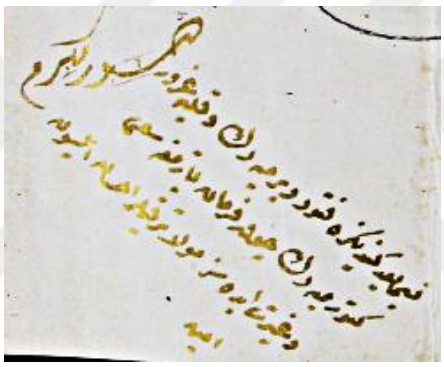
Dîvânî meşkte bulunan ibâre:

Fîmâ ba'd karalamanı çokça ve ba'zı ferman zuhurunda güzelce yazarak ve aralık aralık matlûp olunan satırlardan hod be hod tâlim irâe olunarak çalışmağa sa'y u gayret eylemeleri ve meşkim yok deyu karalama yazmaktan ferâgat eylememeleri hususların bezli cehd-i miknet olunması

Fotoğraf 36: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

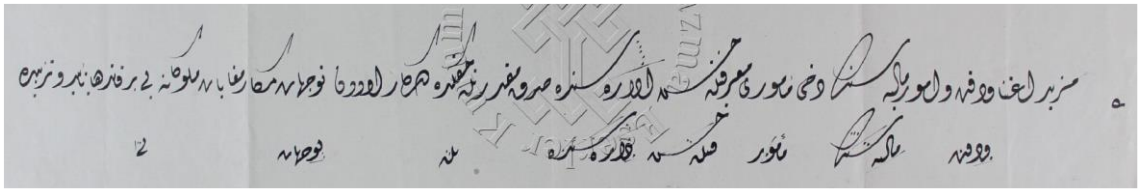
Fotoğraf 37: Ebubekir Nâsıh Efendi'nin Yazmış Olduğu Sol Alt Köşede Bulunan Metin Detayı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40)

Dîvânî meşkte bulunan ibâre:

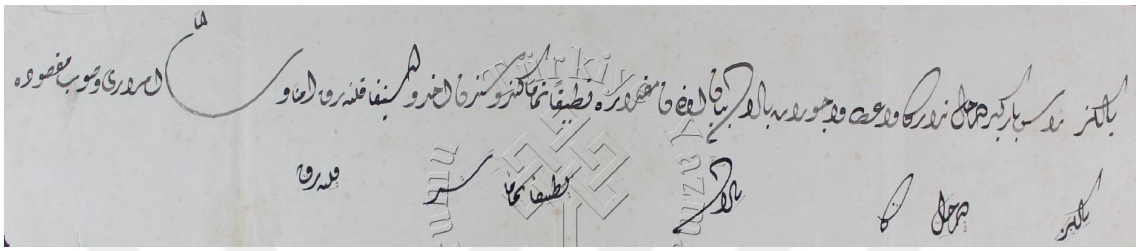
fî mâ ba'd kendinize fütûr[20] *vermiyerek ve kalbe gurur getirmeyerek çok ferman yazmağa sa'y u gayret idesiz. Mevlâ terakkiler ihsan eylesun. Âmi.*

[20] Gevşeklik, bıkmışlık (Büyük Türkçe Sözlük, 1980, s. 445).

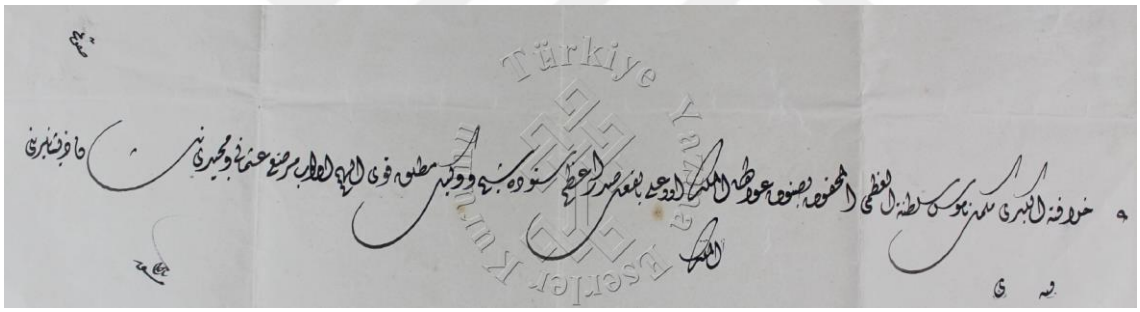
Fotoğraf 38: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

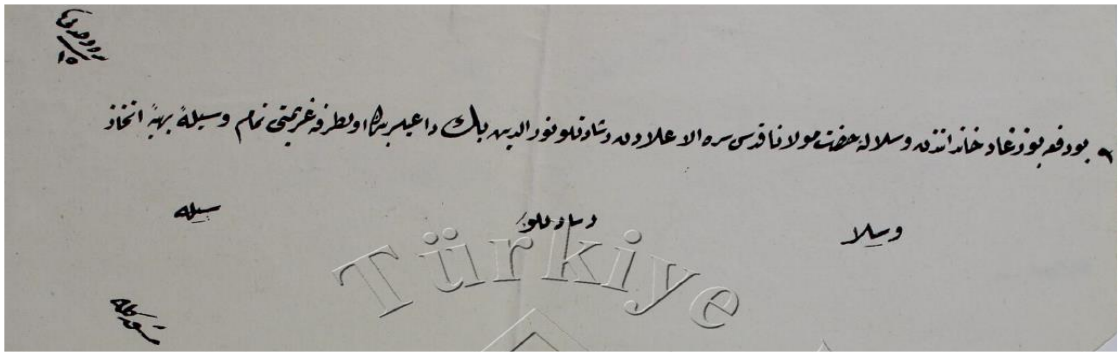
Fotoğraf 39: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

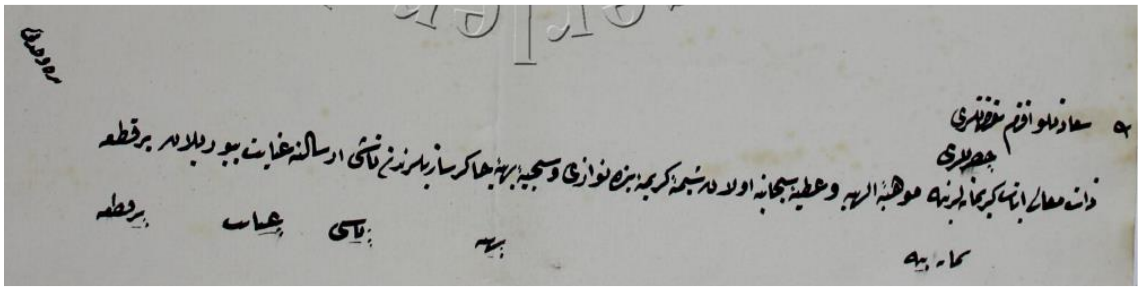
Fotoğraf 40: Vahdetî Efendi'nin Dîvânî Meşk Satırı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

Fotoğraf 41: Vahdetî Efendi'ye Ait Rik'a Meşk Satırı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver, Dosya no: 40).

Fotoğraf 42: Vahdetî Efendi'ye Ait Rik'a Meşk Satırı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver, Dosya no: 40).

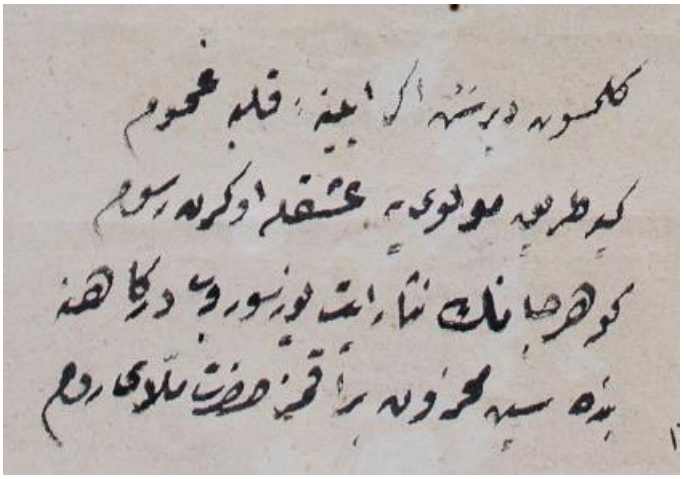

Fotoğraf 43: Mehmed Şevket Vahdetî Efendi Hattıyla, Celî Dîvânî[21] Berat[22]

Kaynak: Oriental Art Auctions, (E.T. 25/01/2023).

[21] Celî dîvânî yazı, dîvânî yazıya kıyasla daha sınırlı bir kullanım alanına sahiptir. Bu yazı türü, genellikle önemli şahıslara verilen mülknâme, menşur, tımar tevcihini gösteren beratlar, ayrıca name-i hümâyûn ve ahidnâme-i hümâyûn gibi belgelerde kullanılmıştır. Dîvânda tutulan ferman, berat, name, ahidname, sebeb-i tahrir hükümleri, muhimme, şikâyet ve ahkâm defterleri gibi her türlü kayıt ise, dîvânî yazı ile kaleme alınmıştır (Kütükoğlu, 1998, s. 62, 64).

[22] Bu berat, Sultan Abdülazîz (1861-1876) dönemine ait olup, Vahdetî Efendi'nin hattıyla yazılmıştır ve Rebiü'l-evvel 1285 (Temmuz 1868) tarihinde düzenlenmiştir.

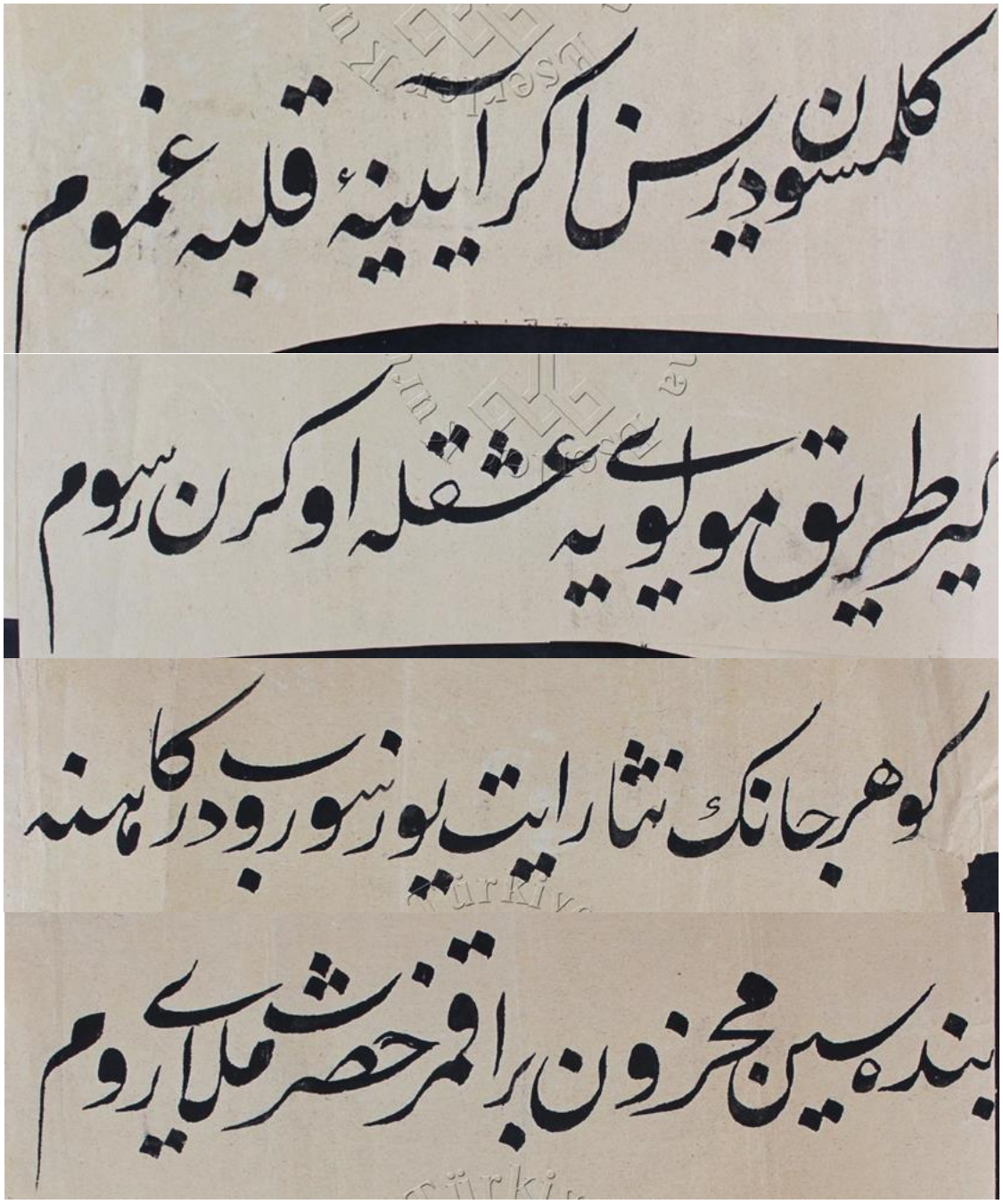
Fotoğraf 44: Vahdetî Efendi'ye Ait Rik'a Metin Taslağı

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

Vahdetî Efendi'nin yazmış olduğu bu beyit bir karalama mahiyeti taşımaktadır. Fotoğraf 45'de paylaşılan ta'lik kıt'a/dörtlük için hazırlanmış bir ön hazırlık olduğu düşünülmektedir. Vahdetî Efendinin, Mevlevîlik tarikatının kurucusu mutasavvıf Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye atfen rik'a hattıyla yazdığı dörtlüğün okunuşu şu şekildedir:

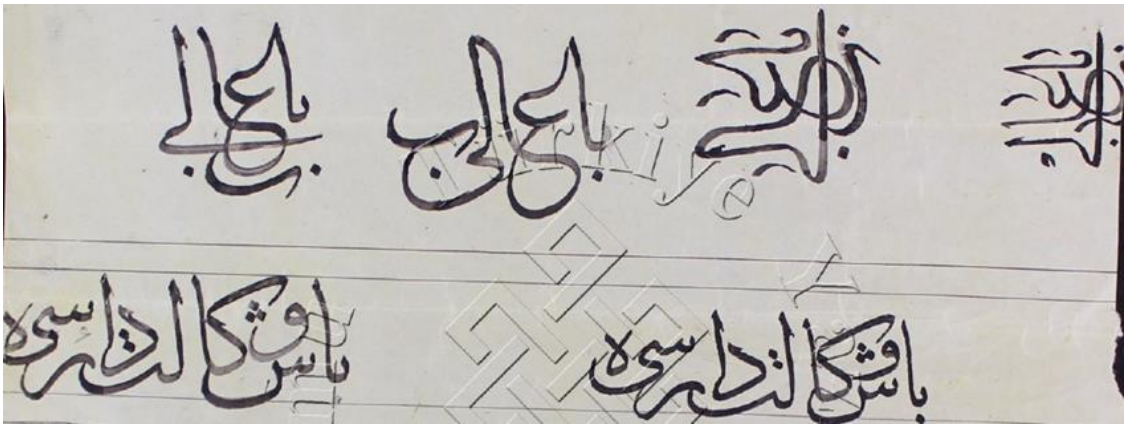
Gelmesün, dirsen eğer âyîne-i kalbe gumum,
Gir tarik-i Mevlevîye, aşkla öğren rusûm.
Guher-i (gevher) cânın nisar et, yüz sürüp dergâhına,
Bendesin, mahzûn bırakmaz Hazret-i Mollayı Rûm.

Hat sanatında işlenen konular arasında, manevi liderler ve önemli şahsiyetler için yazılan beyitler ve levha kompozisyonları önemli bir yer tutar. Örneğin, Hz. Bilâl-i Habeşi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Abdü'l-Kâdir Geylânî veya Seyyid Sa'deddin Cebavi gibi. Bu bağlamda Mevlevîlik, tasavvufî bir yaşam tarzı ve düşünce sistemi olarak, hat sanatında sıkça yer bulmaktadır. Mevlevîlik, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin tasavvufî rehberliğinde oluşmuş bir tarikat olduğundan, onun hayatı ve eserleri, sanatçılara ilham vermiştir. Bu nedenle, Mevlevîlik temalı beyitler, hat sanatının estetik ve manevi boyutunu zenginleştirmektedir.

Fotoğraf 45: Vahdetî Efendi'ye Ait Ta'lik Kıt'a Satırları

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40) .

Fotoğraf 46: Vahdetî Efendi'ye Ait İstif Denemeleri[23]

Kaynak: (SYEK, Süheyl Ünver Dosya No: 40).

2.3. Tuğrakeşliği

Osmanlı belgelerinde sıkça kullanılan özel alâmetlerden biri olan tuğra, belirli parçalardan oluşmaktadır. Tuğranın temelini, padişahın kendi adıyla babasının adının yer aldığı, "kürsü" veya "sere" olarak adlandırılan kısım teşkil eder. Bu bölümden sola doğru uzanan, aşağıdan yukarıya doğru iç içe iki kavis oluşturan beyzeler, beyzelerin sağa doğru uzantısı olan kol veya hançerler, sereden yukarı doğru çıkan birbirine paralel tuğ veya flama şeklindeki üç kol ve bunların tepe kısmından aşağıya doğru kıvrılarak inen zülfeler yer almaktadır. Ayrıca, ilk dönem tuğralarında mevcut olan ancak sonradan kaybolan, tuğların üzerinde bulunan vaslolar da kullanılmıştır [24] (Kütükoğlu, 2018, s. 71, 72).

Vahdetî Efendi, Dîvân-ı Hümâyun Nişan Kalemindeki görevi icabı çokça ferman yazmış ve tuğra çekmiş bir hattattır. Mustafa Râkım yolunda, bir tuğrakeş olan Vahdetî Efendi, on dokuzuncu yüzyıl tuğrakeşleri arasında zikredilmiştir (Derman, 2022). On dokuzuncu yüzyıl padişahları olan Sultan Abdülmecid (1839-1861) ve Sultan Abdülazîz Han (1861-1876) adına çekmiş olduğu birçok tuğra mevcuttur. Özellikle Sultan Abdülazîz adına düzenlediği bir tuğra nedeniyle padişah tarafından takdir görmüş ve beş yüz lira ödül ile onurlandırılmıştır. (İnal, 1988, s. 344).

Vahdetî Efendi, başarılı bir hattat olarak birçok iltifat almış ve bu takdirler, onun daha özgün ve nitelikli eserler üretmesine zemin hazırlamıştır. Muallim Nâcî'nin "Mârifet

[23] İbareler: Bâb-ı Alî, Baş Vekâlet Dairesi

[24] Geniş malumat için bkz. Belgelerde Kullanılan Alametler ve Mühürler, Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), s.71-83

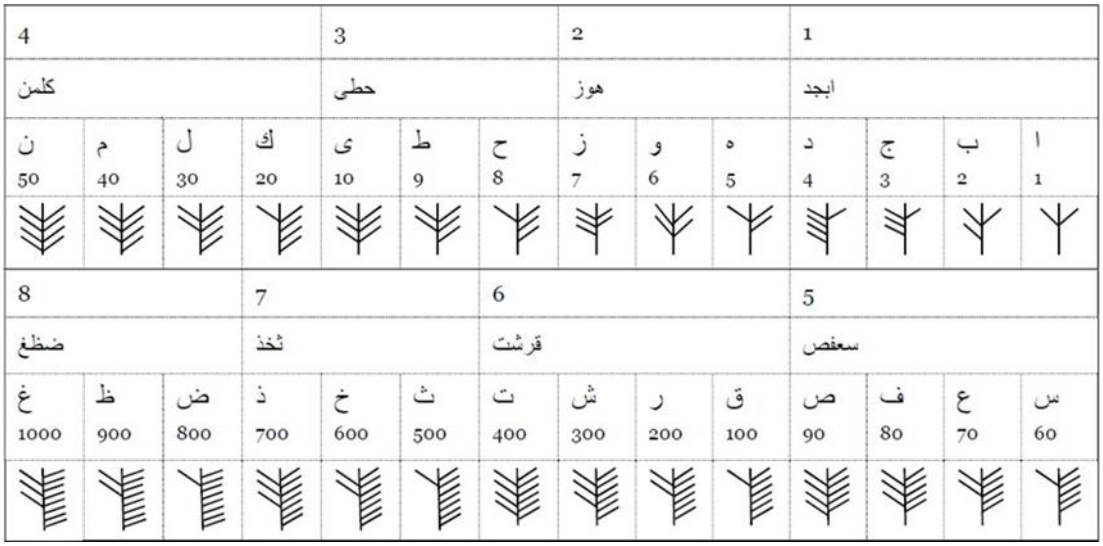
iltifâta tâbi'dir, müşterisiz metâ'zâyi'dir" beyti (Ceyhan, 2001, s. 298), "Vahdetî Efendi'nin sanat hayatında belirgin bir şekilde tezahür etmiştir.

2.4. Hakkâklığı

Rızâ Safvet Bey, Vahdetî Efendi'nin, güzel sanatlar alanında üstad olup özellikle ressamlık ve hakkâklıkta, derin bir bilgi ve beceriye sahip olduğunu vurgulamaktadır (Safvet, 1313, s. 19,20). Vahdetî Efendinin paralarda yaptığı çizimleri kastederek Hat sanatı farklı tezahürleriyle yazı temeli üzerine inşa edilmiş bir resim sanatı olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda Batılı sanat eleştirmenleri tarafından soyut bir resim olarak kabul edilmektedir. Usta bir sanatkâr tarafından oluşturulan bir istif karşısında "işte resim" diyerek hayranlığını ifade eden Picasso için yazı, soyut ifadelerden oluşan çizgisel anlatımlar sunmaktadır (Rado, 1984, s. 7).

Bu sanat, tasarım becerilerinin sergilendiği bir alan olmanın yanı sıra, ruh dünyasının soyut çizgilere dönüşmüş hali olarak da tanımlanabilir. Bu çerçevede, Vahdetî Efendi'nin özgün tasarımları, levhalarındaki eserler, katı' eserlerindeki desen çizimleri, şifre hattını kullanarak tasarladığı kol düğmeleri ile banknot ve pul tasarımları gibi örnekler, onun tasarım becerilerini ve teknik yetkinliğini etkileyici bir biçimde ortaya koymaktadır.

Şifre hattı diye tabir edilen yazı türüne bakıldığında, el yazması eserlerde, standart dışı alfabeler farklı yöntemlerle tasarlanmış örneklerle karşımıza çıkabilmektedir. Bu alfabelerden biri olan hatt-ı şecerî, şeklinin ağaca benzemesinden dolayı bu şekilde adlandırılmıştır. Özellikle Türkçe, Arapça ve Farsça el yazmalarında bu hat ile karşılaşmak mümkündür. Arap yazısının ebced dizilimi esas alınarak geliştirilen hatt-ı şecerî, geçmişte bilgileri gizlemek ya da güvenli bir biçimde iletmek amacıyla kullanılmıştır. Şekil bakımından hatt-ı nahlî, hatt-ı servî, hatt-ı şecer, kalem-i miscer, kalem-i müşeccer, kalem-i serv ve kalemi şecerî gibi farklı adlarla anılan bu alfabe, eski zamanlarda kullanılan bir şifreleme yöntemine dayanır. El yazmaları ve diğer kaynaklardan edinilen bilgilere göre, bu alfabenin en az 2500 yıllık bir geçmişi bulunmakta olup, kullanıldığı dönemde geniş bir yaygınlık kazanmıştır (Taş, 2019, s.328-339).

Tablo 1: Bu Tabloda, Hattı Şecerîye Ait Ebced Diziliminden Faydalanılarak Hazırlanmış Olan Harflerin Sembolik Değerleri Gösterilmektedir

Kaynak: (Taş,2019, s. 328, 339).

Vahdetî Efendi, bu yetenekleri doğrultusunda Sultan Abdülazîz'in kendisine göndermiş olduğu büyük bir zümrüt taşının üzerine tasarım işlerini yaptıktan sonra; "el- Müstenid bitevfikâtı rabbâniyye; Melik-üd Devlet-ül Osmaniye", ("Allah'ın ilahi yardımına dayanan, Osmanlı Devleti'nin hükümdarı'') İbaresini hilal motifinde ve ortasına tuğra-i hümayûn hakketmiştir. Rızâ Safvet Bey, o güne kadar İstanbul'da zümrüt üzerine böyle bir hakkâk çalışmasının yapılmadığını yazmaktadır (Safvet, 1313, s. 19, 20).

Vahdetî Efendi'nin sanatındaki çok yönlülüğü ve estetik bakış açısı, onun sanatını çeşitli biçimlerde ifade etmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, Paris'te bulunduğu sırada III. Napolyon ve eşi Eugenie için şifre hat tekniğiyle işlenmiş kol düğmeleri hazırlayarak kendilerine sunmuştur. Napolyon ve Eugenie, bu hediye karşısında memnuniyetlerini dile getirerek Vahdetî Efendi'nin sanatını takdirle karşılamışlardır. (Serin, 2010, s. 203, 205)

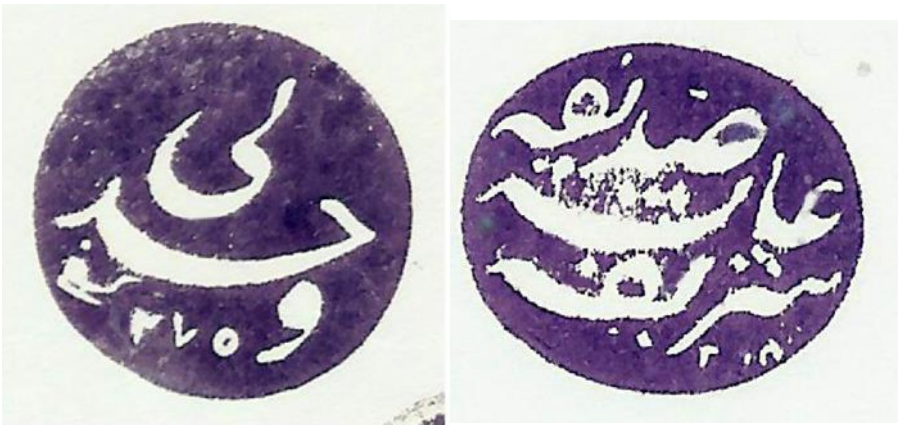
Vahdetî Efendi'nin hattatlık ve hakkâklık sanatındaki başarıları, sadece kâğıt üzerindeki eserlerle sınırlı kalmayıp, farklı materyaller üzerinde uyguladığı çeşitli kompozisyonlar ve yazı türleriyle geniş bir teknik bilgi birikimi ve derinliğini yansıtır.

Fotoğraf 47: Vahdetî Efendi ve Şerife Âişe Sıddîka Hanım'ın Mühürleri ve Mühür Baskıları

Kaynak: Hasan Adli, Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu Koleksiyonu, (İşler, 2021, s. 667).

Vahdetî Efendi, banknotların tasarımının yanı sıra klişelerin hak işlerini de üstlenmiştir. Osmanlı Bankası'nın Londra Müdürü William Lander ile Osmanlı Bankası Genel Müdür Yardımcısı Edward Gilbertson arasında, Osmanlı Bankası'nın ilk hisse senetlerinin Türkçe metinlerinin ve banknot klişelerinin hazırlanması aşamasında yaşanan sıkıntıları konu alan bir mektup, Vahdetî Efendi'nin bu süreçteki rolünü ve eserlerdeki katkısını ortaya koymaktadır (Eldem, 1997, s.44,45). Vahdetî Efendi'nin kendi tasarımları olan hak çalışmaları arasında Refia Kerrâ ve Adli Ebussuûdoğlunun koleksiyonunda bulunan beş adet mühür de Vahdetî Efendi'nin hak işleri arasındadır.

Fotoğraf 48: Kâğıt Üzerine Basılmış Mühürlerin Görüntüleri

Kaynak: (İşler, 2021, s.667).

2.5. Vahdetî Efendi ve Katı' Sanatı

Sözlükte "kesmek" anlamına gelen "katı‘" (katı‘), kâğıt ya da deri üzerine çizilmiş hat yazısı, motif veya bir şekli kesip başka bir kâğıt ya da deriye yapıştırarak yapılan bir sanatı ifade eder. Bu yöntemle ortaya çıkan eserlere "kāti‘a" (mukatta‘) adı verilirken, bu sanatı icra eden sanatkâra "kāti‘" ve "kattâ‘" denilmektedir (Çağman, 2022, s.32-35).

İslâm kültürü ve sanatları kapsamında önemli bir yere sahip olan oymacılık, son derece sabır, dikkat ve hassasiyet gerektiren bir sanat dalı olarak öne çıkmakta olup, bu tür eserlerin büyük çoğunluğu, yalnızca bir mercekle incelendiğinde tüm detayları görülebilir hale gelmektedirler.

(Katı’) Oymacılık san’atı: İnce ve zarif bir yazıyı, kâğıt üzerine çizilip hazırlanmış bir süsleme motifini veya motiflerini, en ufak' bir işaretini dahi bozmadan, oyup çıkarmak ve diğer bir madde üzerine istifine göre yapıştırmak san'atı dır. Oyulup Çıkarılana (Erkek Oyma), oyulan kısma da (Dişi Oyma) tabir edilir (Çığ, 1958, s. 160).

Ondokuz ve yirminci yüzyıllara ait katı’ eserlerinin tamamı, öncelîkle levha çalışmaları şeklinde ortaya konulmuştur. Söz konusu eserler, geometrik ve serbest formlar içine yerleştirilmiş hatlar ile sikke formunda oyma levhalardan oluşmakta olup, bu çalışmaların bezemelerinde dönemin Avrupa sanatının etkisiyle barok tarzı desenler tercih edilmiştir. Bu durum, katı’ sanatının estetik evrimi ve kültürel etkileşimleri açısından önemli bir gösterge teşkil etmektedir (Morçay, 2014, s. 297).

Bu dönemin katı’ sanatkârları arasında Osman Rıfkı, Süleyman Efendi, Vahdetî Efendî ve Mücellit Mehmed Rıfat gibi isimler öne çıkmaktadır (Özsayıner, 1995, s.16).

Vahdetî Efendi, usta bir hattat ve tasarımcı olarak katı’ sanatında nitelikli eserler vermiş bir sanatkârdır. Katı’ tekniğiyle vermiş olduğu en güzel örneklerden birisi, 1283 (1867) tarihli, dikdörtgen formda ve nohudi renk kâğıttan kesilerek kırmızı zemin üzerine yerleştirilmiş 'Allâhu vahde/Allah birdir' (Bkz. Fotoğraf 96) yazılı levhadır. Farklı renk ve ebatlara sahip olmakla birlikte, aynı metin ve süsleme özelliklerine sahip bir eseri daha bulunmaktadır (Fotoğraf 102). Vahdetî Efendi, çeşitli formlarda katı’ eserleri ile dikkat çekmekte olup, bu eserler sanatçının ustalığını ve döneminin estetik anlayışını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Vahdetî Efendi’nin katı’ çalışmaları hem sanatsal hem de tarihsel açıdan önemli bir yer tutmaktadır.

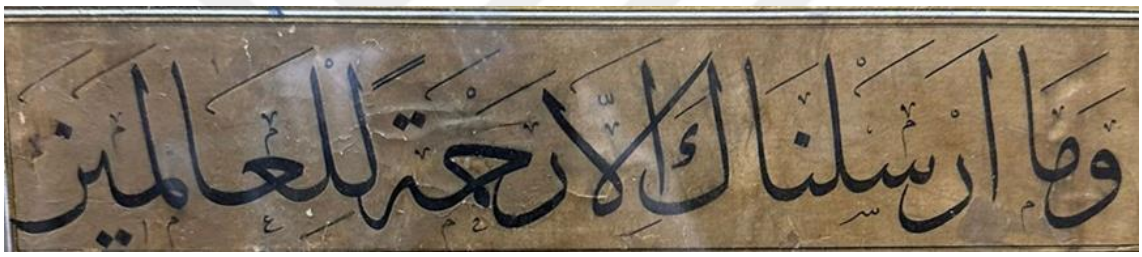
2.6. Yazı Anlayışı

Vahdetî Efendi'nin eserlerine bakıldığında, celî sülüs yazılarının çoğunlukta olduğu görülmektedir; bu eserler, dikdörtgen ve kare formlarda yerleştirilmiş satır istiflerinin yanı sıra beyzi istifleri de içermektedir. Eserlerinde ağırlıklı olarak yer verdiği konular, ayetler, hadis-i şerifler, beyitler, şiirler ve tarikat yazıları gibi kategorilere ayrılabilir.

Fotoğraf 49: Hâfız Osman'a Ait Hilye-i Şerîfe'den Alınan Ayet Metni (1099 (1687)

Kaynak: (Ketebe.org. https://www.ketebe.org/eser/7480?ref=artist&id=323 (E.T. 15/03/2024).

Fotoğraf 50: Vahdetî Efendi'ye Ait Hilye-i Şerîfe'den Alınan Ayet Metni. 1282 (1866)[25]

Kaynak: Antika Kadıköy Müzayede Evi, (E.T. 05/08/2024).

Aklâm-ı Sitte'de Hâfız Osman 1052 (1642) /1110 (1698) üslûbunu benimseyen Vahdetî Efendi (Fotoğraf 49), celî sülüste Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den ders almış olmasına rağmen, Mustafa Râkım 1171 (1757) /1241 (1826) üslûbunda eserler vermiştir (Serin, 2010, s.203-205). Bu bağlamda, Vahdetî Efendi'nin celî sülüs yazılarında harf anatomileri Râkım'ın üslûbuna uygunluk göstermekte olup evâil ve evâhir dönemlerinde farklılıklar görülebilmektedir. Yazılarında hocası Kazasker'in uslûbunu yansıttığı açıkça fark edilmektedir. Örneğin Allah lafzının yazılı ibârelerde bu fark açıkça görülmektedir (Fotoğraf 52, 53).

[25] (Bkz. Fotoğraf 97)

Fotoğraf 51: Vahdetî Efendi'ye Ait Celî Sülüs Levha

Kaynak: (İTMM, Zeynep Kâmil No: 53).

Fotoğraf 52: Solda Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, "Lafza-i Celâl" Yazılışı. Sağda Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye Ait "Lafza-i Celâl" Örneği

Kaynak: Sol: Yahya Efendi, No: 190, sağ: Ketebe org. https://l24.im/Zdwc (E.T. 03/ 01/2024).

Fotoğraf 53: Mustafa Râkım Efendi'ye Ait "Lafza-i Celâl" Örneği

Kaynak: Ketebe org. https://l24.im/r7FlS1Y (E.T. 03/01/2024).

Fotoğraf 54: Solda Vahdetî, Sağda Mustafa Râkım ve Alta Kazasker'e Ait "Sin" Dişlerinin Yazılışı

Kaynak: Üst sol: (İÜ.NEK-H,1422, İBN-H, 90), üst sağ: Ketebe.org, altta: M. Uğur Derman koleksiyonu.

Sin dişlerine bakıldığında, Vahdetî Efendi'nin harflerinde birinci ve ikinci dişlerin daha derin olduğu gözlemlenirken, Kazasker'in harflerinde ise bu derinliğin daha az olduğu görülmektedir. Ayrıca, ikinci dişteki "es" hareketinin daha kıvrımlı olduğu ve Râkım harflerine benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Vahdetî Efendi'nin erken dönem yazıları arasında, Mahmud Celâleddîn Efendi'den esinlenerek yazmış olduğu Arapça bir kasidenin yer aldığı bir levha mevcuttur. Bu levha (fotoğraf 55), Vahdetî Efendi'nin erken dönem sanat anlayışını ve etkilerini yansıtan önemli bir örnek teşkil etmektedir. Vahdetî Efendi'nin farklı şivelerden beslenmesi, bu çeşitliliği ve ustalığı eserlerine yansıtmasına olanak sağlamıştır. Bahsedilen levhada, bazı harf birleşimlerinde yapılan küçük farklılıklar, her iki hattatın estetik tercihlerine dair ipuçları sunmaktadır.

İkinci satırda "kaf", ‘’he’’, "mim" harflerinin birleşiminde, Mahmud Celâleddîn "he" harfinin karınca hortumu[26] gibi kıvrık formda, Vahdetî Efendi'de ise yine ortada geldiği diğer hali olan açıkgözlü şekilde yazmıştır. Üçüncü satırda Mahmud Celâleddîn "mim" kuyruğunu kısaltırken, Vahdetî Efendi uzun bırakmıştır. Son satırda ise Mahmud Celâleddîn "fe" ve "yâ-yı ma'kûs" kuyruğunu daha kısa ve sivri bitirirken, Vahdetî Efendi

[26] Yazır, iki harf arasında yer alan "he" harfinin kimi durumlarda karınca hortumuna benzer biçimde yazıldığını belirtir (Yazır, 2024, s. 437).

uzun ve küt bırakmıştır. "Şın" noktaları Mahmud Celâleddîn'de klasik formda yazılmış iken Vahdetî'de ise yan yana yerleştirmiştir.

Fotoğraf 55: Solda, Vahdetî Efendi'ye Ait Sülüs Levha. Sağda, Mahmud Celâleddîn'e Ait Sülüs Levha

Kaynak: Sol levha: (İ.Ü.NEK-H,1422, İBN-H, 90),

Sağ levha: Hattat.Ahmed. Lamen, (E.T. 1/4/2024).

Harf anatomilerine bakıldığında, Vahdetî Efendi'nin harfleri, Mahmud Celâleddîn'in harflerinden bariz farklılıklar göstermektedir. Örneğin, "ayın" harfinin kaşları Vahdetî Efendi'de daha uzun, dairesel ve ağız açıklığının daha fazla olduğu görülürken, Mahmud Celâleddîn'de ise kaşlar daha kısa, düz ve ağız açıklığı daha dar bırakılmıştır. Ayrıca, Vahdetî Efendi'nin harekelerinin, yazı kalınlığına göre daha cılız olduğu görülür iken, Mahmud Celâleddîn'de harekeler yazı kalınlığıyla daha uyumlu bir şekilde yazılmıştır. Vahdetî Efendi'ye ait erken dönem yazı olarak nitelendirilebilecek bu eserde, boşluk-doluluk dengesinin Mahmud Celâleddîn'e kıyasla daha gevşek bırakıldığı dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, Vahdetî Efendi'de dik harflerin, Mahmud Celâleddîn'e göre daha uzun olduğu gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar, her iki hattatın yazı estetiği ve yazı tekniklerindeki ayrımları ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 56: Beş Liralık Banknot Sağ Üst Köşesinde Gubârî[27] Yazı İle Yirmi Defa ‘’Beş Adet Mecidiye Yüzlük Altını’’ İbâresi Detayı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

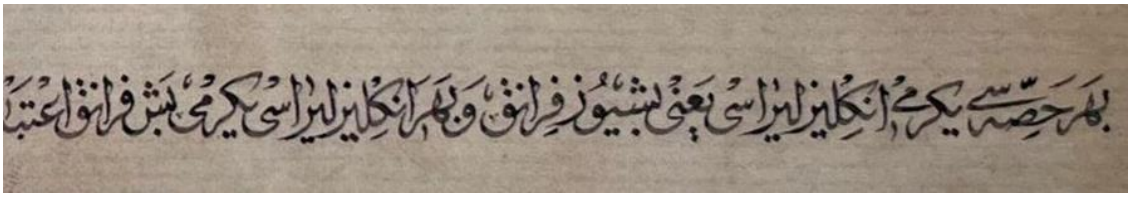
Vahdetî Efendi’nin Osmanlı Bankası için hazırladığı banknot tasarımları, dönemin standartlarının ötesinde özgün nitelikler taşımakta olup, detaylı hat çalışmaları ve özgün kompozisyonlarla sanatsal vizyonunu ve teknik ustalığını yansıtmaktadır.

Oğlu Rızâ Saffet Bey, Hazîne-i Fünûn Dergisi için yazdığı Hattat-ı Meşhur Vahdetî bahsinde bu banknotlar için şu ifadelere yer vermiştir;

> “Bu eserler için de bilhassa banknotlar şâyan-ı dikkattir. Kâimenin bâlâsında ve iki tarafındaki Fransızca rakamların altında, hurdebin[28] ile okunur surette yirmi defa; (Beş adet mecidiye yüzlük altını) ibâresi ve yine kâimenin Sağ cihetinde beyzi şekil-i dîvânî celîlesi ile iki defa muharrer olan; (Beş adet mecidiye 100'lük altını) ibâresi ve yine o şekilde olarak yirmi defa tekrar etmiştir ki bugün o kadar dakik yazıya değil, celîsini yazacak hattatımız yoktur (Safvet, 1313, s. 19,20).”

Beş liralık banknotun sağ ve sol üst köşelerine yerleştirilmiş gubârî yazı, her iki köşede yirmi kez “beş adet mecidiye yüzlük altını” ifadesini içermektedir. Bu mikro yazılar, banknotlarda kullanılan gelişmiş güvenlik tekniklerinin bir parçası olarak, sahteciliği önlemek ve banknotların gerçekliğini garanti altına almak amacıyla geliştirilmiştir. Dönem itibariyle Osmanlı Bankası, bu banknotlarla bir ilke imza atmış ve bu tarihsel belgeler hem güvenlik hem de estetik açıdan türünün tek örneği olarak dikkat çekmektedir. Vahdetî Efendi’nin banknot tasarımları, özgün eserler ortaya koyarak çağının ötesinde bir tasarım anlayışını yansıtmaktadır.

[27] Gubârî: Çıplak gözle okunamayacak kadar küçük yazı çeşidi.
[28] Hurdebin: Gözle görünmeyen ufak şeyleri gösteren âlet, mikroskop.

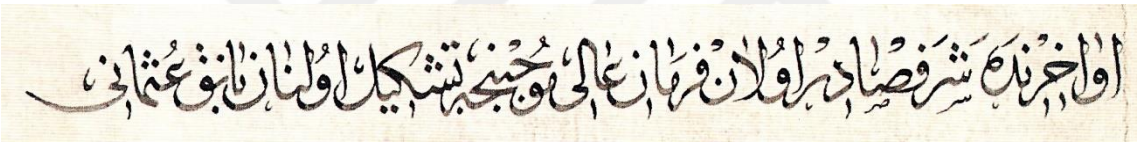

Fotoğraf 57: Vahdetî Efendi'ye Ait Rikâ' Satır Örneği

Kaynak: (Eldem, 1997, 48).

"Rızâ Safvet Vahdetî hutût-ı İslâmiyenin on sekiz nevinden her birini yegâne üstadı addolunmaya şayeste yed-i tûlâ sahibi idi (Safvet, 1313, s. 19,20)" demektedir.

Günümüze ulaşabilen yazı örnekleri arasında rikâ', sülüs, nesih, celî sülüs, ta'lik, celî dîvânî ve rik'a yazıları tespit edilmiştir. Aynı zamanda Rızâ Safvet, Vahdetî'nin yazı yazmada dikkate değer bir yeteneğe sahip olduğunu belirterek, "Merhum kadar sürat-i kaleme mâlik hattat görülmemiştir (Safvet, 1313, s. 19,20)" diyerek, Vahdetî Efendinin güçlü ve pratik bir ele sahip olduğu izlenimini vermektedir.

Fotoğraf 58: Vahdetî Efendi'ye Ait Rikâ' Satır Örneği

Kaynak: (Eldem, 1997, s. 48).

Elimizdeki hatt-ı icâze (rikâ' hattı) örnekleri, Vahdetî Efendi'nin banknot tasarımları için hazırlamış olduğu Türkçe metin baskı provalarından derlenmiştir. Bu metinler, Osmanlı Devleti'nin son döneminde banknotların tasarımında kullanılan estetik ve yazı anlayışını yansıtan önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemi Türk Lirası'na uzanan banknot tasarımı tarihindeki yerini anlamada da önemli bir rolü bulunmaktadır.

Fotoğraf 59: Vahdetî Efendiye Ait Rikâ' Satırları[29]

Kaynak: (Eldem, 1997, s. 50).

Vahdetî Efendi'nin üslûbu olarak değerlendirilebilecek bir diğer özellik, tasarladığı kabir kitâbelerinde bulunan baş taşı şâhidelerindeki serlevha formudur. Vahdetî Efendi'nin kendi kabir taşı ile birlikte bilinen üç adet kâbir kitâbesi tasarımı mevcuttur. Bunlardan birisi kayınpederi Mehmed Sa 'deddin Efendi'nin kabri baş şâhidesi, diğeri ise Abdülkerîm efendi'nin kızı Hesna Hanım'ın kabir baş şâhidesidir.

Bu şâhidelerin serlevha bölümlerinde yer alan "Hüve'l-hayy, Lâilâhe illâ Hû" ibârelerini oluşturan Mevlevî sikkesi formu, estetik bir unsur olarak dikkatleri çekmektedir.

Fotoğraf 60: Vahdetî Efendi'nin Kendi Kabir Baş Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[29] Osmanlı bankası muvakkat ve daimi hisse senedinin Türkçe metin baskı provaları (Eldem, 1997).

Fotoğraf 61: Mehmed Sa‘deddin Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 62: Hesnâ Hanım’ın Kabir Baş Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vahdetî Efendi, tasarım becerileri gelişmiş ve yenilikçi bir bakış açısıyla eser üretebilen, çağının önemli hattatlarından biridir. Kurmuş olduğu kompozisyonlar, malzeme tercihleri ve konu seçimleri, onun nitelikli eserler üretmesine zemin hazırlamıştır. Hat sanatının uygulama alanları, konu ve üretim tekniğine göre çeşitlilik gösterirken, Vahdetî

Efendi'nin malzeme seçimleri, seçilen malzemeye ve üretim amacına göre belirlenen konu seçimleri, geniş kültürel birikimiyle birleşerek doğru teknik ve konuları eserlerine yansıtmasına olanak tanımıştır. Eğer otuz sekiz yaşında vefat etmemiş olsaydı, yenilikçi ve estetik açıdan dikkat çeken eserler üreterek hat sanatına önemli katkılarda bulunabilirdi.

2.7. İmza ve Tarih Kullanımı

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, levhalarında çoğunlukla " Ketebehû Vahdetî" mahlasını kullanmıştır. "Ketebehû Vahdetî", "Abd Vahdetî", "Harrarahû Vahdetî", "Mehmed Şevket" gibi ifadelerle birlikte daha çok taşa mahkuk yazılarında gördüğümüz "Şevket" ve "Vahdetî" olarak attığı imzaları da mevcuttur. Bunun yanı sıra levhalarında, Dîvân-ı Hümâyûn'un kâtiplerinden olduğunu belirten istifli imzalar da yer almaktadır. Bu imzalar arasında, "an küttâb-ı mühimme-i dîvân-ı hümâyûn" gibi, onun görev ve konumuna işaret eden ifadeler de bulunmaktadır (Fotoğraf 67).

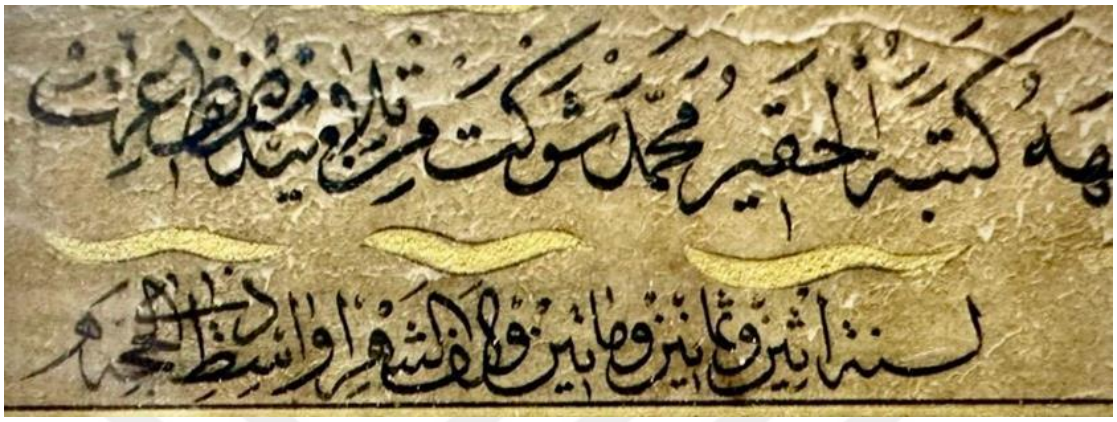
Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin eserlerinde, satır nizamındaki nesih ile yazılmış imza metinlerinde genellikle daha uzun cümleler kullanılarak, Allah'a karşı duyduğu acziyet ve eksiklik duygusu ifade edilmiştir. Bu metinlerde tevazu bildiren ibârelere sıkça yer verildiği gözlemlenmektedir. Örneğin, "ez'âfu'l-ibâd" ve "el-hakîr bil aczi vettagsîr" gibi ifadeler, hattatın kendisini Allah karşısında âciz ve eksik olarak tanımladığı duygularını yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, bu levhalarda "min tilâmizi es-Seyyidi'l-Hac Mustafa İzzet" gibi ibâreler de yer almakta olup, bu ifadeler, Vahdetî Efendi'nin hocası Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin talebesi olduğunu belirtmektedir (Fotoğraf 63, 64, 65, 66, 68).

Bu ibârelerin son kısmında, genellikle hamd, tesbih, övgü, salavat-ı şerife ve dua ifadelerine de rastlanmaktadır. Vahdetî Efendi'nin eserlerindeki tarih yazma usûllerine bakıldığında, genellikle istifli imzaların hemen altında, eserin yazıldığı yılı belirten rakamların kullanıldığı görülmektedir. Bu yazım tarzı, dönemin tarih kaydetme geleneğini yansıtan tipik bir usûl olarak dikkat çekmektedir.

Vahdetî Efendi, bazı satır düzenindeki imzalarında "li sene isneyn ve semanîn ve mieteyn ve elf eş-şehri evasiti Zil Hicce" gibi daha uzun ifadelerle tarih belirtmeyi tercih etmişken (Fotoğraf 63, 65), bazı satır düzenindeki eserlerinde ise daha kısa bir şekilde "sene 1286" (Fotoğraf 64) şeklinde tarih bıraktığı görülmektedir. Yalnızca yılın son iki rakamı kullanılarak "٢٨" (68) (Fotoğraf 67, 69, 75) yazdığı tarih belirtme şekillerinin yanı sıra

"Fi. Gurre-i Muharrem 1270" gibi istifli tarih yazımları da karşılaşılan bir diğer usul olarak dikkati çekmektedir. (Fotoğraf 75, 76, 78).

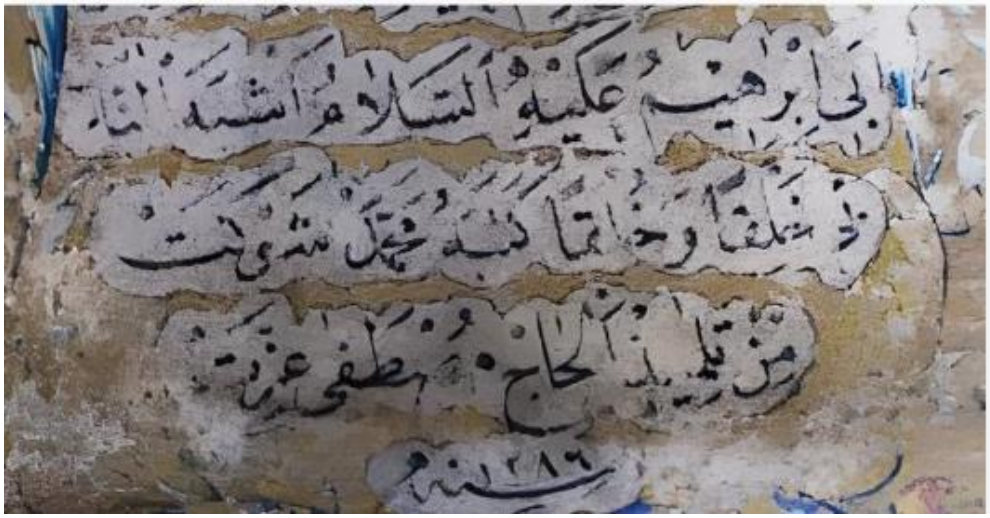
2.7.1. Satır Nizamındaki İmzalar

Fotoğraf 63: Vahdetî Efendi'nin Yazmış Olduğu Hilye-i Şerîfe'ye Ait Ketebe Bölümü

Kaynak: Antika Kadıköy Müzayede Evi, (E.T. 05/08/2024).

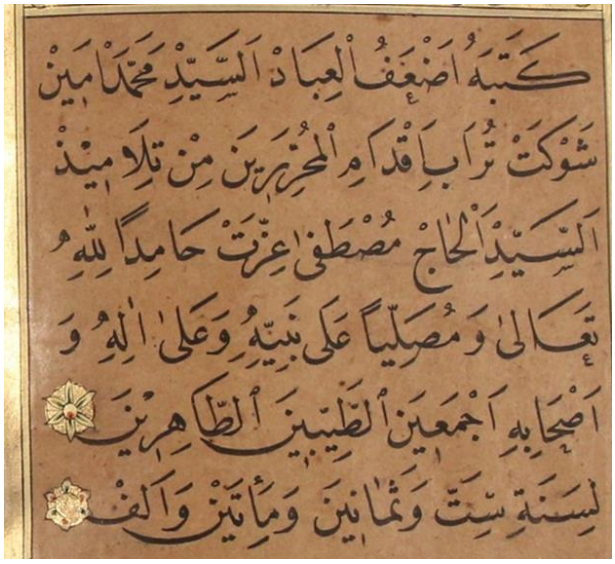
"Ketebehu'l-hakir Mehmed Şevket min tilâmizi Mustafa İzzet Li Sene İsneyn ve Semanîn ve mieteyn ve elf eş-şehri evasiti Zil Hicce"

Fotoğraf 64: Vahdetî Efendi'nin Yazmış Olduğu Hilye-i Şerîfe'ye Ait Ketebe Bölümü

Kaynak: Hattatlarımız Blogspot. https://hattatlarimiz.blogspot.com/, 2015 (E.T. 20/01/2024).

"Ketebehu Mehmed Şevket min tilâmizi el-Hâc Mustafa İzzet. Sene 1286"

كتبه اضعف العباد السيد محمد امين
شوكت تراب اقدام المحررين من تلاميذ
السيد الحاج مصطفى عزت حامدا لله
تعالى ومصليا على نبيه وعلى اله و
اصحابه اجمعين الطيبين الطاهرين
لسنة ست وثمانين ومائتين والف

Fotoğraf 65: Vahdetî Efendi'ye Ait Dalâilü'- Hayrât Ketebe Sayfası

Kaynak: Rouillac Müzayedeciler, Vendôme'da Müzayede - Lot #545, 2021 (E.T. 11/23/2023).

"Ketebehû ez'âfu'l-ibâd, es-Seyyid Mehmed Emin Şevket turâb-i akdâmî'l-muharrirîn min tilâmizi es-Seyyidi el-Hâc Mustafa İzzet… Li sene sitte ve semanîn ve mieteyn ve elf"

كتبه الحقير بالعجز والتقصير
السيد محمد شوكت تراب اقدام
المحررين من تلميذ السيد الحاج
مصطفى عزت حامدا لله تعالى ومصليا
على نبيه وعلى اله وصحبه اجمعين
الطيبين الطاهرين

Fotoğraf 66: Vahdetî Efendiye Ait Dalâilü'- Hayrât Ketebe Sayfası

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, (Env. No: 190-0291).

“Ketebehû el-hakîr bil aczi vettagsîr: es-Seyyid Mehmed Şevket turâbu akdâmî’l-Muharrirîn min tilâmîzi es-Seyyidi el-Hac Mustafa İzzet hâmiden lillâhi teâlâ ve musalliyen”

2.7.2. İstifli İmzalar

Fotoğraf 67: “Harrarahû Vaḥdetî ‘An Küttāb-ı Mühimme-i Dîvān-ı Hümāyûn 268 Fî Cemâziye’l-Evvel”

Kaynak: (EEM, Env. No: 10238).

Fotoğraf 68: Harrarahû Mehmed Şevket Min Tilâmizi Mustafa İzzet Seterallâhu Uyûbehû 1281

Kaynak: Ketebe org. https://l24.im/F9w (E.T. 20/03/2023).

Fotoğraf 69: Ketebehû Vahdetî. Sene (12) 68 Safer

Kaynak: İÜNEK-H,1422, İBN-H, 90

Fotoğraf 70: Abduhû Vahdetî /1282[30]

Kaynak: İTMM, Zeynep kâmil no:55

Fotoğraf 71: Mehmed Şevket/1283

Kaynak: Antikalarım.com, 26 Mart, 21:30 UTC+3, Lot: 79

Fotoğraf 72: Ketebehû Şevket

Kaynak: Cağaloğlu Anadolu Lisesi

Fotoğraf 73: Vahdetî

Kaynak: TİEM, Env. No: 2505

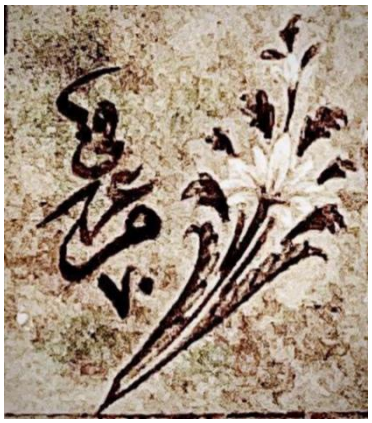

Fotoğraf 74: Şevket

Kaynak: Arthıll Müzecilik Koleksiyonculuk Kuyumculuk Ltd. Şti.

[30] Vahdetî Efendi'nin katı tarzında istifli imza çalışması, eserin tamamı için (Bkz. Fotoğraf 96)

2.7.3. Tarih Örnekleri

Fotoğraf 75: "Fî Gurre-i[31] Muharrem 70"

Kaynak: (Rado, 1984, s.213).

Fotoğraf 76: 14 Şevval fî Sene 1280

Kaynak: İTMM, Yahya Efendi, (Env. No: 190).

Fotoğraf 77: Sene 1286

Kaynak: Hattatlarımız Blogshop. https://l24.im/i1f8 (E.T. 02/03/2023).

Fotoğraf 78: 25 Muharrem Fî Sene 1288

Kaynak: Ebussuûd Efendi Medresesi Hazîresi.

[31] Arabî ayların birinci günü.

3. BÖLÜM: MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ EFENDİ'NİN ESERLERİ

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, hat sanatında ustalığını yansıtan pek çok eser bırakmıştır. Özellikle celî sülüs yazıda önemli eserler ortaya koyan Vahdetî Efendi, aynı zamanda dönemin önde gelen hattatlarından biri olarak tanınmaktadır. Mesleği gereği Divan-ı Hümâyûn Nişan Kalemi'nde görev yapmış, Osmanlı'nın ilk resmi bankası olan Bank-ı Osmani-i Şahane için tasarlanan banknotların tasarımında da yer almıştır.

Ayrıca, aynı dönemde pul tasarımlarıyla ilgili çalışmalar yapmış olsa da Vahdetî Efendi'ye ait bir pul örneğine rastlanamamıştır. Bunun dışında, pek çok berat, ferman ve menşur gibi resmî belgeler yazan Vahdetî Efendi, dönemin padişahları Sultan Abdülazîz ve Sultan Abdülmecid Han adına da birçok tuğra çekmiştir.

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin eserleri arasında, az sayıda sülüs nesih kıtaları, hilye-i şerifeler, delâil-i hayrat ve dua sayfaları bulunmaktadır. Ayrıca, taşa mahkûk eserleri arasında kabir taşları ve tuğra formundaki çalışmalar çoğunluktadır. Vahdetî Efendi, aynı zamanda döneminin önemli katı' sanatkârlarından biri olup, katı' çalışmaları arasında celî sülüs tarzında levhalar, tuğralar ve çiçek buketi tarzındaki eserleri dikkat çeker.

Eserleri, banknotlar, levhalar, tuğralar, mimari eserlerdeki yazıları, mezar taşı kitâbeleri ve diğer eserleri olmak üzere çeşitli başlıklar altında tasnif edilmiştir. Bu eserler, her başlık altında en erken tarihliden en geç tarihliye doğru bir kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir. Eserlerin kataloglanmasında birçok kaynak gözden geçirilmiş, bu süreçte bazı karışıklıklar da yaşanmıştır. Özellikle, Hattat Hâfız Vahdetî Efendi (Abdulahad) ile karıştırılması sonucu birkaç hatalı bilgi ve paylaşım tespit edilmiştir. Ayrıca, Ayasofya'daki eserleriyle ilgili kayıtlarda bazı yanlış bilgilere de rastlanmıştır. Bu hususlar, kataloglama bölümünün ardından, "Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Eserleri Üzerine Notlar ve Tespitler" başlığı altında açıklığa kavuşturulacaktır.

3.1. Banknotlar

Fotoğraf 79: 200 Kuruşluk Banknotun Ön Yüzü

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın koleksiyonu.

Fotoğraf 80: 200 Kuruşluk Banknotun Arka Yüzü

Kaynak: Mehmet S. Tezçakın koleksiyonu.

KATALOG NO 001

Eser Adı **:** 200 kuruşluk banknot

Yazı Türü **:** Hatt-ı icaze, sülüs, ta'lik

Eb'adı **:** 14 x 19 cm

Tarih **:**

في سنة ١٢٧٩ اون بش ذى الحجه

(15 Zilhicce 1279/ (3 Haziran 1863)

Bulunduğu Yer **:** Mehmet S. Tezçakın koleksiyonu

Metni **:**

بدلى اون سيم مجيديه يكرميلگي ايله تأديه اولونه جقدر

دولت عليه عثمانيه بانقه سى

قسطنطنيه في ١٢٧٩ اون بش ذى الحجه

ايشبو ورقه ابراز اولوندوكده بدلى آلتون وياخود گوموش اوله رق نقدا تأديه اولونه جقدر

ايكيبوز قورش

مدير اول____ صندق امينى

ناظر (ابراهيم ادهم)

بدلى درعليه ده تأديه اولونه جقدر

Okunuşu **:** *Bedeli on sim mecidiye yirmiliği ile tediye olunacaktır*

Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Bankası
Konstantiniyye fi 1279 on beş zilhicce

İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun veyahud gümüş olarak nakden tediye olunacaktır

İki yüz kuruş

Müdir-i evvel____ Sanduk Emîni

Nâzır (İbrahim Edhem)

Bedeli Deraliyyede tediye olunacaktır

Açıklama **:** Banknotun üst bölümünde sağ ve sol da bulunan seri numaralarının, ortasındaki geometrik şeklin içerisinde Sultan Abdülazîz tuğrası görülmektedir. Sağ üstte icaze hattı ile "Bedeli on sim mecidiye yirmiliği ile tediye olunacaktır" yazmaktadır. Hemen altında yer alan ibârelerde sülüs yazı ile; ''Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Bankası''. Banknotun ihraç izninin alındığı tarih ve yeri olan, '' Konstantiniyye fi 1279 on beş zilhicce'' 15 Zilhicce 1279/ (Haziran 1863). Onun da

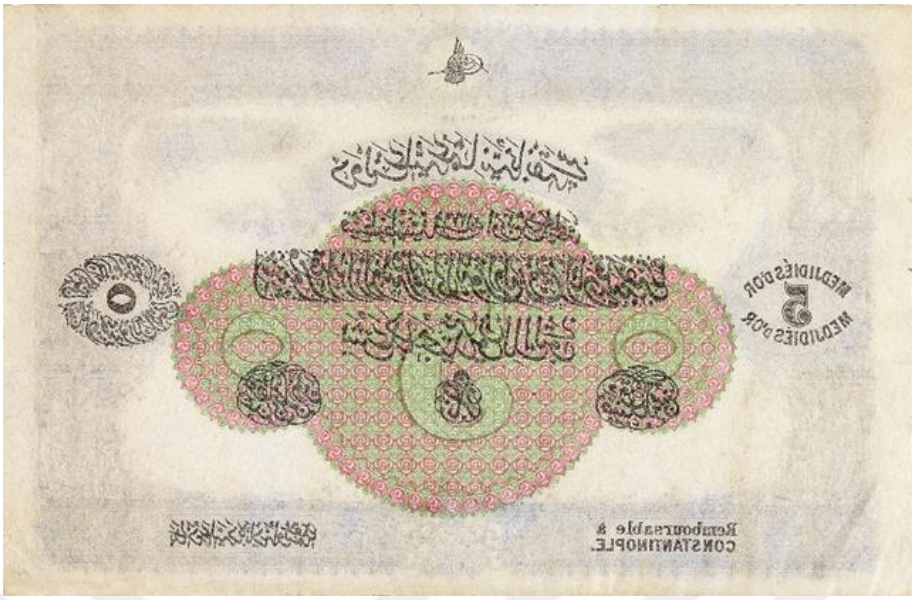
altında icaze hattı ile ‘’İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun veyahud gümüş olarak nakden tediye olunacaktır’’. Hemen altında sülüs yazı ile’’ İki yüz kuruş’’ yazmaktadır. Sağ altta “müdir-i evvel”, solda ‘’sandık emini’ yazıları, ortada ise hükümet tarafından tayin edilmiş olan Nazırın mührü, ta’lik yazı ile düzenlenmiştir. Banknotun alt bölümünde ise Fransızca ve Osmanlı Türkçesiyle tediye mahalli yer almaktadır.’’ Bedeli Der-aliyyede tediye olunacaktır’’.

> **“**1279/ (1863) tarihli banknotun fonunda yer alan desenler ve yanlarındaki mavi baskılı çizgiler, sahtekârlığa karşı korunmak için gubârî yazıyla doldurulmuştur. 14 x 19 cm ebatlarındaki banknot, kromik yeşil ve Hint kırmızısıyla renklendirilmiştir (Eldem, 1997, s. 86). Banknotun köşebentlerinde, yoğun münhani ile doldurulmuş grift bir rumi deseni bulunmaktadır. Tasarım, geometrik şekillere bölünmüştür. Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Bankası yazısının iki yanındaki rumi desenler, klasik formun dışında kullanılmıştır” (Dizdar, 2023, s. 28,29).

Fotoğraf 81: Beş Mecidiye Altınlık Banknot Provası (Ön Yüzü)

Kaynak: M. S. Tezçakın koleksiyonu.

Fotoğraf 82: Beş Mecidiye Altınlık Banknot Provası (Arka Yüzü)

Kaynak: M. S. Tezçakın koleksiyonu.

KATALOG NO 002

Eser Adı : Beş Mecidiye altınlık banknot,

Yazı Türü : Hatt-ı icaze, sülüs, celî dîvânî

Eb'adı : 14 x 19 cm

Tarih :

في سنة ١٢٧٩ اون بش ذى الحجه

(15 Zilhicce 1279/ (3 Haziran 1863)

Bulunduğu Yer : Mehmet S. Tezçakın koleksiyonu

Metni :

دولت عليه عثمانيه بانقه سى

قسطنطنيه في سنة ١٢٧٩ اون بش ذى الحجه

ايشبو ورقه ابراز اولوندوكده بدلى آلتون اوله رق نقدا تأديه قيلينه جقدر

بش عدد مجيديه يوزلك آلتونو

عن اعضاى مجلس اداره ___ ناظر ___ صندق امينى

بدلى درعليه ده تأديه اولونه جقدر

Okunuşu : *Devleti Aliyye-i Osmaniyye Bankası*

Konstantiniyye fi sene 1279 on beş zilhicce

İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun olarak nakden tediye kılınacaktır

Beş adet mecidiye yüzlük altunu

An aza-yı Meclis-i idare____ Nâzır___ Sanduk Emîni

Bedeli Deraliyyede tediye olunacaktır

Açıklama : Paranın orta kısmındaki “Devleti Aliyye-i Osmaniyye Bankası”, ‘’Konstantiniyye fi sene 1279 on beş Zilhicce’’ yazısı rokoko tarzında bir pafta üzerine sülüs hatla yazılmıştır (Akkaleli, 2019, s. 73). Celî Dîvânî ile "İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun olarak nakden tediye kılınacaktır" ifadesi ve altında sülüs hat ile "Beş adet mecidiye yüzlük altunu" ibâreleri yer almaktadır. Bunların altında sağda celî dîvânî ile "An aza-yı Meclis-i idare" ve solda “sandık emini” ibâreleri ise istiflenmiş vaziyette görülmektedir. Ortada Nazır ibâresi sülüs karakterinde kompoze edilmiştir. Her iki taraftaki banknotun değerini ifade eden rakamların etrafında solda Fransızca ‘’Medjıdıes D’or’’ ve sağda celî dîvânî yazıyla Osmanlıca ‘’beş adet mecidiye yüzlük altunu” ibâreleri ikişer kez tekrarlanmıştır. Alt bordürde, sağda hatt-ı icâze ile “Bedeli Deralliye’de tediye olunacaktır” yazılmıştır.

> **“**1279/ (1863) tarihli banknotun fonunda yer alan desenler ve yanlarındaki mavi baskılı çizgiler, sahtekârlığa karşı korunmak için gubârî yazıyla doldurulmuştur. 14 x 19 cm ebatlarındaki banknot, kromik yeşil ve hint kırmızısıyla renklendirilmiştir (Eldem, 1997, s. 86). Banknotun köşebentlerinde, yoğun münhani ile doldurulmuş grift bir rumi deseni bulunmaktadır. Tasarım, geometrik şekillere bölünmüştür. Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Bankası yazısının iki yanındaki rumi desenler, klasik formun dışında kullanılmıştır” (Dizdar, 2023, s. 28,29).

Fotoğraf 83: İki Liralık Banknot (Ön Yüz)

Kaynak: M. S. Tezçakın koleksiyonu.

Fotoğraf 84: İki Liralık Banknot (Arka Yüz)

Kaynak: M. S. Tezçakın koleksiyonu.

KATALOG NO 003

Eser Adı **:** İki liralık banknot

Yazı Türü **:** Hatt-ı icaze, sülüs, celî dîvânî

Eb'adı **:** 14 x 19 cm

Tarih **:**

في سنة ١٢٧٩ اون بش ذى الحجه

(15 Zilhicce 1279/ (3 Haziran 1863)

Bulunduğu Yer **:** Mehmet S. Tezçakın koleksiyonu

Metni **:**

دولت عليه عثمانيه بانقه سى

قسطنطنيه في سنة ١٢٧٩ اون بش ذى الحجه

ايشبو ورقه ابراز اولوندوكده بدلى آلتون اوله رق نقدا تأديه اولونه جقدر

ايكي عدد مجيديه يوزلك آلتونو

عن اعضاى مجلس اداره ___ ناظر ___ صندیق امینى

بدلى در عليه ده تأديه اولونه جقدر

Okunuşu **:** *Devleti Aliyye-i Osmaniyye Bankası*

Konstantiniyye fi sene 1279 on beş zilhicce

İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun olarak nakden tediye kılınacaktır

İki adet mecidiye yüzlük altunu

An aza-yı Meclis-i idare___ Nâzır___ Sanduk Emîni

Bedeli Deraliyyede tediye olunacaktır

Açıklama **:** Paranın orta kısmındaki “Devleti Aliyye-i Osmaniyye Bankası”, ‘’Konstantiniyye fi sene 1279 on beş zilhicce’’ yazısı rokoko tarzında bir pafta üzerine sülüs hatla yazılmıştır (Akkaleli, 2019, s. 73). Celî dîvânî ile "İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun olarak nakden tediye kılınacaktır" ifadesi ve altında sülüs hat ile "İki adet mecidiye yüzlük altunu" ibâreleri yer almaktadır. Banknot üzerindeki ibâreler, sağda "An aza-yı Meclis-i idare” ve solda “sandık emini” imzaları ve ortada ise hükümet tarafından tayin edilmiş olan Nazırın ta’lik yazı ile düzenlenmiş mührü bulunmaktadır. Yeşil olmasının dışında beş liralık banknotla aynı özellikleri taşımaktadır.[32]

Yatay olarak tasarlanan banknot, Hint kırmızı ve kromik yeşil renkleri içermektedir. Alt ve üst kısmındaki bordür, açık zemin üzerine kromik yeşil helezon katlamalı rumi motifleriyle bezenmiştir. Bordür, ortabağdan çıkmaktadır ve üzerinde birbirine dolanan piçide ve dendanlı rûmiler yer almaktadır. Sağ ve sol taraftaki bordür ise iri dendanlı motiflerle süslenmiştir; bu motiflerin içi noktalarla bezenmiştir. Desenin ortasında

[32] Bu farklılık, beş liralık banknotun sadece prova aşamasında olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, iki liralık banknot ise seri numaraları verilmiş, basımı tamamlanmış ve piyasaya sürülmüş bir banknot örneğidir.

düğümlü geometrik şekiller bulunmaktadır. Geometrik tasarımda helezon dalları ve kıvrımlı tirfiller kullanılmıştır. Ayrıca, sağ ve sol tarafta bulunan Latince ve Osmanlıca numaraların çevresi tirfil ve serbest rumi motifleriyle süslenmiştir (Akkaleli, 2019, s. 73).

3.2. Levhalar

Fotoğraf 85: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Erzincan Müzesi (Env. No: 10238).

KATALOG NO 004

Eser Adı : Celî sülüs levha

Yazı Türü : Celî sülüs

Tekniği : Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı : 97 x 74 cm

Tarih ve İmzası :

حرره وحدتی عن کتاب مهمهٔ دیوان همایون ۲٦۸ جماذی الاول

Harrarahû Vaḥdetî 'an küttāb-ı mühimme-i dîvān-ı hümāyûn, 268 cemâziye'l-evvel (1851 Şubat- Mart)

Bulunduğu Yer : Erzincan Müzesi, Levhalar bölümü[33]

Metni :

إنا جعلناك خليفة في الأرض

Okunuşu : *innâ ce'alnâke ḫalîfeten fi'l-ardı*[34]

Anlamı : Biz seni yeryüzünde halife yaptık

Açıklama : Açık zemin üzerine is mürekkebi ile yazılmış olan bu Celî sülüs istifli eserin harf ölçüleri çoğunlukla yerindedir. İstifin alt kısmındaki iki küplü harften sağ taraftaki Cim harfinin küp kısmı biraz küçük kaldığı gibi sağ orta yerde bulunan "halifeten" kelimesinin başındaki "Hı" harfinin burun kısmı düşük durmaktadır. Vahdetî Efendi'nin 1272 tarihli çalışmasında (Fotoğraf 90) bahsedilen hususların düzeltilerek istifin daha mütekâmil hale getirildiği görülmektedir. Sülüs hat ile satır istifi şeklinde atılan ketebe ve tarih bölümü, eserin benzerlerine göre daha özgün ve estetik bir görünüm kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Sülüs hatla atılan ketebe, bunu Dîvân-ı Hümâyun Mühimme Kalemi kâtiplerinden Vahdetî yazdı anlamına gelen Arapça bir ibâreden oluşmaktadır.

[33] Levhaya ait görsel talebine ilişkin olarak Ankara Etnografya Müzesi'ne yapmış olduğumuz başvurular neticesinde, söz konusu levhanın yakın bir tarihte Erzincan Müzesi'ne nakledildiği bilgisine ulaşılmıştır. Tezde yer alan mevcut görsel, eser talep süreci kapsamında Erzincan Müzesi'nden e-posta aracılığıyla temin edilmiştir.

[34] Levhada kullanılan ibâre, Sad Suresi 26. Ayetin bir bölümüdür. Ayet, Allah'ın Hazret-i Davud'a (a.s.) hitaben söylediği bir ifadedir ve ona, yeryüzünde halife olarak görev verdiğini belirtir (Sâd Suresi, 38:26, s. 453).

Fotoğraf 86: Sülüs Levha

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi (Hat,1422, İBN-H, 90)[35].

KATALOG NO 005

Eser Adı	**:** Sülüs levha
Yazı Türü	**:** Sülüs
Tekniği	**:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır
Eb'adı	**:** 32,1 x 30,4 cm
Tarih ve İmzası	**:**

كتبه وحدتى \ سنه صفر ٦٨ (١٢)

Ketebehû Vahdetî / Sene Safer (12) 68 (1851)

[35] İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Hat,1422, İbnülemin, Hat.

Bulunduğu Yer **:** İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi (İÜ.NEK-H,1422, İBN-H, 90)

Metni **:**

ان الملوك اذا شابت عبيدهم
في رقهم اعتقوهم عتق ابرار
و انت يا خالقي اولى بذى كرم
قد شبت في الرق فاعتقني من النار

Okunuşu **:** *İnne'l-mülûke izâ şâbet abîduhum,*
Fî rikkihim e'tekûhum ıtka ebrâr,
Ve ente yâ hâlikî evlâ bizî keremin,
Kad şibtü fi'r-rikki fâ'tignî mine'nnâr.

Anlamı **:** Hükümdarlar, yaşlılığa eren kölelerini,
Cömertliklerinin bir nişanesi olarak azat ederler.
Sen ki ey Rabbim, onlardan daha cömertsin.
Ben de senin kölen olarak yaşlandım; beni ateşten kurtar.

Açıklama **:** Nohûdî renginde kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılmış dört satırlık sülüs metinde, harf anahatları yerli yerinde belirgin olmasına rağmen satır düzeninde bazı kaymalar gözlemlenmektedir. Örneğin, ikinci ve üçüncü satırların son bölümlerinde aşağıya kaymalar meydana gelmiştir. İlk üç satırda kullanılan kalın üstün harekeler, espas dengesini sağlamış gibi görünse de, diğer harekelerin paralelliğindeki dengesizlikler ve harf ölçülerinin yanında cılız kalan harekeler dikkati çekmektedir. Ayrıca, elif-lâm gibi dikey çizgilerin normalden daha uzun olduğu gözlemlenmektedir. Satır araları cetvellerle belirgin şekilde ayrılmış olan eserde, turuncu, mavi ve yeşil tonlarında boyanmış ara pervaz ile hafif bir süsleme yapılmıştır.

Fotoğraf 87: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Erzincan Müzesi (Env. No: 10194).

KATALOG NO 006

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Zer-endûd

Eb'adı **:** 193 x 91,50 cm

İmza ve Tarih **:** İmza ve tarih eserin devamı niteliğindeki Kat. No:007'de bulunmaktadır. *(Ketebehû Vahdetî/1269 (1852)*

Bulunduğu Yer **:** Erzincan Müzesi (Env. No: 10194)[36]

Metni **:**

عجلوا بالصلاة قبل الفوت

Okunuşu **:** *Accilû bi's-salâti kable'l-fevt*

Anlamı **:** Vakti geçmeden namaz kılmakta acele ediniz

Açıklama **:** Yeşil muşamba üzerine celî sülüs hat ile zer-endûd uygulaması yapılmış eserde, harf anatomileri yerli yerindedir. Elif, lam gibi dikey

[36] Accilû bi's-salâti kable'l-fevt ibâresi ile bu eser, kısa bir süre önce birbirinin devamı niteliğindeki imzalı diğer levhadan (Ve accilû bi't-tevbeti kable'l-fevti) ayrılarak Erzincan Müzesine nakledilmiştir. Birbirinin devamı niteliği taşıyan eserde hattat imzasını ikinci bölüm olan Ve accilû bi't-tevbeti kable'l-fevti ibâresinin yazılı olduğu levhaya atmıştır. Levhaya ait görsel talebine ilişkin olarak Ankara Etnografya Müzesi'ne yapmış olduğumuz başvurular neticesinde, söz konusu levhanın yakın bir tarihte Erzincan Müzesi'ne nakledildiği bilgisine ulaşılmıştır. Tezde yer alan mevcut görsel, eser talep süreci kapsamında Erzincan Müzesi'nden e-posta aracılığıyla temin edilmiştir.

çizgilerin daha uzun yazıldığı gözlenmektedir. Satır nizamına uygun olarak yazılmış levhada, uzatılmış esre, üstün gibi harekeler sayesinde harfler arasındaki boşluk dengesi sağlanmıştır. Diğer harekelerde ise eşit bir dağılım söz konusudur. Yazının etrafı cetvellerle çevrilmiştir.

Fotoğraf 88: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Ankara Etnografya Müzesi (Env. No: 10195).

KATALOG NO 007

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Zer-endûd

Eb'adı **:** 192 x 89 cm

İmza ve Tarih **:**

كتبه وحدتى ١٢٦٩

Ketebehû Vahdetî/1269 (1852)

Bulunduğu Yer **:** Ankara Etnografya Müzesi (Env. No: 10195)

Metni **:**

وعجلوا بالتوبة قبل الموت

Okunuşu **:** *Ve accilû bi't-tevbeti kable'l-mevt*[37]

[37] Bazı kaynaklarda hadis-i şerif olarak yer almasına rağmen, ravisinin belirli olmaması nedeniyle "Accilû bi's-salâti kable'l-fevt" ve "Ve accilû bi't-tevbeti kable'l-mevt" ifadeleri, mevzu (uydurma) kabul edilmiş ve dolayısıyla kelâm-ı kîbar (halk arasında yaygın olarak söylenen sözler) olarak nitelendirilmiştir.

Anlamı **:** Ve ölüm gelmeden önce tevbeye acele ediniz

Açıklama **:** Yeşil muşamba üzerine celî sülüs hat kullanılarak zer-endûd uygulaması ile yapılan eserde, harf anatomileri doğru bir şekilde yerleştirilmiştir. Ancak "elif" ve "lam" gibi dikey çizgilerin normalden daha uzun bırakıldığı gözlemlenmektedir[38]. Bir öncekinde olduğu gibi (Fotoğraf 87) satır düzenine uygun olarak yazılmış levhada, bazı harfler yukarıya alınarak boşluklar dengelenmiştir. "Esre", "üstün" gibi harekelerin harf aralarında oluşan boşluk dengesini sağlamak adına biraz uzunca çekildiği gözlenmektedir. Diğer hareke, mühmel[39] ve tezyin işâretleri[40] ise dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Orta kısımda üstteki "be" harfinin noktasının her iki yanına alt satırdaki "te" ve "kaf" harflerinin noktalarını dikey koyarak oluşturulan simetri, eserin sol alt köşesinde yer alan damla formunda istiflenmiş imza ve tarih kompozisyonu, estetik bir bütünlük sağlamaktadır. Yazının etrafı cetvellenmiş olup, dört köşesinde dönemin estetik anlayışına uygun düğüm motifleri işlenmiştir.

[38] Bu durum her iki levhanın belirli bir mekânın ölçülerine uygun bir boyutta hazırlanmış olabileceği fikrini vermektedir.
[39] Mühmel (noktasız) harf işaretleri (Yazır, 2024. s. 445).
[40] Bkz. (Yazır, 2024s. 446) "Medeniyet âleminde yazı ve İslâm medeniyetinde kalem güzeli".

Fotoğraf 89: Celî Sülüs Levha

Kaynak: (Rado, 1984, s. 213).

KATALOG NO 008

Eser Adı **:** Celî sülüs

Yazı Türü **:** Celî sülüs levha

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı **:**

Tarih ve İmza **:**

كتبه وحدتى/ في غره محرم ٧٠ (١٢)

Ketebehû Vahdetî/Fî gurre-i Muharrem/ (12)70 (1854)

Metni **:**

Celî sülüs ibâre :

يا حضرت شيخ سيد سلطان عبد القادركيلانى

Üst orta :

قدس الله سره العالي

Okunuşu **:** Y*â Hazret-i Şeyh Seyyid Sultân Abdü'l-Kâdir Geylânî, Kaddesallâhül Sırrahû-l-âlî*

Açıklama **:** Kâdirî tâcını andıran celî sülüs istifi, ibârenin içeriğiyle uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir. Nohudi renkli kağıt üzerine siyah mürekkep ile yazılmış olan kompozisyonda, harf anatomileri ve harflerin birbiriyle uyumu genel olarak dengeli ve güzel görünmektedir. Sağ orta kısımda üst üste yerleştirilen keşideli sin harfleri, kendi içinde güzel bir uyum sağlamış olmakla beraber, istifin bu kısmını daha dolgun ve ağır göstermektedir. Eserde yer alan "cezm", "tirfil" ve "âsâr" gibi bazı işâretler, diğerlerinden daha geniş bir kalemle yazılarak kompozisyonun çevresi belirginleştirilmiştir. Eserin boşluk-doluluk dengesi, harekeler ve tezyini işâretlerle tamamlanmıştır. Küplü harflerin kompozisyonun başlangıç kısmına yerleştirilmesi ve istifin en üst kısmında bulunan "nun" çanağının içine yerleştirilmiş "kaddesallâhül-âli sırrahû" cümlesi, estetik açıdan dikkat çekici bir görüntü sunmaktadır. Sağ alt kısma istifli bir şekilde yerleştirilen "Fi gurre-i Muharrem/ 70" tarihi, farklı ve özgün olma niteliği taşımaktadır. Yazının dört köşesi rokoko tarzında çiçek buketleriyle süslenmiş olup, eserin cetvellerle belirlenen kenarlarının dışında kalan kısımlar battal ebru ile çevrelenmiştir.

Fotoğraf 90: Celî Sülüs Levha

Kaynak: (SYEK, Levhalar, Koleksiyon No: 00603).

KATALOG NO 009

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Zer-endûd

Eb'adı **:** İç: 75 x 65 Dış: 52 x 41,5 cm.

İmza ve Tarih **:**

كتبه وحدتى ١٢٧٢

Ketebehû Vahdetî / 1272 (1855)

Bulunduğu Yer **:** Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu, Levhalar, Koleksiyon No: 00603

Metni **:**

إنا جعلناك خليفة في الأرض

Okunuşu **:** *innâ ce'alnâke ḫalîfeten fî-l-ardi*[41]

Anlamı **:** Biz seni yeryüzünde halife kıldık

Açıklama **:** Beyzi forma sahip celî sülüs istif, kırmızı zemin üzerine zer-endûd tekniğiyle hazırlanmıştır. Eserin harf ölçüleri yerinde olup, benzeri olan 1268 (H. 1851) tarihli kompozisyonla karşılaştırıldığında, istifin alt kısmındaki iki küplü harften sağ taraftaki "cim" harfinin küpünün biraz genişletildiği ve sağ orta kısmında bulunan "halifeten" kelimesinin başındaki "hı" harfinin burun kısmının daha yukarıda konumlandırılarak doğru duruşun sağlandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, 1268 (1852) tarihli esere göre (fotoğraf 85), boşluk-doluluk dengesinin harflerin grift yazımı, harekeler ve tezyini unsurlarla dengelenerek, istifin daha mütekâmil bir hale getirildiği görülmektedir. Eserin etrafı ince altın cetvellerle çevrelenmiştir.

[41] Levhada kullanılan ibâre, Sad Suresi 26. Ayetin bir bölümüdür. Ayet, Allah'ın Hazret-i Davud'a (a.s.) hitaben söylediği bir ifadedir ve ona, yeryüzünde halife olarak görev verdiğini belirtir (Sâd Suresi, 38:26, s. 453).

Fotoğraf 91: Celî Sülüs Levha

Kaynak: (İTMM, Yahya Efendi, Env. No: 190).

KATALOG NO 010

Eser Adı	**:** Celî sülüs levha
Yazı Türü	**:** Celî sülüs
Tekniği	**:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır
Eb'adı	**:** 70 x 76 cm
İmza ve Tarih	**:**
	كتبه وحدتى \ فى سنه 14 شوال ١٢٨٠
	Ketebehû Vahdetî / fi Sene 14 Şevval 1280 (28 Mart 1864)
Bulunduğu Yer	**:** İstanbul Türbeler Müzesi, Yahya Efendi, Env. No:190

Metni **:**

حضرت نوری افندیدر بو ذات محترم
افتاب معنوی قبرندن اولمش رونمون
اعتکاف ایت ده دمادم خاکینه بو منزلك
یوز سور ای عاشق, اگر لازمسه تنویر درون

Okunuşu **:** *Hazreti Nuri Efendi'dir bu zat-ı muhterem,*
Âfitâbı manevi kabrinden olmuş rûnümûn,
İ'tikâf et de demâdem hâkına bu menzilin,
Yüz sür ey âşık, eğer lazımsa tenvîr-i derûn.

Açıklama **:** Muhammed Nuri Şemseddîn Nakşibendi 1216 (1801) / 1280 (1863) (Aktan, 2004, s. 6-22) hakkında yazılmış bir kıt'a**.** Vahdetî Efendi, bu levhada Abdulkadir Geylani neslinden gelen, Kâdirîlik ve Nakşbendîlik tarikatlarından icâzet almış ve tasavvufî öğretileri yaymak üzere irşad görevi üstlenmiş olan Muhammed Nuri Şemseddîn için söylenmiş bir dörtlüğü yazmıştır. Muhammed Nuri Şemseddîn'in kabri, İstanbul Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhı'ndadır (Çiftçioğlu, 2021, s. 140). Nohûdî tonda zemin üzerine is mürekkebi ile yazılmış olan ve dört satırdan oluşan celî sülüs levha, satır istifi şeklinde düzenlenmiştir. Harflerin anatomik yapısı uyumlu ve ölçülüdür. Kompozisyonda, boşluk-doluluk dengesinin genel dağılımı iyi olmakla birlikte, dörtlükteki dizeleri oluşturan harflerin şekilsel özellikleri, satırların birbirine göre yer yer sıkışık (son satırda orta bölüm) veya ferah görünümde (ikinci satır son bölümleri) olmalarına yol açmıştır. Yoğun görünümü azaltmak adına bazı harflerin noktalarında biraz daha küçük biçimde dairesel noktanın tercih edildiği anlaşılmaktadır. Tasarımdaki boşluklar, kalın ve uzun üstünler, kalın cezm ve âsâr ile dengelenmiştir. Üçüncü satırın başında yer alan "itikâf" kelimesindeki tetabuk uygulaması estetik bakımdan dikkat çekicidir. Son bölümde harfler biraz satırın üzerine çekilerek imza ve tarih kısmının yazının genel görünümüne uyumu sağlanmıştır. Cetvellenen eserin dış bordüründe dilimli yaprak motifleri kullanılarak dönemine uygun bir şekilde bezemesi yapılmıştır.

Fotoğraf 92: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Ömer Dinçer Kılıç koleksiyonu.

KATALOG NO 011

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Zer-endûd[42]

Eb'adı **:** 130 x 90 cm

İmza ve Tarih **:**

كتبه وحدتى ١٢٨٠

Ketebehû Vahdetî 1280 (1863)

Bulunduğu Yer **:** Ömer Dinçer Kılıç koleksiyonu

Metni **:**

Celî sülüs ibâre :

فالله خير حافظا

Üst orta :

و هو أرحم الراحمين

Levha alt kısım, sağ, orta ve sol bölüm:

[42] Ömer Dinçer Kılıç tarafından, Kadıasker İzzet Efendi'nin Ayasofya'da bulunan eserleri gibi, reçineli tual bezine yazılmış bir eser olduğu bilgisi verilmiştir.

معظم جدینه خدمتلر ایتدی/ بو الواح گزینی قیلدی اهدا

۱۳۳۳

سزادر فاطمه سلطان ثنایه/ شو عالی معبد نور احتوایه

Okunuşu **:**

Celî sülüs ibâre : *Fallâhü hayrun hâfizan*

Üst orta :*ve hüve erhamürrâhimîn*

Levha alt kısım, sağ, orta ve sol bölüm:

Muazzam Ceddine hıdmetler etti / Bu elvah-ı güzini kıldı ihdâ.

1333

Sezâdır Fâtıma Sultan senâya / Şû Âlî mâ'bed nûr ihtivâya

Açıklama **:** Eserin alt bölümünde bulunan 1333 (1915) tarihi ve iki tarafında yer alan ibârelerden anlaşıldığı üzere, Vahdetî Efendi'nin kerimesi Fatıma İnayet Hanım, bu levhayı 1333 (1915) yılında dış tezyinatını yaptırmış ve bir câmi, mescit ya da vakfa hediye etmiştir.

Bu eserin bir benzeri, mermer üzerine hakkedilerek yine aynı yıllarda 1280 (1852) Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zeynep Kâmil Hanım tarafından, bugünkü İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi binasının bulunduğu alandaki konağa yaptırılmıştır (Fotoğraf 124). Buradan anlaşıldığı üzere, Vahdetî Efendi aynı ibreyi hem levha olarak kâğıt üzerine yazmış hemde kitâbe olarak mermere hakkettirmiştir.

Oval bir kompozisyon içerisinde yer alan yazıda, harflerin eşit dağılımı ve diğer hareke ile tezyini unsurların uygun yerlere yerleştirilmesi ile espas dengesi oluşturulmuştur. Kalın yazılmış âsârlar, cezm ve tırnak unsurları, kompozisyonun çevresini daha belirgin hale getirmiştir. Harf anatomileri mükemmele yakın olmakla birlikte, dik harflerin sağladığı ritim, kompozisyonun en üst kısmına yerleştirilen "Ve hüve erhamürrâhimîn" ibâresiyle estetik bir bütünlük sağlamaktadır. Oval biçimde cetvellenen yazının etrafı ise rûmîli desenlerle bezenmiştir.

Fotoğraf 93: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Cenap Yazansoy hat koleksiyonu.

KATALOG NO 012

Eser Adı	**:** Celî sülüs levha
Yazı Türü	**:** Celî sülüs
Tekniği	**:** Katı’
İmza ve Tarih	**:**

كتبه وحدتى ١٢٨١

Ketebehû Vahdetî 1281 (1864)

Bulunduğu Yer	**:** Cenap Yazansoy hat koleksiyonu
Eb’adı	**:**
Metni	**:**

الحمد لله علي نعماءه

Okunuşu **:** *Elhamdülillahi ala niamâihî*

Anlamı **:** Allah'ın verdiği nimetlere hamdolsun

Açıklama **:** Kare bir forma sahip olan istifin ağırlık merkezi, küplü harflerin bulunduğu alt kısımdadır. Küplü harflerin ard arda sıralanışı ve yâ-yı ma'kus'un[43] her bir küpü kapsayacak şekilde uzatılması, kompozisyona estetik bir görünüm kazandırmaktadır. Harflerin dengeli bir şekilde dağılımı, hareke ve tezyini işaretlerin eşit dağılımı ile birlikte yakalanan espas dengesi, homojen bir görüntü sağlamaktadır. Kırmızı zemin üzerine açık renk kâğıt kullanılarak erkek oyma tekniğiyle oluşturulan eserin bordüründe, barok tarzında kurdeleli buket motifleri büyük bir ustalıkla kesilip dantel gibi işlenmiştir (Özsayıner, 1995, s. 17).

Fotoğraf 94: Celî Sülüs Levha

Kaynak: İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü (Zeynep Kâmil No: 53).

KATALOG NO **013**

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Zer-endûd

Eb'adı **:** 103 x 49 cm

İmza ve Tarih **:**

كتبه وحدتى ١٢٨١

[43] "Yâ" harfinin yalnız ve sonda kullanılan şekillerinden biri de "yâ-yı ma'kus" tur (Yazır, 2024, s. 439).

Ketebehû Vahdetî sene 1281 (1864)

Bulunduğu Yer **:** İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü

Metni **:**

Ana metin :

لااله الله محمد رسول الله

Alt bölümde bulunan ibâre[44] :

اللهم رب انزلني منزلا مباركا وانت خير المنزلين

Okunuşu **:** *Lâ ilâhe illallah Muhammedün rasûlullah*

Alt bölümde yer alan ibâre : *Allahümme enzilnî münzelen mubâreken ve ente hayrul munzilîn*

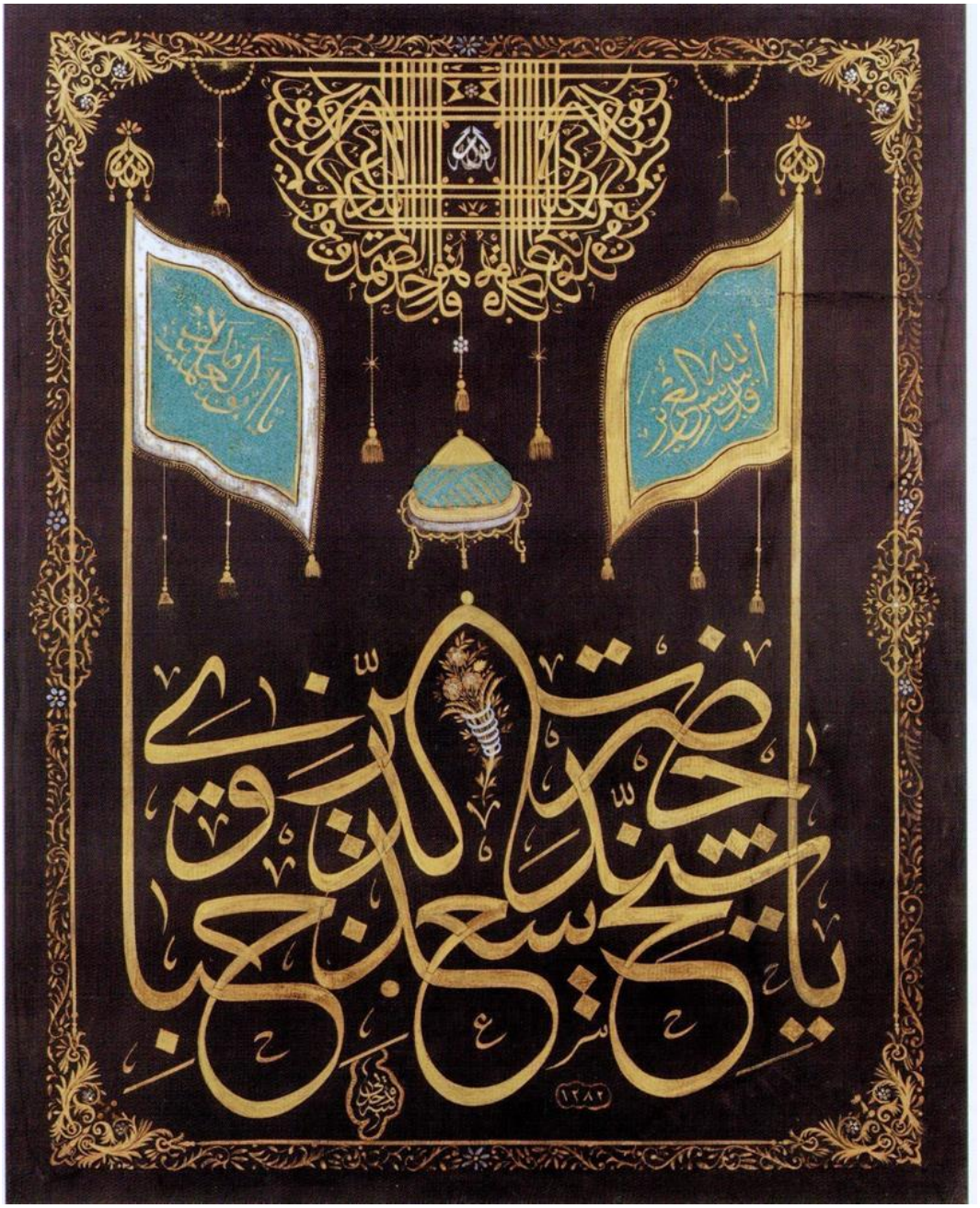
Anlamı **:**

Ana metin : Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir

Alt bölümde yer alan ibâre : Allahım! Beni bereketli bir yere kondur. Sen, konuk edenlerin en hayırlısısın.

Açıklama **:** Dikdörtgen formda, celî Sülüs hat ile satır istifi nizamında hazırlanmış yazı, lacivert zemin üzerine zer-endûd tekniği kullanılarak yazılmıştır. Harf anatomileri yerli yerinde olmakla birlikte, ibâredeki dik çizgilerin bir arada bulunması sebebiyle baş ve son kısmı daha yoğun görünmektedir. Espas dengesi, hareke ve mühmel işaretleriyle birlikte düzenlenmeye çalışılmıştır. Sol alt kısma atılan tarihin ilk iki rakamı ve devamının aralıklı olarak dağılımı, leke dengesini desteklemekle birlikte, aynı zamanda Vahdetî Efendi'nin eserlerinde sıklıkla kullandığı bir klişe niteliği taşımaktadır. Yazının çevresine, dönemin estetik anlayışına uygun olarak barok tarzında bezeme yapılmıştır.

[44] Dua, Mü'minûn Suresi 29. Ayet'in başlangıcında yer alan "Vekul rabbi" ifadesi yerine "Allahümme" ibâresi kullanılarak metin birebir aynı şekilde aktarılmıştır.

Fotoğraf 95: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Ahmet Lamen fotoğraf arşivi.

KATALOG NO 014

Eser Adı **:** Celî sülüs, sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Zer-endûd

Eb'adı **:**

İmza ve Tarih **:**

كتبه وحدتى ١٢٨٢

Ketebehû Vahdetî sene 1282 (1865)

Bulunduğu Yer **:**

Metni **:**

Celî sülüs ibâre :

يا حضرت شيخ سيد سعد الدين جباوي

Sağ bayrak üzeri **:**

قدس الله سره العزيز

Sol bayrak üzeri **:**

يا ابو العلمين المدد

Müsennâ kompozizyon :

قل هو الله احدٌ الله ألصمدٌ لم يلد ولم يولدٌ ولم يكن له كفوا احد

Okunuşu **:**

Celî sülüs kompozisyon : *Ya Hazret-i Şeyh Seyyid Sa'deddin Cibâvî*

Sağ bayrak üzeri : *Kaddesallâhü sırrahu'l azîz*

Sol bayrak üzeri : *Ya Ebu'l-İlmeyn meded*

Müsennâ kompozizyon : *Kul hüvellâhü ehad, Allâhüssamed, Lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüven ehad (İhlas Sûresi)*

Açıklama **:** Sa'diyye tarikatının kurucusu: Ebü'l-Fütûh Sa'düddîn Muhammed b. Yûnus b. Abdillâh eş-Şeybî (eş-Şeybânî) el-Cibâvî (ö. 1180 (1766)[45] adına yazılmıştır. Sülüs hat ile yazılmış müsennâ İhlâs Sûresi, grift bir kompozisyonla tasarımın en üst kısmında yer almaktadır. Hemen altında, ilgili tarikat büyüğünü sembolize eden bir tarikat sikkesi bulunmaktadır. Kompozisyonun, "ya" ve "be" harfleri ile birleşen elif harflerinin uzatılmasıyla iki yanda oluşturulan bayraklar üzerinde, sağda "Kaddesallâhü sırrahu'l azîz" ifadesi, solda ise "Ya Ebu'l-İlmeyn meded" yazısı altın ile yazılmıştır. Bayrakların üzerine alem şeklinde yerleştirilmiş çifte Allah lafızları ve benzer form kullanılarak müsennâ yazının ortasına, üstübeç mürekkebi ve altınla yazılan lafzatullah ile birlikte iki yana açılan bayraklar, müsennâ yazının ortadan bölünerek oluşturduğu tekrar, estetik bir görünüm sunmaktadır. Alt bölümde küplü harflerin ard arda

[45] Daha geniş malumat için bkz. Yücer, H. M. Sa'deddin el-Cebâvî. Türkiye Diyânet Vakfı İslâmAnsiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 35/387-388, 2008.

sıralanışıyla oluşan ritmik hareketler, dengeli ve estetik bir kompozisyon oluşturmuştur. Cetvellenmiş eserin köşelerinde barok tarzında bezeme ve yazı içerisinde de rokoko çiçek buketi yer almaktadır.

لا إله إلا الله وحده
لا إله إلا الله وحده
لا إله إلا الله وحده

İmza ve Tarih **:**

عبده وحدتی ۱۲۸۲

Abduhû Vahdetî 1282 (1866)

Bulunduğu Yer **:** İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü, Zeynep Kâmil no: 55

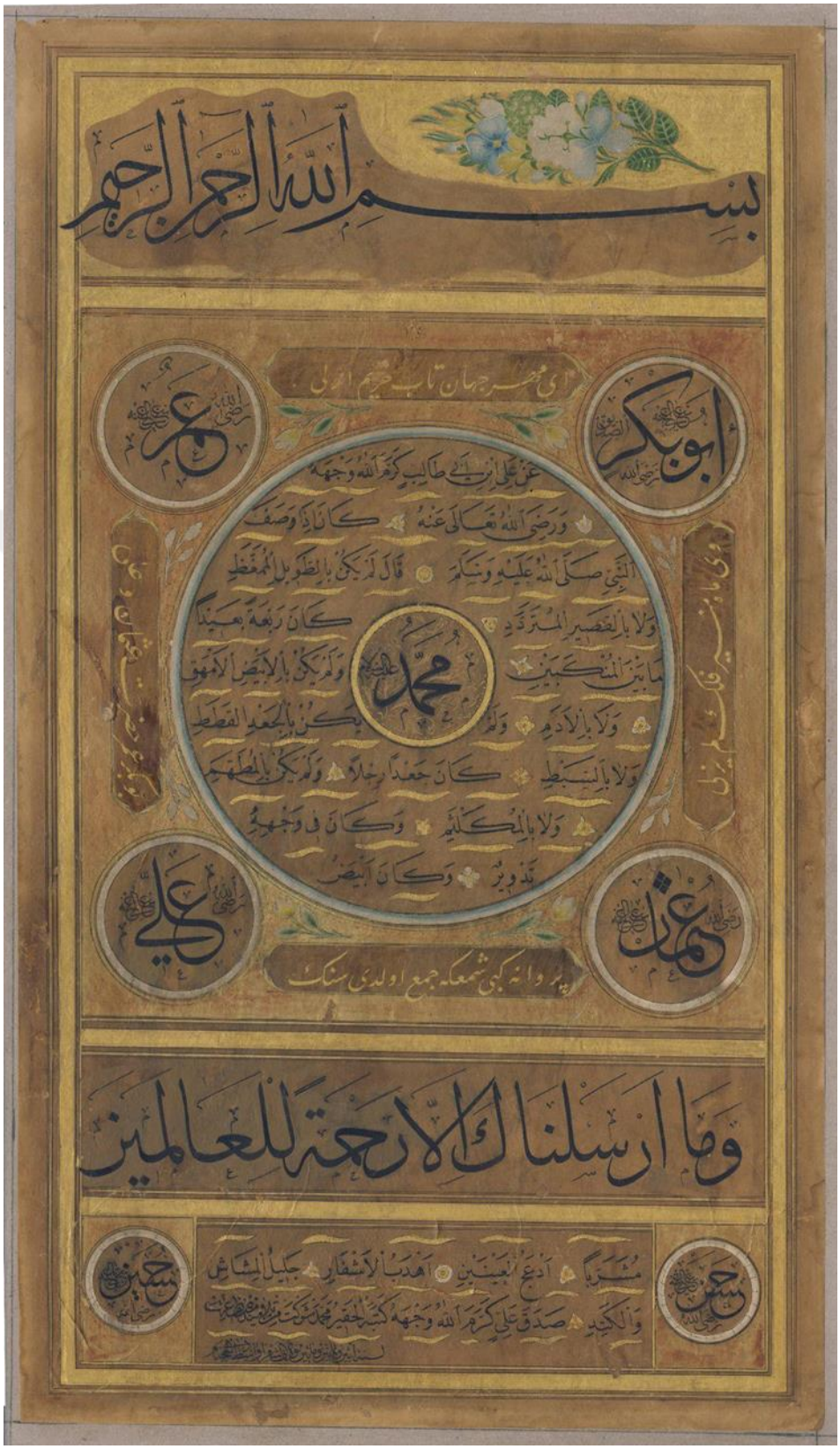
Metni **:**

لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير

Okunuşu **:** *Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l mülkü velehü'l hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr.*

Anlamı **:** Bir ve ortağı olmayan Allah'tan başka ilah yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na aittir ve O, her şeye kadirdir.

Açıklama **:** Eserde, "Lâ ilâhe illâ" ve "Lâ şerike leh" ibâreleri sülüs hattıyla eserin en üst kısmına yerleştirilmiştir. "Allâhu vahdehû" ifadesi ise celî sülüs hattıyla yazılmıştır. Eserin alt bölümünde yine sülüs hattıyla "Lehü'l mülkü ve lehu'l hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" ibâresi, satır şeklinde düzenlenerek esere estetik bir bütünlük kazandırılmıştır. Kırmızı zemin üzerine açık renk kâğıt kullanılarak, erkek oyma tekniğiyle oluşturulan eserin bordüründe, barok tarzında kurdeleli buket motifleri büyük bir ustalıkla kesilip dantel gibi işlenmiştir. (Özsayıner, 1995, s.17). Vahdetî Efendi'nin katı' sanatı konusundaki ustalığını gözler önüne sermekte olan bu eserin imza istifi de ince işçiliğin bir örneği olarak dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 97: Hilye-î Şerîfe

Kaynak: Mustafa Parıldar fotoğraf arşivi.

KATALOG NO 016

Eser Adı / Yazı Türü **:** Hilye-î Şerîfe **/** Sülüs, nesih, ta'li

Yazı Türü **:** Sülüs, nesih, ta'li

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı **:** 58 x 40 cm

İmza ve Tarih **:**

كتبه الحقير محمد شوكت من تلاميذ مصطفى عزت/ لسنة: إثنين و ثمانين و مائتين و ألف الشهر أواسط ذى الحجه

Ketebehu'l-hakir Mehmed Şevket min tilâmiz Mustafa İzzet/Li Sene: İsneyn ve Semanîn ve mieteyn ve elfü'ş-şehri evâsiti Zil Hicce[47]

Bulunduğu Yer **:** Antika Kadıköy Müzayede Evi.

Açıklama **:** Levhanın baş makamı, sülüs hatla yazılmış oklu besmele ile başlamaktadır. Göbek kısmının ortasında, Hz. Ali (r.a)'dan rivayet edilen hilye metni yer almakta ve bu kısmın tam ortasına da daire içinde sülüs ile "Muhammed" (s.a.v) ismi yer almaktadır. Göbek kısmının dört yanına çehar-yâri güzînin isimleri sülüs hat ile yazılmıştır. Ayet bölümünde, sülüs hat ile "ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemin" (Enbiya/107) ibâresi bulunmaktadır. Etek kısmında, nesih'le hilye metninin devamı ve ketebe kaydı yer almaktadır. Koltuk bölümlerinde ise sağda Hasan (r.a) ve solda Hüseyin (r.a.) isimleri yer almaktadır.

Özgün bir tasarım anlayışını yansıtan bu eser, klasik hilye formundan birkaç nokta ile ayrılmaktadır. Eserin orta bölümünü oluşturan dairenin dört kenarına yerleştirilmiş çehar-yâr-ı güzinin aralarına denk gelen kıt'a ve koltuk bölümlerine eklenmiş Hasan (r.a) ve Hüseyin (r.a) isimleri, eserin özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Süsleme özelliklerine bakıldığında, göbek kısmı beyne's-sütûr olarak yapılmış, yazıların arası ise dönemin zevkini yansıtan rokoko tarzında çiçek ve yapraklarla süslenmiştir. Cetvellerin içinde kalan bölümde zemin tamamen altınlanmıştır.

Metni **:**

Baş makam :

بسم الله الرحمن الرحيم

Hilye-i Şerifin Göbek Kısmı :

عن علي ابن أبي طالب كرم الله وجهه/ و رضي الله تعالى عنه/ كان إذا وصف النبي صلى الله عليه و سلم/ قال لم يكن بالطويل الممغط و لا بالقصير المتردد/ كان ربعة بعيدا ما بين المنكبين/ و لم يكن بالأبيض الأمهق و لا بالآدم/

[47] Arapça olarak verilen tarih, 1282 (1866) yılına tekâbül etmektedir.

و لم يكن بالجعد القطط و لا بالسبط/ كان جعدا رجلا/ و لم يكن بالمطهم/ و لا بالمكلثم/ و كان في وجهه تدوير/ و كان أبيض

Ta'lik Kıta :

اي مهر جهان تاب حريم أزلى، وى ماه منير فلك لم يزلى/ پروانه گبى شمعنه جمع اولدى سنك؛ (ا)بو بكر عمر حضرت عثمان و علي

İsmi Nebî :

محمد (عليه السلام)

Çehâr-yâr-ı güzîn :

ابو بكر (رضي الله عنه)، عمر (رضي الله عنه)، عثمان (رضي الله عنه)، علي (رضي الله عنه) حسن (رضي الله عنه)، حسين (رضي الله عنه)

Ayet :

و ما ارسلناك إلا رحمة للعالمين

Etek Kısmı :

مشربا / ادعج العينين / ناهدب الاشفار / جليل المشاش والكتد / صدق علي كرم الله وجهه كتبه الحقير محمد شوكت من تلاميذ مصطفى عزت/ لسنة: إثنين و ثمانين و مائتين و ألف الشهر أواسط ذى الحجه

Okunuşu :

Baş Makam : *Bismillâhirrahmânirrahîm*

Hilye-i Şerifin Göbek Kısm: *An ali ibn-i ebî tâlib kerremallâhu veçhe ve radiyallâhu teâlâ anhu kâne izâ vesafe en-nebiyyü sallalâhu aleyhi vessellem kale lem yekün bi't-tavîli'l-mümeğğidi ve lâ bi'l-gasîri'l-mütereddidi kâne rab'aten be'iden mâ beyne'l-münkebeyni ve lem yekün bi'l-ebyadi'l-emhagi ve lâ bi'l-edemi ve lem yekün bi'l-ce'dil gatati ve lâ bi's-sebti kâne ce'den riclen ve lem yekün bi'l-mütahhami ve lâ bi'l-mükelsemi ve kâne fî vechihî tedvîrun ve kâne ebyadu*

Ta'lik Kıta : *Ey mihr-i cihân-tâb-ı harim ezelî, V'ey mâh-ı münîr-i felek-i lem-yezelî Pervâne gibi şem'ine cem' oldı senin; (E)bû Bekr Ömer Hz. Osmân ve Alî*

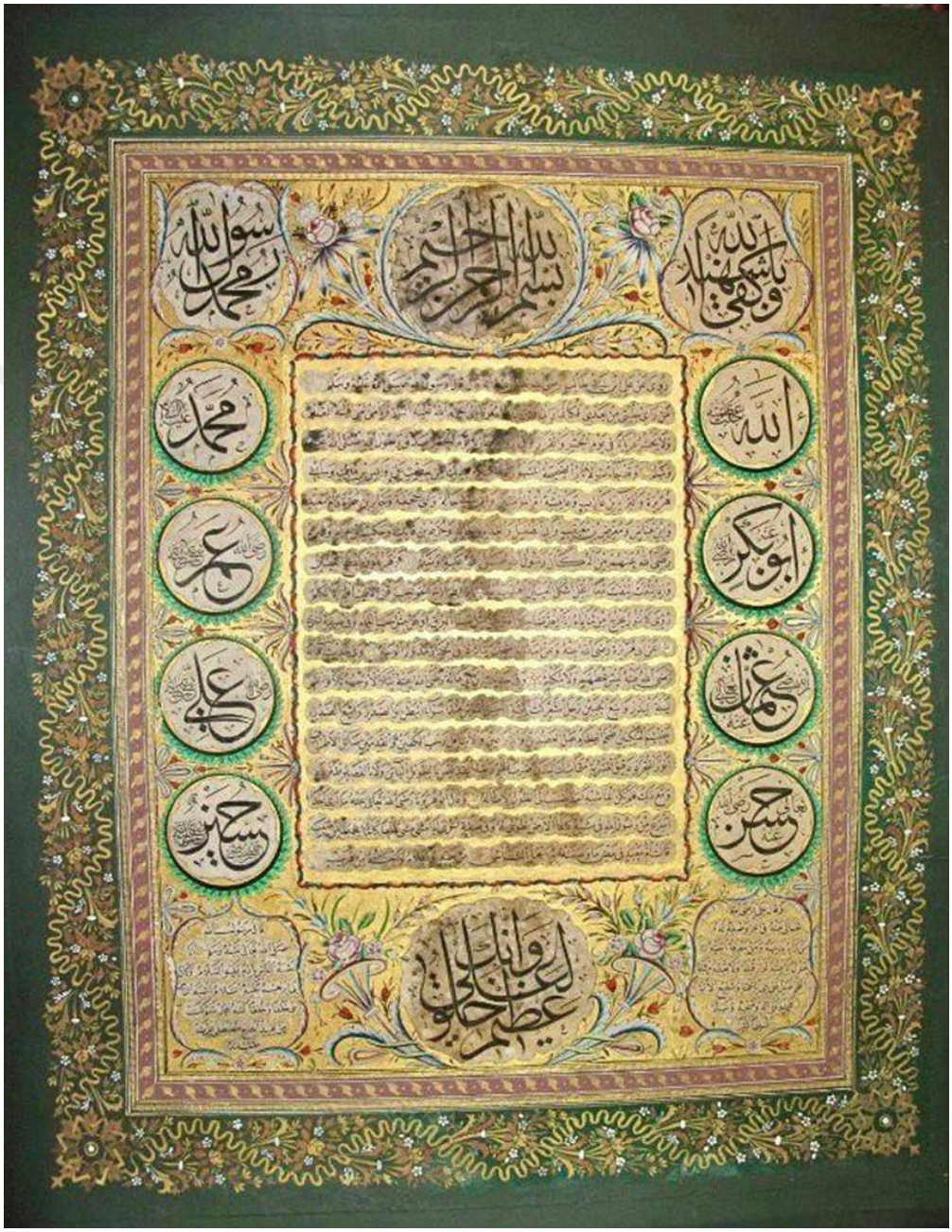
İsmi Nebî : *Muhammed (as)*

Çehâr-yâr-ı güzîn : *Ebûbekir (r.a), Ömer (r.a), Osman (r.a), Ali (r.a) Haseneyn: Hasan (r.a), Hüseyin (r.a)*

Ayet : *Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemin*

Etek Kısmı : *müşerraben / eda'cü'l-ayneyni / ehdeb'l-eşfâri / celîlü'l-*

mişâşi ve'l-ketidi / sadeka aliyyin kerremallahu vechehu / ketebe'l-hakîru Mehmed Şevket mir tilâmizi Mustafa İzzet / lisene isneyn ve semânîn ve mieteyn ve elfü'ş-şehri evâsiti Zi'l-Hicce

Fotoğraf 98: Hilye-î Şerîfe

Kaynak: Hattatlarımız Blogshop. https://l24.im/i1f8 (E.T. 01/07/2023).

Fotoğraf 99: Hilye-î Şerîfe'ye Ait Ketebe Bölümünün Detayı

KATALOG NO 017

Eser Adı **:** Hilye-î Şerîfe

Yazı Türü **:** Tok sülüs, nesih

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı **:**

İmza ve Tarih **:**

كتبه محمد شوكت من تلاميذ الحاج مصطفى عزت/ سنه ١٢٨٦

Ketebehû Mehmed Şevket min tilâmizi el-Hâc Mustafa İzzet/Sene: 1286 (1869)

Bulunduğu Yer **:**

Metni **:**

Baş Makam :

بسم الله الرحمن الرحيم و كفى بالله شهيدا محمد رسول الله

Lafzatullah :

الله (جلت عظمته)

İsmi Nebî :

محمد (عليه السلام)

Çehâr-yâr-ı güzîn ve haseneyn:

ابو بكر (رضي الله عنه)، عمر (رضي الله تعالي عنه)، عثمان (رضي الله تعالي عنه)، علي (رضي الله تعالي عنه) حسن (رضي الله تعالي عنه)، حسين (رضي الله تعالي عنه)

Ayet :

وانك لعلى خلق عظيم

Alt sol bölüm :

قال رسول الله صلي الله تعالي عليه والسلام / انا اشبه الناس بادم عليه السلام وكان ابي ابراهيم عليه السلام اشبه الناس بي خلقا و خلقا/ كتبه محمد شوكت من تلاميذ الحاج مصطفى عزت/ سنه ١٢٨٦

Okunuşu :

Baş Makam : *Bismillâhirrahmânirrahîm ve kefâ billâhi şehîden Muhammedün resûlullah (Fetih/28,29),*

Lafzatullah : *Allah (cellet azamethu)*

İsmi nebî : *Muhammed (as)*

Çehâr-yâr-ı güzîn ve Hasaneyn: *Ebûbekir (r.a), Ömer (r.a), Osman (r.a), Ali (r.a), Hasan (r.a), Hüseyin (r.a)*

Âyet : *ve inneke lealâ hulukin azîm*

Alt sol bölüm : *Kâle Rasûlullah (sav); Ene eşbehe'n-Nâsü bi-Âdeme aleyhi's-Selâm ve Kâne Ebî İbâhîmü aleyhi's-Selâm eşbehe'n-Nâsü bî halkan ve hulkan. Ketebehû Mehmed Şevket min tilâmizi el-Hâc Mustafa İzzet/Sene: 1286*

Anlamı:

Baş Makam : *Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla", "Şahit olarak Allah yeter, Muhammed Allah'ın Rasûludür" (Fetih/28,29),*

Âyet : *Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin (Kâlem Sûresi/4)*

Alt sol bölüm : *Resûlullâh (s.a.v) şöyle buyurmuştur: İnsanlar arasında Hz. Âdem'e en çok benzeyen benim. Babam Hz. İbrahim huy ve yaradılış açısından bana en çok benzeyendir.*

Açıklama : Başmakam bölümünde, daire istifli tok sülüs ile yazılmış bir besmele bulunmaktadır. Bu besmelenin sağında, yine tok sülüs ile *Ve kefâ billâhi şehîda*, sol yanında ise ayetin devamı olan *Muhammedun Rasûlullah* ibâreleri[48] yer

[48] (Fetih/28,29)

almaktadır. Göbek kısmı dikdörtgen şekilde tasarlanmış olan hilye metni, on yedi satır nesih yazıdan oluşmaktadır. Bu dikdörtgen metnin sağ ve sol taraflarında karşılıklı olarak tok sülüs ile Allah (c.a), Muhammed (a.s); Ebubekir (r.a), Ömer (r.a); Osman (r.a), Ali (r.a); Hasan (r.a) ve Hüseyin (r.a) isimleri yer almaktadır. Hilye-i Şerif'in alt orta bölümünde ise dairevi bir istifle yazılmış olan *Ve inneke le alâ ḫulukin azîm* (Kalem/4) ayeti celîlesi bulunmaktadır. Son olarak, sağda hilye metninin devamı ve solda ise hadis-i şerif ile başlayan ketebe kaydı bulunmaktadır.

Süsleme özelliklerine bakıldığında, nesih satırlar beyne's-sütûr ile çevrelenmiş, ana metnin etrafını çevreleyen tok sülüs hatların arası, dönemin zevkini yansıtan Rokoko tarzında çiçek ve yapraklarla süslenmiştir. Altın cetvellerle çevrelenmiş olan iç bordürün ortasında kalan yazıların etrafı tamamen altınlanmış, iç bordürlerinde ise dilimli yapraklar kullanılmıştır. Dış bordür ise dönemin estetik anlayışına uygun bir şekilde barok-rokoko tarzında bezenmiştir.

Fotoğraf 100: Celî Sülüs, Celî Ta'lik Levha

Kaynak: Antika Kadıköy Müzayede Evi, (12. 08/2024).

KATALOG NO 018

Eser Adı : Celî sülüs, celî ta'lik levha

Yazı Türü : Sülüs, celî sülüs, celî ta'lik

Tekniği : Zer-endûd

Eb'adı : İç: 49 x 39 cm Dış: 60 x 50 cm

İmza ve Tarih :

محمد شوكت / ١٢٨٣

Mehmed Şevket 1283 (1866)

Bulunduğu Yer : Antikalarım.com/Online Müzayede

Metni :

قال رسول الله صلي الله تعالي عليه والسلام الكريم إذا قدر عفا، كريم اودر كه مجازاتى عفو ايده خصمه، زمن مساعدهٔ انتقام ويردكجه محمد شوكت ١٢٨٣

Okunuşu : *Kâle Rasûlullah sallalâhu teâlâ aleyhi ve's-sellem; El-kerîmu izâ gadera afâ, Kerim odur ki mücâzâtı afv ede hasma, Zaman müsaade-i intikam verdikçe.*

Anlamı : Rasûlullah buyurdu ki: Şerefli kişi kudreti yettiğinde affedendir, Kerim o dur ki takdir imkân verdiğinde düşmanını bile affedip intikam peşinde koşmayandır.

Açıklama : Siyah zemin üzerine, zer-endûd tekniğiyle hazırlanmış eserin üst kısmında celî sülüs istif bulunmakta olup yazının sağında ve solunda *gâle rasûlullâhi sallellâhu teâlâ aleyhi ve sellem* ifadesi, iki parça halinde sülüs yazı ile yazılmıştır. Alt kısımda, celî sülüs yazının manâsını ihtiva eden iki satırlık celî ta'lik ibâre bulunmaktadır. Harf anatomileri yerli yerinde olmakla birlikte, orta kısımda bulunan celî sülüs istifte espas dengesi, hareke ve tezyini unsurlarla sağlanmaya çalışılmıştır.

Fotoğraf 101: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü (Env. No: 38).

KATALOG NO 019

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı **:** 71 x 64 cm

İmza ve tarih **:**

عبده وحدتی ١٢٨٤

Abduhu Vahdetî 1284 (1867)

Bulunduğu yer **:** I. Murad Hüdavendigar Câmii

Metni **:**

الله وحده

Okunuşu **:** *Allahu vahdehu*

Anlamı **:** O Allah birdir

Açıklama **:** Dikdörtgen formda düzenlenmiş olan levha, nohudî renkli kâğıt üzerine ve bordür içerisine celî sülüs yazı ile "Allahu Vahdehu" yazılıdır. Harf

anatomileri yerli yerinde olmakla birlikte, levhanın sol üst bölümünde harflerin toplandığı görülmektedir. Sağ üst bölümde kalan boşluk hareke ve mühmel işaretlerle dengelenmeye çalışılmıştır.

Fotoğraf 102: Celî Sülüs Levha

Kaynak: İstanbul Türk Vakıflar Hat Sanatı Müdürlüğü (Env. No: 2127)[49](Özsayıner, 1995, s. 17).

KATALOG NO 020

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

[49]Eser görseli, Özsayıner'in 1995 yılında *Türkiyemiz Dergisi*'nde yayımlanan "Kâtı Hatlar" başlıklı yazısından alınmıştır. İTVHSM'den yapılan görsel talebi üzerine tarafımıza iletilen yanıt şu şekildedir: "İlgi (e)'de kayıtlı cevap yazısında, anılan müzenin envanter listesinde söz konusu hattata ait herhangi bir eserin bulunmadığı, ayrıca müze depolarında çalışma yapılmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple, dilekçenizde yer alan "eser görselleri ve ayrıntılı bilgi" taleplerinizin karşılanması şu an için mümkün olmamaktadır."

Tekniği : Katı’

Eb’adı : 55.5 x 59.5 cm

İmza ve tarih :

عبده وحدتی ١٢٨٤

Abduhu Vahdetî 1284 (1867)

Bulunduğu yer : **İstanbul** Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi koleksiyonu

Metni :

الله وحده

Okunuşu : *Allahu vahdehu*

Anlamı : O Allah birdir

Açıklama : Kahverengi zemin üzerine açık renk kâğıt kullanılarak, erkek oyma tekniğiyle oluşturulan eserin bordüründe, barok tarzında kurdeleli buket motifleri büyük bir ustalıkla kesilip dantel gibi işlenmiştir (Özsayıner, 1995). Vahdetî Efendi'nin katı’ sanatı konusundaki ustalığını gözler önüne sermekte olan bu eserin imza bölümünde bulunan imza istifi de ince işçiliğin bir örneği olarak dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 103: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Alif Art arşivinden.

KATALOG NO 021

Eser Adı : Celî sülüs levha

Yazı Türü : Celî sülüs

Tekniği : Zer-endûd

Eb’adı : 18 x 55 cm

İmza ve tarih :

وحدتی

Vahdetî

Bulunduğu yer :

Metni :

بسم الله الرحمن الرحيم الله نور السموات والأرض مثل نوره كمشكوة فيها مصباح المصباح في زجاجة الزجاجة

Okunuşu : *Bismillâhirrahmânirrahîm, Allâhu nûru-ssemâvâti vel-ardi meśelu nûrihi kemişkâtin fîhâ misbâhun elmisbâhu fî zucâcetin ezzucâcetu.*[50]

Anlamı : Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde.

Açıklama : Lacivert zemin üzerine zer-endûd tekniği ile yazılmış olan celî sülüs levha, satır istifi şeklinde hazırlanmıştır. Leke dengesi kusursuz olan levhada, harf anatomileri yerli yerindedir. Kompozisyonda, dik harfler ve ritmik düzen, birbirine benzeyen örnekler (örneğin: küplü harfler, "sad", "vav" ve lafzatullah gibi harflerin tekrarı) estetik bir bütünlük sağlamaktadır. Son bölüme yerleştirilen dört adet "cim" harfinin simetrik yerleşimi estetik bakımdan dikkat çekicidir. Süsleme unsurlarına bakıldığında ise, dönemin zevkine uygun olarak, rokoko tarzında simetrik katlanmış bir desenle çevrelendiği görülmektedir.

[50] Nûr Suresi 35. Ayetin yalnızca ilk bölümü yazılmıştır (Diyânet İşleri Başkanlığı, 2016)

Fotoğraf 104: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Yazar tarafında oluşturulmuştur.

KATALOG NO 022

Eser Adı **:** Celî sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Zer-endûd

Eb'adı **:** 171 x 108

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي

Ketebehû Vahdetî

Bulunduğu yer **:** Nallı Mescid Câmi'nin minberinin sol yan duvarında asılı bulunmaktadır.

Metni **:**

يا حضرت بلال الحبشي رضي الله عنه

Okunuşu **:** *Yâ Hazreti Bilâ'l-i Ḥabeşî (ra)*

Açıklamalar **:** Levha, yeşil boyalı teneke malzeme üzerine zer-endûd tekniği ile yazılmıştır. Celî sülüs istifte harf anatomileri yerli yerinde olmakla birlikte espas dengesi hareke ve tezyini işaretlerle sağlanmaya çalışılmıştır.

Bilâl-i Habeşî, Hz. Peygamber'in ilk müezzini olarak önemli bir sahâbîdir, bu nedenle on sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda levha şeklinde sıkça yazılarak câmi ve mescitlere asıldığı gözlemlenmektedir.

Fotoğraf 105: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu koleksiyonu.

KATALOG NO 023

Eser Adı **:** Celi sülüs levha

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı **:** 16 x13

İmza ve tarih **:**

وحدتى

Vahdetî

Bulunduğu yer **:** Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu Koleksiyonu

Metni **:**

بلغ العلا بكماله

Okunuşu **:** *Belağa'l-ûlâ bi-kemâlihi*

Anlamı **:** Kemâli ile yüksek derecelere ulaştı

Açıklamalar **:** Âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmış olan celî sülüs istifinin boşluk-doluluk dengesine bakıldığında, boş alanların çokluğu dikkat çekmektedir. Harf anatomilerinde belirgin bir problem gözlemlenmemekle birlikte, tashihsiz elden çıktığı gibi yazıldığı izlenimini uyandıran bazı unsurlar bulunmaktadır. Örneğin, dik harflerin gövdelerinde oluşan kalınlık ve incelik gibi pürüzler, "kef" harfinin gövdesinin alt tarafıyla birleşen orta bölümündeki tashih gerektiren fazlalıklar ve basitçe çekilmiş bir cetvel, eserin bir taslak olarak çalışıldığını düşündürmektedir. Kompozisyonda, dik harflerin ritmik görüntüsü ve eşit dağılımı ile küplü harflerin ard arda sıralanarak oluşturduğu tekrar, kompozisyona güzellik katmaktadır. Genel itibarıyla, etrafı yine siyah mürekkep ile basit bir şekilde cetvellenmiş, dış pervazına hafif ebrulu kâğıt yapıştırılmıştır.

Fotoğraf 106: Katı' Çiçek Levha

Kaynak: Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu koleksiyonu.

KATALOG NO 024

Eser Adı / Yazı Türü **:** Katı’ çiçek

Tekniği **:** Katı’

Eb’adı **:** 12 x 9

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي

Ketebehû Vahdetî

Bulunduğu yer **:** Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu Koleksiyonu

Açıklamalar **:** Kendinden desenli siyah zemin üzerine açık renk katı’ çiçek çalışması ile alt bölümde Vahdetî Efendi'nin yine katı tekniğinde attığı imza yer almaktadır. Ketebe kaydının bulunması, bu çiçek motifinin bir hat levhasının parçası olabileceğini düşündürmektedir.

Fotoğraf 107: Katı’ Çiçek Buketi

Kaynak: İnal, Son Hattatlar, 2021.

KATALOG NO 025

Eser Adı : Katı' çiçek buketi

Tekniği : Katı'

Eb'adı :

Açıklamalar : Siyah zemin üzerine açık renk katı' çiçek buketi

3.3. Tuğralar

Fotoğraf 108: Sultan Abdülmecid Tuğrası

Kaynak: Arthıll Müzecilik Koleksiyonculuk.

KATALOG NO 026

Eser Adı : Sultan Abdülmecid tuğrası

Tekniği : Üstübeç Mürekkebi ile çekilmiş tuğra

Eb'adı : 36.5 x 45 cm

İmza ve tarih **:** [51]

شوكت

Bulunduğu yer **:** Arthıll Müzecilik Koleksiyonculuk Kuyumculuk Ltd. Şti.

Metni **:**

عبد المجيد خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülmecid Han bin Mahmud el-Muzaffer dâimâ.*

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülmecid Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar : Koyu zemin üzerine üstübeç mürekkebi kullanılarak çekilmiş oval formdaki tuğranın boşluğuna, yine üstübeç mürekkebi ile buket motifi işlenmiştir. Mevcut renk tonları, tuğranın bir onarım gördüğü izlenimini vermektedir.

[51] Arthıll Müzecilik Koleksiyonculuk aracılığı ile elde edilen görsel Şevket imzalıdır. Üzerinde tarih bulunmayan eser, (1839-1861) Sultan Abdülmecid dönemine tarihlendirilmiştir. MSGSÜ, Dr. Öğr. Üyesi H. Hüseyin Gündüz tarafından ekspertiz edilerek onaylanmıştır. "Hat ve Hattatan" adlı eserlerde Mehmed Şevket Vahdetî'den başka aynı yüzyıllara tekabül eden ikinci bir "Şevket"e rastlanamamıştır. İbnülemin'e ait "Son Hattatlar" kitabında ise, konumuz olan hattatın dışında iki Mehmed Şevket konu edilmiştir bunlardan birincisi her ne kadar aynı dönem yaşamış olsa da pek tanınmamakla birlikte 1283(1866) tarihli celî sülüs levha ve (TSMK-M65) 1292(1875) tarihli sülüs mushafı bulunan Ahmed Rakım'ın talebelerinden olan İstanbullu Şevkettir. Ancak, bu hattatın eserlerinde kullandığı imzaların, bahsedilen eserdeki imza ile benzeşmemesi, bu tuğranın onun tarafından yapılmadığı izlenimini vermektedir. Diğer bir Şevket ise, Trabzonlu Hallac Mustafa Efendi'nin oğlu olup, 1296 (1880) doğumlu olduğundan dolayı, Vahdetî Efendi'nin dönemdaşı olmayan bir hattata aittir. Sultan Abdülmecid adına birçok tuğra çeken Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin "ketebe Şevket" (Fotoğraf 109) imzasını taşıyan kitâbede yer alan "şevket" ibâresinden hareketle, söz konusu tuğranın Vahdetî Efendi'ye ait olduğu sonucuna varılmıştır.

Fotoğraf 109: Sultan Abdülmecid Tuğrası

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 027

Eser Adı **:** Sultan Abdülmecid tuğrası

Tekniği **:** Hakk[52]

Eb'adı **:** Tuğra bölümü: 81 x 51

İmza ve tarih **:**

كتبه شوكت ١٢٦٦

Ketebehû Şevket 1266 (1850)

Bulunduğu yer **:** Cağaloğlu Anadolu Lisesi (Bezmialem Vâlide Sultan Mektebi) Kapı No: 1, Türbedar Sokak Mollafenari Mahallesi, Fatih, İstanbul

Metni **:**

عبد المجيد خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülmecid Han bin Mahmud el-Muzaffer dâimâ.*

[52] Kubbealtı Lugatı. Hakk. E-sözlük. https://lugatim.com/s/hakketmek, (E.T. 22/08/2023).

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülmecid Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar **:** Mermer yüzey üzerine kabartma tekniğiyle işlenmiş olan kitâbenin orta kısmında, tuğra yer almaktadır. Beyzî alan içinde yer alan Sultan Abdülmecid'in tuğrasını içeren kompozisyonda, mahlas kısmında kabartma tekniğiyle işlenmiş çiçek ve yapraklardan oluşan bir dal motifi bulunmaktadır. Kitâbenin üzerindeki yazılar ve motifler varak altınla kaplanmıştır. Tuğra ve ketebesi bir hayli tahrip görmüş durumdadır. Muhtemelen, 1927 yılında çıkan resmî ve millî binalar üzerindeki tuğra ve methiyelerin kaldırılması hakkındaki kanun gereği, kısmen kazınmış olmalıdır. Vahdetî'nin imzası, tuğranın iç beyze yakınına yerleştirilmiş olup, 1266 (1850) tarihi ise hançere kısmının altında yer almaktadır. Kitâbe Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin imzasını taşımaktadır. Vahdetî Efendi'nin birçok eserinde olduğu gibi, hocası ile birlikte düzenledikleri anlaşılan bir kitâbedir.

Fotoğraf 110: Sultan Abdülmecid Tuğrası

Kaynak: (İnal, 2021, s.345).

KATALOG NO 028

Eser Adı **:** Sultan Abdülmecid tuğrası

Tekniği **:** Katı’

Eb’adı **:**

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي ٦٩ (١٢)

Ketebehû Vahdetî (12)69 (1853)

Bulunduğu yer **:**

Metni **:**

عبد المجيد خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülmecid Han bin Mahmud el-Muzaffer dâimâ.*

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülmecid Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar **:** Kırmızı zemin üzerine katı' tekniğinde hazırlanmış eserin orta kısmında tuğra ve tuğrayı çevreleyen çelenk tarzında süsleme unsuru yer almaktadır. Köşelerinde ise yine katı' tarzında tamamlayıcı unsur olarak bezemeler bulunmaktadır.

Fotoğraf 111: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Hıfzı Topuz koleksiyonu (Alif Art arşivi).

KATALOG NO **029**

Eser Adı **:** Sultan Abdülaziz tuğrası

Tekniği **:** Katı'

Eb'adı **:**

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي ١٢٧٧

Ketebehû Vahdetî 1277 (1861)

Bulunduğu yer **:** Hıfzı Topuz hat koleksiyon

Metni **:**

عبد العزيز خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülaziz Han bin Mahmud el-Muzaffer daima*

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülaziz Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar **:** Evvelinde kırmızı olduğu düşünülen bir zemin üzerine, katı' tekniği ile işlenmiş bir tuğra ve köşelerinde yine katı' tekniği ile yapılmış süslemeler bulunmaktadır.

Fotoğraf 112: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu koleksiyonu.

KATALOG NO **030**

Eser Adı **:** Sultan Abdülaziz tuğrası

Tekniği **:** Zer-endûd

Eb'adı **:** 69 x 90 cm

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي ١٢٧٨

Ketebehû Vahdetî 1278 (1862)

Bulunduğu yer **:** Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu Koleksiyonu

Metni **:**

عبد العزيز خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülaziz Han bin Mahmud el-Muzaffer daima*

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülaziz Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar **:** Lacivert zemin üzerine zer-endûd tekniğiyle tuğra çalışması yapılmıştır. Eserin köşelerinde, dönemine uygun bezemeler görülmektedir.

Fotoğraf 113: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Milli Saraylar koleksiyonu**.**

KATALOG NO 031

Eser Adı **:** Sultan Abdülaziz tuğrası

Tekniği **:** Ayna üzerine katı' tekniğiyle uygulanmıştır

Eb'adı :

İmza ve tarih :

كتبه وحدتي ١٢٧٩

Ketebehû Vahdetî 1279 (1862- 63)

Bulunduğu yer : Beykoz Cam ve Billur Müzesi (Milli Saraylar Koleksiyonu)

Metni :

عبد العزيز خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu : *Abdülaziz Han bin Mahmud el-Muzaffer daima*

Anlamı : Mahmud oğlu Abdülaziz Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar : Ayna üzerine katı' tekniğiyle uygulanmış olan Sultan Abdülaziz tuğrasının etrafı şualarla süslenmiştir. Tuğranın alt ve yan bölümlerinde yaprak ve başak motifleri kullanılarak süsleme yapılmıştır.

Fotoğraf 114: Tuğra Formunda Besmele

Kaynak: Ketebe.org. https://l24.im/2mIP (E.T. 17/08/2023).

KATALOG NO 032

Eser Adı **:** Tuğra formunda Besmele

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı **:** 69 x 90 cm

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي ١٢٨٠

Ketebehû Vahdetî 1280 (1864)

Bulunduğu yer **:** İrfan Mert Koleksiyonu

Metni:

بسم الله الرحمن الرحيم

Okunuşu **:** *Bismillâhirrahmânirrahîm*

Anlamı **:** Esirgeyen bağışlayan Allah'ın adıyla

Açıklamalar **:** Nohudi renkte kâğıt üzerine, is mürekkebi ile çekilmiş bir tuğra besmeleden oluşan eser, sağ üst köşesinde stilize edilmiş çiçek buket ile süslenmiştir.

Fotoğraf 115: Tuğra Formunda Kelime-i Tevhid

Kaynak: Hattatlar Sofası. https://l24.im/0d4Yg (E.T. 02/06/2023).

KATALOG NO 033

Eser Adı : Tuğra formunda Kelime-i tevhid

Tekniği : Zer-endûd

Eb'adı :

İmza ve tarih :

كتبه وحدتي ١٢٨١

Ketebehû Vahdetî 1281 (1864)

Bulunduğu yer :

Metni :

لا إله إلا الله محمد رسول الله صلى الله عليه و سلم

Okunuşu : *Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem*

Anlamı : Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir (sav)

Açıklamalar : Zer-endûd tekniğiyle uygulanan kelime-i tevhid'in tuğrasının "lâ ilâhe illallah" kısmı, hançere kısmının hemen üzerine yerleştirilmiştir. "Muhammedün resûlullah *sallallâhü aleyhi ve sellem* ibâresi ise tuğrayı oluşturan ana metni teşkil etmektedir. Tuğranın sağ ve sol üst kısımlarında gül buketleri mevcuttur. Altta sağ ve solda iki sıra halindeki hançer yapraklar arasında çiçek dalları bulunmakta olup aynı çiçekler, beyze ve zülfe içi ile tuğlar arasında da yer almaktadır. Tuğranın etrafını çevreleyen iç bordürde ise tek iplik halinde dilimli yapraklar bulunmaktadır. Zer-endûd levha, on dokuzuncu yüzyıl süsleme özelliklerine uygun olarak tezhiplenmiş bir kelime-i tevhit levhası olup, tuğranın üst kısmında Mekke-i Mükerreme ve Kâbe tasviri yer almaktadır.

Fotoğraf 116: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Süleymaniye Yazma Eserler Koleksiyonu (Levhalar, Koleksiyon No: 00589).

KATALOG NO 034

Eser Adı	**:** Sultan Abdülaziz tuğrası
Tekniği	**:** Zer-endûd
Eb'adı	**:** 440 x 350, 340 x 255 cm
İmza ve tarih	**:**
	كتبه وحدتي ١٢٨١
	Ketebehû Vahdetî 1281 (1864)
Bulunduğu yer	**:** Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
Metni	**:**
	عبد العزيز خان بن محمود المظفر دائما
Okunuşu	**:** *Abdülaziz Han bin Mahmud el-Muzaffer daima*
Anlamı	**:** Mahmud oğlu Abdülaziz Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar **:** Açık renk zemin üzerine, is mürekkebi ile çekilmiş Sultan Abdülazîz tuğrasının kenarlarına altınla tahrir çekilmiştir. Etrafı altınla cetvellenmiş ve halkâr tekniğinde sade bir çiçek motifiyle süslenmiştir**.**

Fotoğraf 117: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Uğur Derman fotoğraf arşivi (Fikriyat.com).

KATALOG NO 035

Eser Adı **:** Sultan Abdülaziz tuğrası

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı **:**

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي ١٢٨٣

Ketebehû Vahdetî 1283 (1866)

Bulunduğu yer **:**

Metni **:**

عبد العزيز خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülaziz Han bin Mahmud el-Muzaffer daima*

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülaziz Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar **:** Beyzi bir formun ortasına yerleştirilen tuğra, açık renk bir zemin üzerine, is mürekkebi ile çekilmiştir. Çerçevesinde bir bezeme unsuru bulunmamaktadır.

Fotoğraf 118: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 036

Eser Adı **:** Sultan Abdülaziz tuğrası

Tekniği **:** Maden kesim

Eb'adı **:**

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي

Ketebehû Vahdetî

Bulunduğu yer **:** Tuğra, Galatasaray Lisesi'nin ana giriş kapısının üzerinde yer almaktadır. Kuloğlu, İstiklal Cd. No:159, 34430 Beyoğlu/İstanbul

Metni **:**

عبد العزيز خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülaziz Han bin Mahmud el-Muzaffer daima*

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülaziz Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar **:** Ziyad Ebuzziyâ Bey'in, Galatasaray Lisesi'nin kapısı üzerindeki düşmüş kitâbenin yeniden yazılması için Uğur Derman'dan ricada bulunması üzerine, Derman, 1989 yılında, kendi koleksiyonunda bulunan Vahdetî Efendi'ye ait bir tuğrayı kullanarak kitâbeyi sarı madenden kestirmiştir. Ancak, kesilen bu levhanın yerine asılması 1997 yılında gerçekleştirilmiştir [53]. Günümüzde, esere yönelik yapılan tetkikler kapsamında yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Ancak, sağlıklı bir görüntüleme imkânı sağlanamamıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, kapının yenileme aşamasında olduğu tespit edilmiştir. Görselde yer alan fotoğraf, esere ait mevcut durumu yansıtmaktadır.

Kapı üzerindeki tuğra, madenden kesilerek yapılmış ve yıldız formunda bir çerçeve içinde yer almaktadır. Tuğranın sağ alt köşesinde tarih, sol alt köşesinde ise hattatın istifli imzası bulunmaktadır.

Fotoğraf 119: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Kültür Envanteri https://l24.im/jhgKa (E.T. 10/01/2025).

[53]Fikriyat. Öldürüp Evvel Onu Açlıktan: Uğur Derman. E-dergi https://www.fikriyat.com/yazarlar/ugur-derman/2021/12/17/oldurup-evvel-onu-acliktan, (E.T. 11/2/2023).

Fotoğraf 120: Sultan Abdülaziz Tuğrası

Kaynak: Ali Rıza Özcan fotoğraf arşivi.

KATALOG NO 037

Eser Adı : Sultan Abdülaziz tuğrası

Tekniği : Hakk

Eb'adı :

İmza ve tarih :

كتبه وحدتي ١٢٨٨

Ketebehû Vahdetî 1288

Bulunduğu yer : Pertevniyal Vâlide Sultan Câmii

Metni :

عبد العزيز خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu : *Abdülaziz Han bin Mahmud el-Muzaffer daima*

Anlamı : Mahmud oğlu Abdülaziz Han daima muzaffer olsun

Açıklamalar : Beyzî formda kesilmiş mermer yüzey üzerine kabartma tekniğiyle hakkedilmiş olan tuğranın, sol alt köşesinde Vahdetî Efendi'nin imzası, sağ tarafında ise tarih bölümü yer almaktadır. Yazı üzeri altın varakla kaplanmıştır.

Fotoğraf 121: Katı’ Tekniği ile Sultan Abdülmecid Tuğrası

Kaynak: Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu koleksiyonu

KATALOG NO 038

Eser Adı **:** Sultan Abdülaziz tuğrası

Tekniği **:** Katı’

Eb’adı **:** 13x10

İmza ve tarih **:**

Bulunduğu yer **:** Refia Kerrâ Yavsi Ebussuûdoğlu Koleksiyonu

Metni **:**

عبد المجيد خان بن محمود المظفر دائما

Okunuşu **:** *Abdülmecid Han bin Mahmud el-Muzaffer dâimâ*

Anlamı **:** Mahmud oğlu Abdülmecid Han daima muzaffer olsun.

Açıklamalar **:** Siyah zemin üzerine açık renk kâğıt kullanılarak, katı’ tekniği ile ortaya çıkarılmış bir eserdir. Zamanla meydana gelen deformasyonlar nedeniyle bazı bölümlerinin koptuğu anlaşılmaktadır. Tarih ve imza bölümü bulunmamaktadır. İmza bölümü ya da varsa tarih bölümünün, deformasyon nedeniyle dökülmüş olabileceği düşünülmektedir.

3.4. Mimari Eserlerdeki Yazıları

Fotoğraf 122: Keçecizade Kazım Bey Çeşmesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 123: Kitâbede Bulunan İmza Bölümü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 124: Çeşme Kitâbesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 039

Eser Adı	**:** Keçecizâde Kâzım Bey Çeşmesi Kitâbesi
Yazı Türü	**:** Celî sülüs
Tekniği	**:** Hakk
Eb'adı	**:** Kitâbe taç bölümü: 82 x 50.5 Kitâbe ayna bölümü: 88 x 56.5
İmzası ve tarih	**:**

وحدتي ١٢٧٦

Vahdetî 1276 (1859)

Bulunduğu yer : İstanbul, Fatih, Aksaray Mahallesi, Kargı Sokak, Cerrahpaşa'daki Canbaziye Câmi'nin mezarlık duvarındadır.

Metni :

- كيچجى زاده خانداني مقبرسيدر
- هو
- والدى عيطشاندن تاريخله ايلر رجا
- چشمدن كل ايچ صو روح كاظم ايله دعا
-وحدتى
- سنه ١٢٧٦

Okunuşu : - *Keçecizâde Hanedanı Makberesidir*
-Hû
-Vâlidi 'atşândan tarihle eyler recâ
-Çeşmeden gel iç su rûh-i Kâzım'a eyle du'a,
-Vahdetî
-Sene 1276

Açıklamalar : Celî sülüs hatla yazılmış ibareler, mermer yüzeye kabartma tekniğiyle işlenmiştir. Kitâbe, taç ve ayna olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Ayna kısmındaki metin, dört ayrı bölüme (paftaya) ayrılarak yerleştirilmiştir.

Genel olarak harf ölçüleri doğru oranlarla yazılmıştır. Ancak bazı harflerdeki küçük uyumsuzlukların, yazım değil hakk işçiliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Kompozisyon yerleşiminde ise bazı bölümlerin daha dengeli ve düzenli olduğu, bazılarının ise daha sıkışık göründüğü dikkat çekmektedir. Örneğin, "Vâlidi 'atşândan târihle eyler recâ" bölümü dengeli ve uyumlu bir yerleşime sahipken, "Çeşmeden gel iç su, rûh-i Kâzım'a eyle duâ" ifadesinin yer aldığı bölüm daha dar ve yoğun bir şekilde düzenlenmiştir. Bu durum, kompozisyonun genel bütünlüğünde görsel bir dengesizlik yaratmaktadır.

Barok üslûbunda yapılmış olan çeşme, bitki motifleriyle süslü iki sütun arasında yer alan oymalı büyük bir ayna taşından oluşmaktadır. Çeşmenin teknesi, beyzî kurna formunda tasarlanmıştır.

Fotoğraf 125: Celî Sülüs Kitâbe

Kaynak: Türk İslam Eserleri Müzesi (Env. No: 2505).

KATALOG NO 040

Eser Adı **:** Celî sülüs kitâbe

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Hakk

Eb'adı **:** 64 x 105 cm

İmza ve tarih **:**

وحدتي ١٢٨٠

Vahdetî 1280 (1863)

Bulunduğu yer **:** Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, keramik bölümü

Açıklamalar **:** Oval biçimli mermer yüzey üzerine kabartma tekniğiyle hakkedilen eserde, Yusuf Suresi'nin 64. ayetinin son cümlesi olan "Ve hüve erhamürrâhimîn" ibâresi, celî sülüs hatla istiflenerek taşın en üst bölümünde yer almıştır. Eserin alt kısmında ise ayetin başlangıç cümlesi olan "Fallâhü hayrun hâfizan" ibâresi, daha kalın bir celî sülüs hatla hakkedilmiştir. Harf anatomilerinin yerli yerinde olduğu

kompozisyonda, harfler arasındaki uyum ile boşluk-doluluk dengesi; hareke ve mühmel işaretlerle sağlanarak, eşit bir dağılım ve estetik bir görünüm oluşturulmuştur.
Kayıtlar incelendiğinde, eserin Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zeynep Kâmil Hanım tarafından yaptırıldığı ve bugünkü İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi binasının bulunduğu alandaki konağa ait olduğu anlaşılmaktadır. Vezneciler'deki konağının üst kısmında yer alan bu eser, konağın geçirdiği yangından sonra İbnülemin Mahmud Kemal tarafından Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne nakledilmiştir (İnal, 2021, s.344)

Metni **:**

فالله خير حافظا و هو أرحم الراحمين

Okunuşu **:** *Fallâhü hayrun hâfizan ve hüve erhamürrâhimîn* (Yusuf Suresi 64. Ayet).

Fotoğraf 126: Celî Dîvânî Yazı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 127: Celî Dîvânî Orta Bölüm Detay Fotoğrafı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO **041**

Eser Adı **:** Celî dîvânî metin

Yazı Türü **:** Celî dîvânî

Tekniği **:** Kalem işi

Eb'adı **:** 105 cm x 745 cm

İmza ve tarih **:** İmza ve tarih bulunmamaktadır[54]

Bulunduğu yer **:** Galatasaray Lisesinin bilgi işlem odasının duvarında bulunmaktadır.

Metni:

تحصنت بذي الملك و الملكوت و اعتصمت بذي العزة و لعظمة و الكبرياء و الجبروت و توكلت على الحي الذي لا ينام ولا يموت

Okunuşu: *Tehassantû bi zi'l mülki ve'l-melekûti va'tasamtü bi zi'l-izzeti ve'l-azameti ve'l-kibriyâi ve'l-ceberrûti ve tevekkeltü ale'l-hayyi'l-lezî lâ yenâmu velâ yemût.*[55]

Anlamı: Mülk ve melekûtün sahibi olan Allah'a sığındım. İzzet, Azâmet, Kibriyâ ve Ceberrut sahibine tutundum, sarıldım. O ölmez zât-ı Hayy'a dayandım.

Açıklama **:** Celî Dîvânî istif, siyaha boyandığı düşünülen duvar üzerine yazılmıştır. Harf anatomileri orantılı görünmekle birlikte, harflerin birbiriyle uyumu, boşluk-doluluk dengesi, muntazam bir görüntü arz ederken, kompozisyondan taşmış gibi görünen bazı harflerin uzantıları ve bazı harekeler estetik bir duruş sağlamaktadır.

Hattat Şefik Bey'in 1275 (1859) tarihli imzasını taşıyan Bursa Ulu Câmii'ndeki celî dîvânî levha, bir örnek olarak kabul edilerek, aynı ibâre ve temel tasarım esas alınarak yeniden yazılmıştır. Bu benzer levha, Mekteb-i Sultani adıyla 1 Eylül 1868 tarihinde Sultan Abdülazîz'in iradesiyle açılan okulda yer almakta olup, önceden sınıf olarak kullanılan, günümüzde ise bilgi işlem sınıfı olarak kullanılan mekânda bulunmaktadır. Bu yazı, aynı ibâreyi taşıyor olsa da, farklı ebatlar ve bazı tasarım değişiklikleriyle Vahdetî tarafından yazılmıştır. Ayrıca, Şefik Bey'in 1270 (1854) tarihli levhasındaki aynı tasarım, daha küçük boyutlarda sarı madenden kesilerek ahşap zemin üzerine yazılarak levha haline

[54] Üzerinde imza ve tarih bulunmayan, Galatasaray Lisesi'nin iç duvarına yazılmış bu eserin hemen yanında, içeriği ve hattatı hakkında bilgi veren küçük bir levha yer almaktadır. Bu levhada bulunan "Galatasaray'da Mektebi Sultani duvarına bu güzel dîvânî yazı hattat Vahdetî tarafından yazılmıştır" ibâresi sayesinde, eserin Vahdetî Efendi'ye ait olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

[55] Prof. Dr. Bekir Tatlı *"Mimari Hadisleri"* kitabında şu bilgileri vermektedir*: Rivayetlerden öğrendiğimiz kadarıyla burada yer alan ifadeler meleklerin tesbihatından bir bölüm olup, onların kıyamete kadar bu şekilde tesbih ettiklerini belirtilir... Tâbiundan Sâid b. Cübeyr'in naklettiği rivayet sahâbî râvisi belli olmadığı için Mürsel konumundadır diye ilave etmektedir* (Tatlı, 2022, s. 83).

getirilmiştir. Bu levha günümüzde Kasımpaşa Câmii'sinde mihrabın sol tarafında asılı bulunmaktadır.

Fotoğraf 128: Merkez Efendi Türbesi'nin Kubbe Yazısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 042

Eser Adı	**:** Celî sülüs kubbe yazısı
Yazı Türü	**:** Celî sülüs
Tekniği	**:**
Eb'adı	**:**
İmza ve tarih	**:**
Bulunduğu yer	**:** Merkezefendi Hz Türbesi, Zeytinburnu/İstanbul

Metni **:**

بس توسل سكا تربهٔ اكسير تراب

بوندندر سور يوزوني مركز قطب الاقطاب

Okunuşu **:** *Bes tevessül sana türbe-i iksîr-i turâb*

Bundadır sür yüzünü Merkez-i kutbu'l-aktâb

Açıklama **:** Dairevi formda celî sülüs hat ile tasarlanmış kompozisyon, satır istifi şeklinde düzenlenmiştir. Harf anatomileri olması gerektiği gibi görünmekle birlikte, harflerin yerleşimi gevşek bir görünüme sahiptir. Boşluk-doluluk dengesinin, hareke ve mühmel işaretlerle sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Dairevi formdaki istifin ortasında Sümbüliliğin simgesi olan sümbül çiçekleriyle bezenmiş bir göbek konmuştur. Kubbe ve kubbe saçağında bulunan beyit de Merkez Efendi'ye ithaf edilmiştir.

Vahdetî Efendi'nin kubbe ve kubbe saçağı yazısı olarak tasarladığı türbe yazılarında, imza ve tarih bölümünün kubbe saçağında olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 129: Merkez Efendi Türbesi Kubbe Saçağı Yazısı

Kaynak: (Berk, 2016, s.66).

KATALOG NO 043

Eser Adı **:** Celî sülüs kubbe yazısı

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:**

Eb'adı **:**

İmza ve tarih **:** Zamanla üzerinde oluşan deformasyonlar ve görüntü kalitesinin azlığı nedeniyle okunmamaktadır.

Bulunduğu yer **:** Merkezefendi Türbesi, Zeytinburnu/İstanbul

Metni **:**

بس توسل سکا تربۀ اکسیر تراب

بوندندر سور يوزوني مركز قطب الاقطاب

Okunuşu **:** *Bes tevessül sana türbe-i iksîr-i turâb*
Bundadır sür yüzünü Merkez-i kutbu'l-aktâb

Açıklama **:** Dairevi bir kompozisyon içinde yerleştirilen istif, celî sülüs karakterde ve zer-endûd tekniği ile yazılmıştır. Okumakta güçlük çekilen imza bölümü iki cümle arasında kalan boşluğa yerleştirilmiştir.

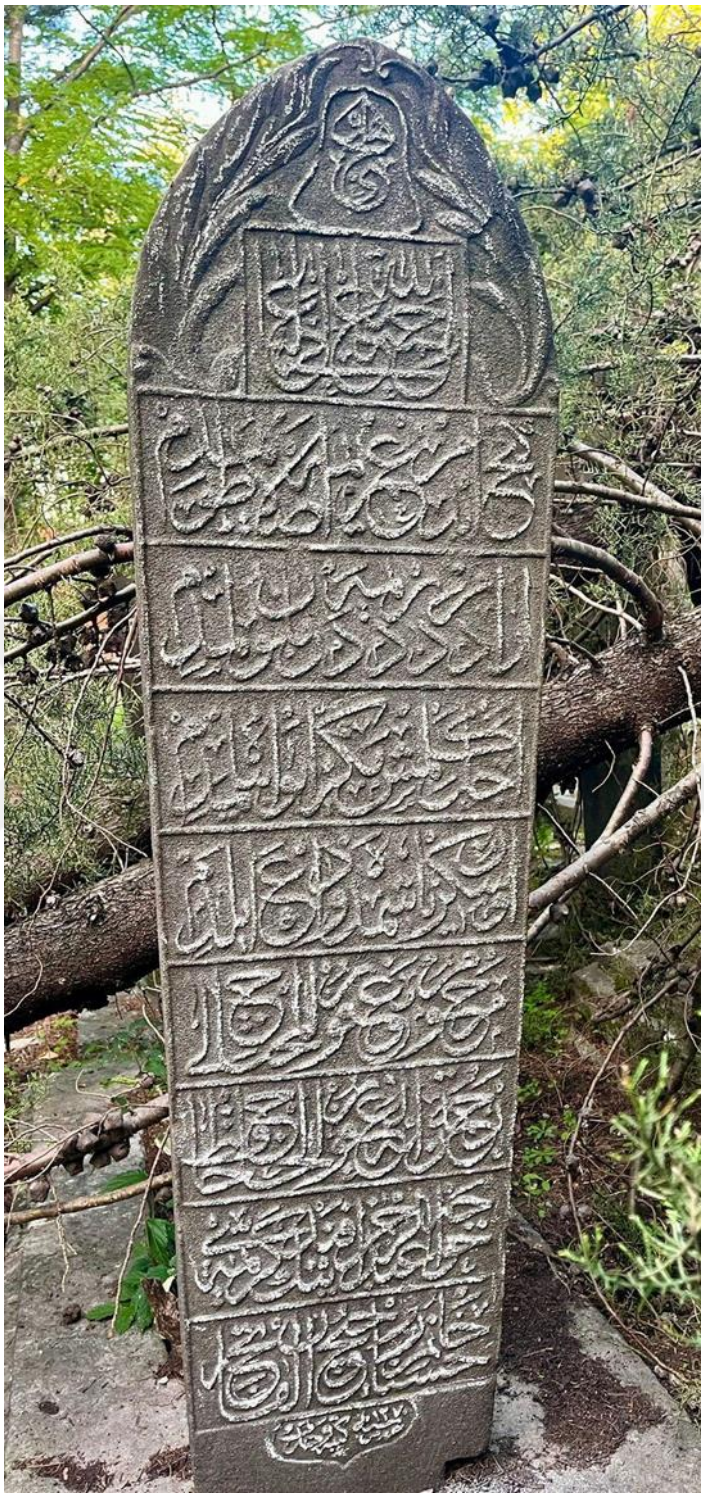
Bu eser, günümüzde orijinal yerinde bulunmamaktadır. 2012-2013 yıllarında Merkez Efendi Câmi ve Türbesi'nde gerçekleştirilen yenileme sırasında türbe saçağının kaldırılmasıyla birlikte bu yazı da ortadan kaldırılmıştır (Berk, 2016). 2004 yılında yazı istifi korunarak, ahşap kesme (naht işi) tekniği ile altın varakla kaplanmış bir reprodüksiyon eser, Merkez Efendi kabrinin baş tarafında sağ köşeye dikili vaziyette yerleştirilmiştir (Fotoğraf 130).

Fotoğraf 130: Merkez Efendi Kabri Baş Yanında Bulunan Reprodüksiyon Eser

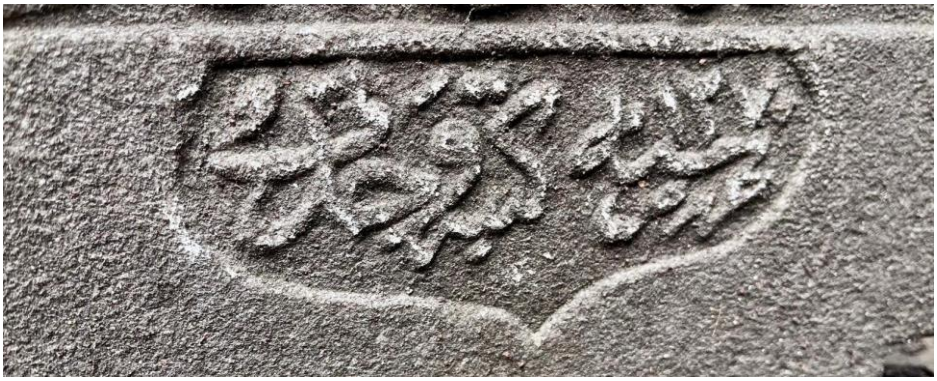
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5. Mezar Kitâbeleri

Fotoğraf 131: Hesnâ Hanım'ın Kabir Baş Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 132: Hesnâ Hanım'ın Kabir Baş Şâhidesi İmza Detayı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 044

Eser Adı : Hesnâ Hanım'ın kabir kitâbesi

Yazı Türü : Celî sülüs

Tekniği : Hakk

Eb'adı : Boy:147 cm Genişliği: 41x34 cm
Yazı Alanı: 103x41x34 cm Serlevha: 21x14 cm

İmza ve tarih :

كتبه وحدتي سنة ١٢٧٠ غره ص

Ketebehû Vahdetî sene 1270 (1853) Gurre-i Safer

Bulunduğu yer : İstanbul'un Eyüp Sultan ilçesi, Defterdar Mahallesi sınırları içinde yer alan Mısır Tarlası Mezarlığı içerisinde bulunan Emin Baba tekkesi yakınında bulunmaktadır.

Metni :

١- هو الحي
٢ - رحمة الله تعالى عليها
٣- گنج ايدم عمريمه اصلا طويمادم
٤- آرادم دردیمه درمان بولمه دم
٥- اجل گلمش مگر ايواه بيلمه دم
٦- اون سكز ياشمده وداع ايلدم
٧- مرحوم و مغفور المحتاج إلى
٨- رحمة ربه الغفور، الحاج حافظ
٩- خوجه عبد الرحمن افندينك كريمه سى

١٠- حسنا خانم روحيچون الفاتح

١١- سنه ١٢٧٠ غره ص كتبه وحدتى

Okunuşu **:***1- Hüve'l-hayy,*

2- Rahmetullâhi te'âlâ aleyhâ.

3-Genç idim ömrüme aslâ doymadım,

4- Aradım derdime dermân bulmadım,

5- Ecel gelmiş meğer eyvâh bilmedim,

6- On sekiz yaşımda vedâ eyledim,

7- Merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ,

8-Rahmeti Rabbihi'l-gafûr, el-Hâc Hâfız

9-Hoca Abdurahmân Efendi'nin kerîmesi,

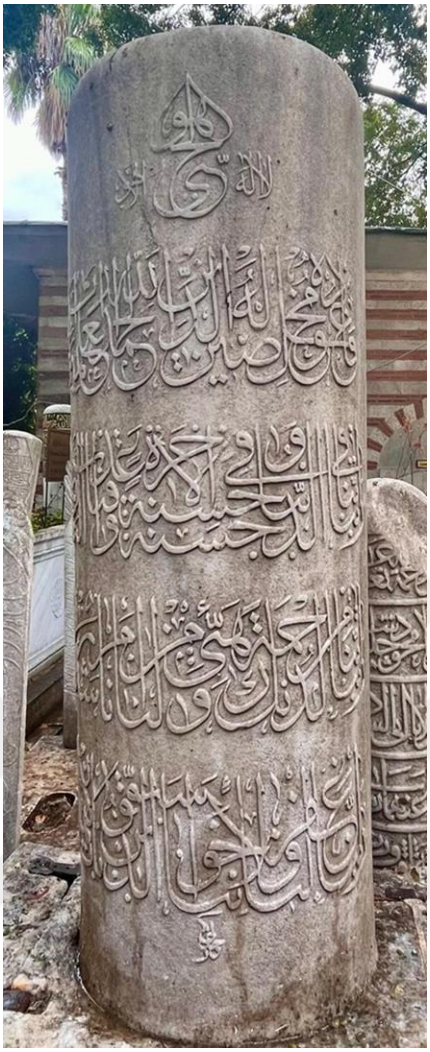
10- Hesnâ Hanım rûhiyçün el-fâtiha.

11-Sene 1270 gurre-i safer ketebehû Vahdetî

Açıklama **:** Şâhide; en üst bölümde yer alan serlevha, celî sülüs hat ile yazılmış istifli sekiz satır ve imza bölümünden oluşmaktadır. Serlevha bölümünde bulunan "Hüve'l-hayy" ibaresi, Vahdetî Efendi'nin tüm mezar şâhidelerinde kullanmayı tercih ettiği özgün bir tasarımdır. Bu eser, Vahdetî Efendi'nin bilinen ilk mezar şâhidesi çalışmasıdır.

Harf anatomilerinde bazı sorunlar gözlemlense de bu durumun hakk işçiliğinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Genel görünüm itibarıyla harfler arasında uyum ve boşluk-doluluk dengesi sağlanmış görünmektedir. Ancak kıta formunda yazılan her bölümün eşit harf sayısına sahip olmaması, kompozisyonda bazı dengesizliklere yol açmıştır. Örneğin, üçüncü bölümde yer alan "Aradım derdime dermân bulmadım" ibaresi, diğer bölümlere kıyasla daha gevşek bir görünüme sahiptir.

Kaynaklarda Hesnâ Hanım'ın mezarının Emir Buharı Dergâhı haziresi veya Emir Buharı Câmi haziresinde bulunduğuna dair bilgiler mevcut olmakla birlikte, bu incelemeler sonuçsuz kalmıştır. Bununla birlikte, araştırmacı yazar Nidayi Sevim'in katkılarıyla, Hesnâ Hanım'ın kabrinin Eyüp Sultan'da, Mısır Tarlası Mezarlığı sınırları içerisinde ve Emin Baba Tekkesi yakınlarında bulunduğu tespit edilmiştir. İncelemeler sonucunda varılan kanaat ise, Hesnâ Hanım'ın mezarının buraya sonradan nakledilmiş olduğu düşüncesidir.

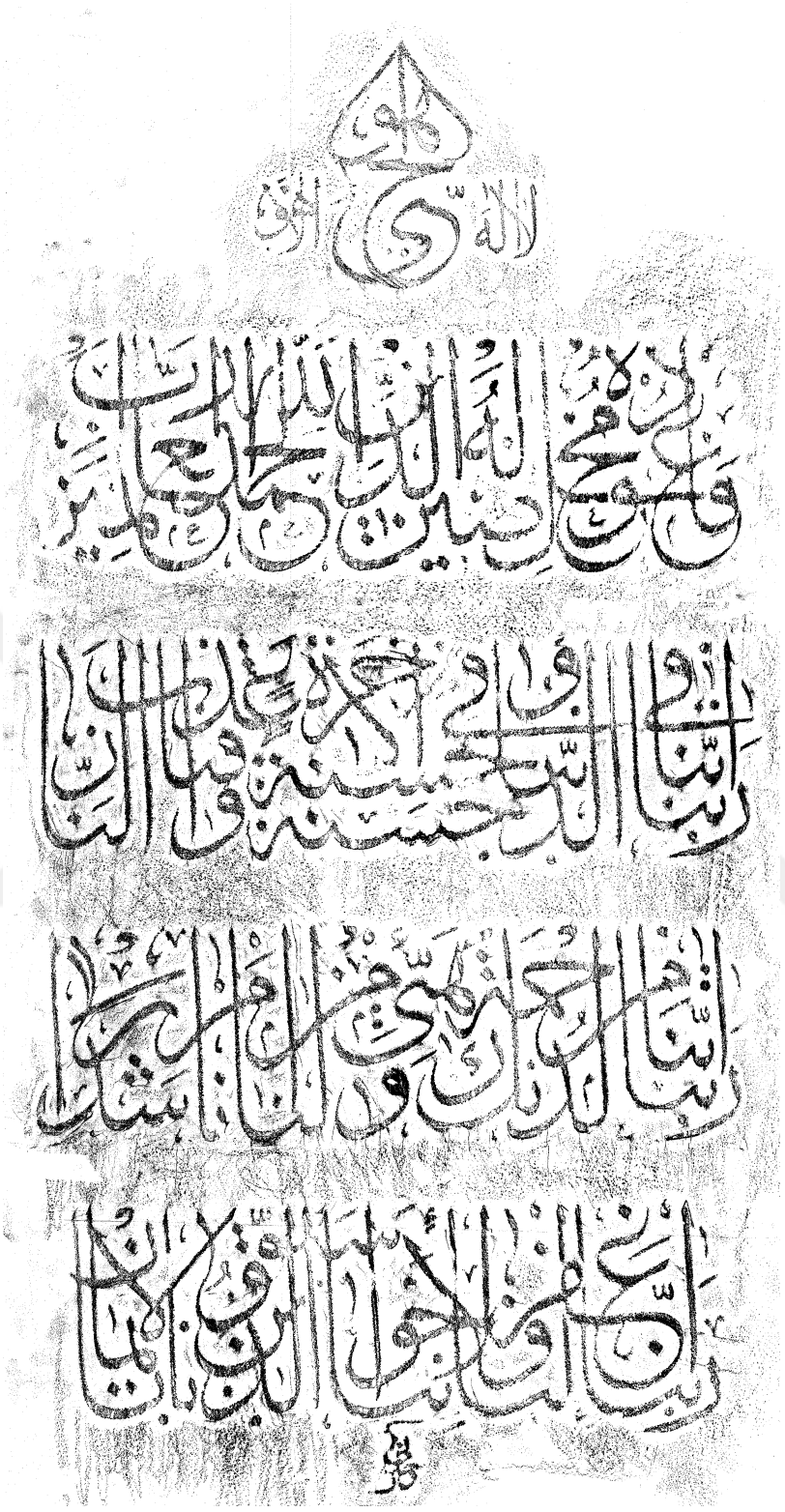
Fotoğraf 133: Mehmed Sa‘Deddin Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 134: Mehmed Sa‘Deddin Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi İmza Detayı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 135: Mehmed Sa‘Deddin Efendi’nin Kabir Baş Şâhidesi Estampajı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 045

Eser Adı **:** Mehmed Sa‘deddin Efendi’nin kabir baş şâhidesi

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Hakk

Eb’adı **:** Boy:128 cm Çevresi: 153 cm Yazı Alanı: 55 x 112cm

İmza ve tarih **:**

وحدتي

Vahdetî

Bulunduğu yer **:** İstanbul’un Eyüp ilçesinde, Ebussuûd Efendi Hazîresinde bulunmaktadır.

Metni **:**

١- هو الحي لا إله إلا هو

٢- فادعوه مخلصين له الدين؛ الحمد هلل رب العالمين

٣- ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخرة حسنة و قنا عذاب النار

٤- ربنا آتنا من لدنك رحمة وهيئ لنا من أمرنا رشدا

٥- ربنا اغفر لنا و لإخواننا الذين سبقونا بالإيمان

وحدتى

Okunuşu **:** *1-Hüve’l-hayy, Lâilâhe illâ Hû*

2-Fed ‘ûhu muhlisîne lehü’d-dîn; elhamdü lillâhi rabbi’l-âlemîn.

3-Rabbenâ âtina fi’d-dünyâ haseneten ve fi’l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe’n-nâr[56]

4-Rabbenâ âtina min ledünke rahmeten ve heyyi’ lenâ min emrinâ raşedâ.[57]

5-Rabbenağfir lenâ ve liihvâninâ ellezîne sebekûnâ bi’l-îmân.

Vahdetî

Anlamı **:** Her şeyin tek yaratıcısı, ortağı olmayan Rabbim, senden başka bir ilah yoktur. O’na dua edin, dini yalnızca Allah’a has kılarak; övgü yalnızca âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette

[56] Bu dua, Bakara suresi, 2:201’deki ayetten alınmıştır (Bakara Suresi, 2:201).
[57] Bu dua, Kehf Suresi, 15: 10’daki ayetten alınmıştır (Kehf Suresi, 15:10).

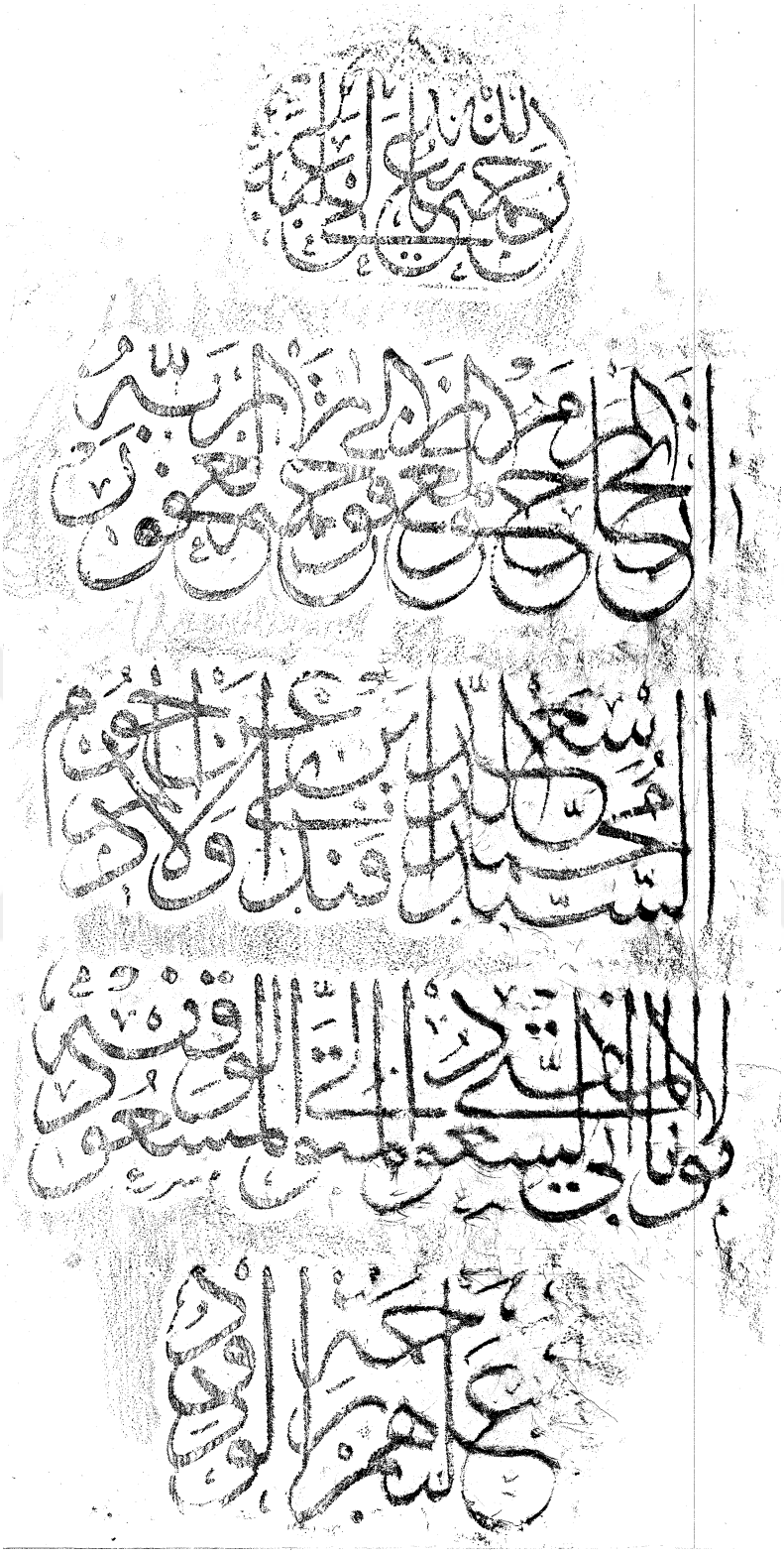
de iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru. Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır. Ey Rabbimiz, bizi bağışla, bize güç ve kudret ver, bize yol göster.

Açıklama : Şâhide, en üst bölümde yer alan serlevha, dört satır celî sülüs hat ile yazılmış istif ve imza bölümünün bulunduğu kısımdan oluşmaktadır. Vahdetî Efendi'nin kabir baş taşı ile kayınpederi Sâdeddin Efendi'nin kabir baş şâhideleri aynı ibareleri içerdiğinden, hat sanatı açısından değerlendirme Vahdetî Efendi'nin baş şâhidesi bölümünde (Fotoğraf 140) yapılmıştır.

Fotoğraf 136: Mehmed Sâdeddîn Efendi'nin Kabir Ayak Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 137: Mehmed Sâdeddîn Efendi'nin Kabir Ayak Şâhidesi Estampajı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 046

Eser Adı **:** Mehmed Sâdeddîn Efendi'nin kabir ayak şâhidesi

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Hakk

Eb'adı **:** Boy: 128 cm Çevresi: 153 cm Yazı Alanı: 55 x 112 cm

İmza ve tarih[58] **:**

Bulunduğu yer **:** İstanbul'un Eyüp ilçesinde, Ebussuûd Efendi Hazîresinde bulunmaktadır.

Metni **:**

١- رحمة الله تعالي عليه

٢- ارتحاله المرحوم المغفور إلى رحمة ربه الغفور

٣- السيد محمد سعد الدين افندى عن اولاد المرحوم

٤- مولانا المفتى أبي السعود المتولي المسعود الواقفة

٥- عليه رحمة الودود

Okunuşu **:** 1-*Rahmetullâhi ta'âlâ aleyh,*

2-İrtehale el-merhûm el-mağfûr ilâ rahmeti Rabbihi'l-gafûr,

3-Es-Seyyid Mehmed Sa'deddin Efendi an evlâdi'l-merhûm,

4-Mevlânâ el-müftî Ebi's-su'ûd el-mütevelli'l-mes'ûd el-vâkfe,

5-Aleyhim rahmeti'l-vedûd

Açıklama **:** Şâhide; en üst bölümde yer alan serlevha ile dört satır celî sülüs hatla yazılmış kısımdan oluşmaktadır. Harf anatomileri yerli yerindedir; ancak zamanla oluşan aşınma ve yıpranmalar mevcuttur. Kompozisyonda harfler arasındaki uyum ve boşluk-doluluk dengesi homojen bir dağılım göstermektedir. İkinci satırdaki 'elif-lam' harflerinin yazılışı dikkat çekicidir. İlk iki satırda küplü harflerin art arda sıralanışı, üçüncü satırda 'dal' harflerinin üst üste getirilişi, dördüncü satırda ise 'sin-vav' harflerinin birleşimiyle oluşan estetik buluşmanın kompozisyonda peş peşe

[58] Üçlü takım olarak tasarlanan bu şâhide, baş şâhidesi, ayak şhidesi ve pencere alınlığı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Şâhidenin tarihsel kaydı, Mehmed Sa'deddin Efendi'nin kabri ayak taşı önündeki hacet penceresinin alınlığında 1282/1864 yılına tarihlenir iken, imza bölümü ise baş şâhidede yer almaktadır.

yerleştirilmesi ve son satırda aynı harflerin yan yana ve üst üste konumlandırılması esere estetik bir görünüm kazandırmaktadır. Harf anatomilerinin bir hattat elinden çıktığını düşündürmesi ve Vahdetî Efendi'nin hakkâklığı da göz önünde bulundurulduğunda, bu titiz çalışmanın onun elinden çıkmış olabileceği izlenimi doğurmaktadır.

Îsâzâde Sâdeddîn Efendi, aynı zamanda Vahdetî Efendi'nin kayınpederidir.[59]

Fotoğraf 138: Celî Sülüs Kitâbe

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 139: Kitâbeye Ait İmza Detayı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[59] Kutlar Oğuz, F. S. *SA'DÎ, Îsâ-zâde Seyyid Mehmed Sa'deddîn*, İstanbul: Türk Edebiyat İsimler Sözlüğü, Erişim tarihi: *10/09/*2023 https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sadi-isazade-seyyid-mehmed-sadeddin

KATALOG NO 047

Eser Adı **:** Celî sülüs kitâbe

Yazı Türü **:** Celî sülüs

Tekniği **:** Hakk

Eb'adı **:** Kitâbe: 76 x 51

İmza ve tarih **:**

كتبه وحدتي سنة ١٢٨١

Ketebehû Vahdetî sene 1281 (1864)

Bulunduğu yer **:** İstanbul'un Eyüp ilçesinde, Ebussuûd Efendi Hazîresinde bulunmaktadır.

Metni **:**

١- اولاد ابي السعوددن و مواليء عظامد

٢- عيسازاده مرحوم و مغفور المحتاج إلى رحمة ربه الغفور

٣- السيد محمد سعد الدين افندى روحيچون فاتحه

كتبه وحدتى سنة ١٢٨١

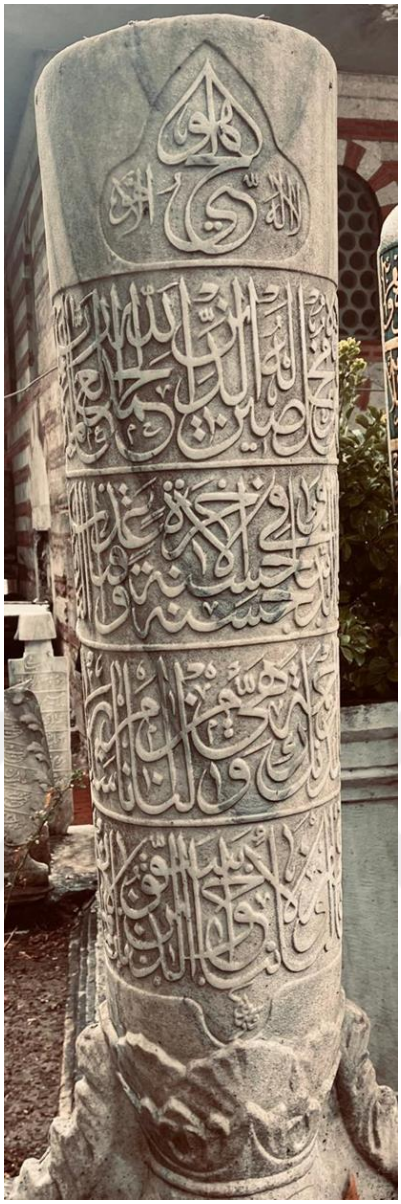
Okunuşu **:** *1-Evlâdı Ebissuûd'dan ve mevâlî-i izâmdan,*

2-İsazâde merhum ve mağfur el-Muhtac ilâ Rahmeti Rabbihi'l-Gafûr.

3-Es-Seyyid Mehmed Sa'dûddîn Efendi ruhiyçün Fatiha

Ketebehû Vahdetî sene 1281

Açıklama **:** Mehmed Sâdeddîn Efendi'nin kabrine ait üçlü takımın imza ve tarih bölümünü içeren pencere alınlığıdır. Mermer yüzey üzerine mahkûk, üç satır halinde istiflenmiş celî sülüs hatla yazılmış bir kitâbedir. İstifte harf anatomileri yerli yerindedir; harfler arasındaki uyum ve kompozisyondaki boşluk-doluluk dengesi ise homojen bir dağılım sağlamaktadır. Sağ ve sol satır başlarındaki dik harfler, ilk satırdaki 'vav' harfleri, ikinci satırda küplü harflerin art arda sıralanışı ve son satırda 'dal' harflerinin üst üste geliş biçimi estetik bir bütünlük oluşturmaktadır. Taş üzerine mahkûk bu eserde, hakk işçiliğinin inceliği gözden kaçmamaktadır.

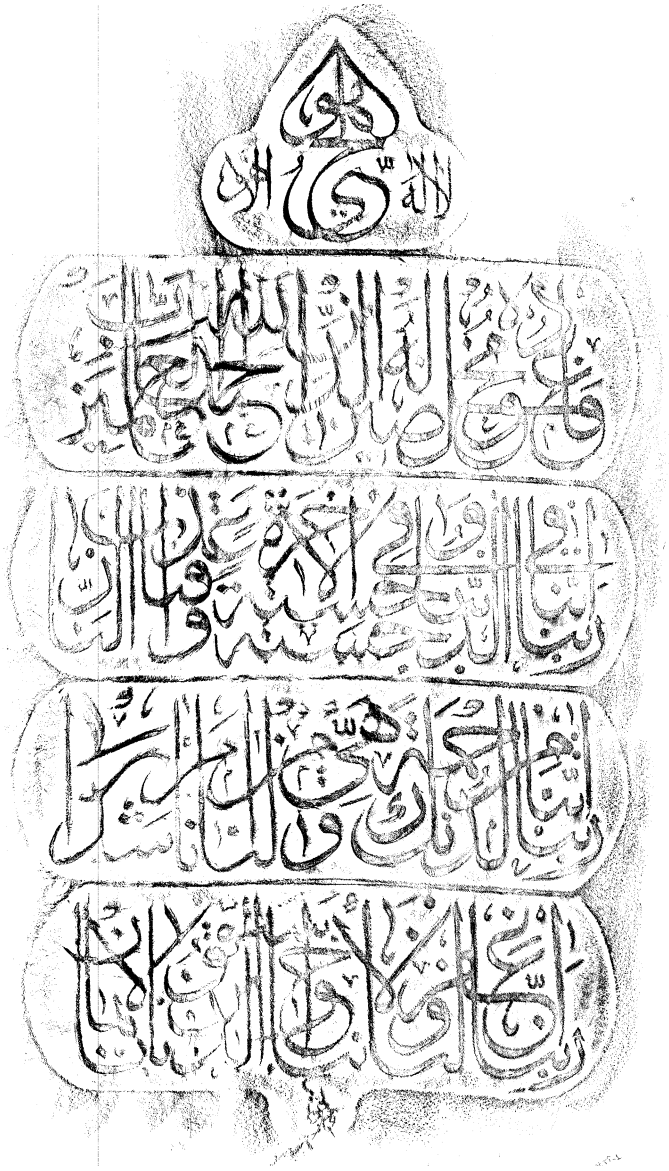
Fotoğraf 140: Vahdetî Efendi'nin Kabir Baş Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 141: Vahdetî Efendi'nin Kabir, Baş Şâhidesi İmza Detayı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 142: Vahdetî Efendi'nin Kabir Baş Şâhidesi Estampajı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 048

Eser Adı	**:** Vahdetî Efendi'nin kabir baş şâhidesi
Yazı Türü	**:** Celî sülüs
Tekniği	**:** Hakk
Eb'adı	**:** Boyu: 136 cm Çevresi: 112 cm Yazı Alanı: 60 x 105 cm
İmza ve tarih	**:**

وحدتي

Vahdetî

Bulunduğu yer **:** İstanbul'un Eyüp ilçesinde, Ebussuûd Efendi Hazîresinde bulunmaktadır.

Metni **:**

١- هو الحي لا إله إلا هو

٢- فادعوه مخلصين له الدين؛ الحمد هلل رب العالمين

٣- ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخرة حسنة و قنا عذاب النار

٤- ربنا آتنا من لدنك رحمة وهيئ لنا من أمرنا رشدا

٥- ربنا اغفر لنا و لإخواننا الذين سبقونا بالإيمان

Okunuşu **:** *1-Hüve'l-hayy, Lâilâhe illâ Hû*

2 Fed'ûhu muhlisîne lehü'd-dîn; elhamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn.

3-Rabbenâ âtina fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâazâbe'n-nâr.

4- Rabbenâ âtina min ledünke rahmeh ve heyyi' lenâ min emrinâ raşedâ.

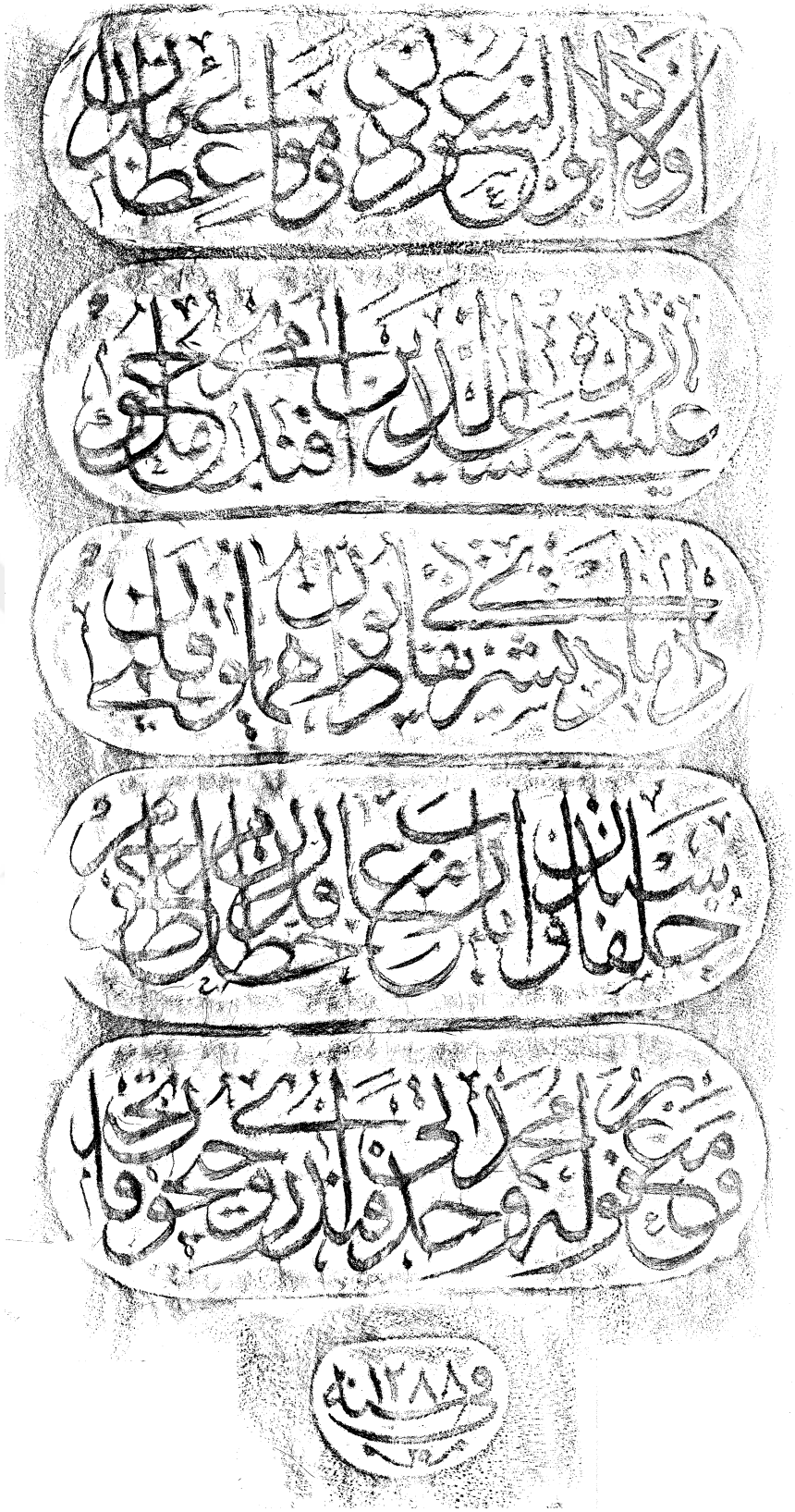
5-Rabbenağfir lenâ ve liihvâninâ ellezîne sebekûnâ bi'l-îmân.

Açıklama **:** Celî sülüs hatla yazılmış ibareler, satır istifi şeklinde düzenlenmiş dört satırdan oluşmaktadır. Şâhidenin serlevha bölümünde yer alan "Hüve'l-Hayy, lâ ilâhe illâ Hû" ifadesi, Vahdetî Efendi'ye ait özgün bir kompozisyon niteliği taşımaktadır. Özgün tasarımıyla bilinen mezar taşlarında, baş şâhidelerine bu estetik istifi yerleştirmiştir. Kompozisyonda harf anatomileri yerli yerinde olmakla birlikte, harflerin birbiriyle uyumu ve boşluk-doluluk dengesi gözetilerek eşit bir dağılım sağlanmıştır. Kompozisyonun genelinde benzer harf ya da harf gruplarının yan yana ya da alt alta getirilmesiyle estetik bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin, ikinci bölümde sağ ve sol baştaki küplü harflerin yanyana dizilimi ya da üçüncü bölümde "haseneten" ibaresinin alt alta getirilmesi buna örnek verilebilir. Genel görünüm itibarıyla estetik bir güzelliğe sahip olan bu kompozisyon, aynı zamanda ince bir hakk işçiliğinin eseridir. Vahdetî Efendi'nin bilinen üç şâhide çalışması (ayak ve baş taşları ile birlikte), onun eserleri arasındaki en güzel örneklerdendir. Vahdetî Efendi'nin kabir baş taşı ile kayınpederi Sa'deddin Efendi'nin kabir baş şâhideleri aynı ibareleri içermektedir.

Fotoğraf 143: Vahdetî Efendi'nin Kabir Ayak Şâhidesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 144: Vahdetî Efendi'nin Kabir Ayak Şâhidesi Estampajı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

KATALOG NO 049

Eser Adı : Vahdetî Efendi'nin kabir ayak şâhidesi

Yazı Türü : Celî sülüs

Tekniği : Hakk

Eb'adı : Boyu: 136 cm Çevresi: 112 cm Yazı Alanı: 60 x 105 cm

İmza ve tarih :

في سنة ١٢٨٨\ ٢٥ م (محرم)

Fî sene 1288 (16 Nisan 1871) / 25 M (Muharrem)

Bulunduğu yer : İstanbul'un Eyüp ilçesinde, Ebussuûd Efendi Hazîresinde bulunmaktadır.

Metni :

١- اولاد ابي السعوددن و مواليء عظامد

٢- عيسازاده سعد الدين افندى مرحومك دامادى

٣- تشريفاتئ ديوان همايون قلمى

٤- خلفاسكدن و ارباب معارفدن خطاط مرحوم و مغفور له

٥- محمد وحدتى روح اچون فاتحه

٦- في سنه ٢٥ م ١٢٨٨

Okunuşu : *1-Evlâd-ı Ebû's-su'ûd'dan ve mevâlî-i izâmdan,*

2-İsâzâde Sa'deddîn Efendi merhûmun dâmâdı,

3-Teşrifâtî-i Dîvân-ı Hümâyun Kalemi,

4-Hulefâsından ve erbâb-ı ma'ârifden hattat merhûm, ve mağfûrunleh

5-Mehmed Vahdetî Efendi rûhu içün Fâtihâ.

6-Fî sene 25 M (Muharrem) 1288[60]

Açıklama : Şâhide, en üst bölümde yer alan serlevha, dört satır istifli celî sülüs hat ve tarih bölümünden oluşmaktadır. Harflerin birbiriyle uyumu, boşluk doluluk dengesi homojen bir dağılıma sahiptir.

Vahdetî Efendi, kendi ayak şâhidesinin tasarımını bizzat yapmış ender sanatkârlardandır. Bu teslimiyet, yalnızca hayret değil derin bir takdir duygusu da uyandırmakta; bir hattatın

[60] (Acar, 2004, s. 88-89)

hem hayatının hem de sanatının son noktası olarak, en anlamlı eserine dönüşmektedir. Eserin hak işleri ince bir işçilik eseridir.

3.6. Kıta, Berat ve Delâilü'l- Hayrâtları

Fotoğraf 145: Sülüs-Nesih Kıta

Kaynak: İstanbul Antik Sanat.

KATALOG NO 050

Eser Adı : Sülüs-nesih kıt'a

Yazı Türü : Sülüs-nesih

Tekniği : Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Eb'adı : 21 x 30 cm

İmza ve tarih :

حرره وحدتي ١٢٧٠

Harrarahû Vahdetî 1270 (1854)

Bulunduğu yer :

Metni:

خيركم من تعلم القرآن و علمه
قال النبي عليه السلام / قيام الدنيا بأربعة اشياء
بعلم العلماء/ و بعدل الأمراء/ و بسخاوت الأسخياء
و بالأدعية الفقراء/ صدق رسول الله/ حرره وحتدى ١٢٧٠

Okunuşu **:** *Hayruküm men teâlleme'l-Kur'âne ve allemehu*

Kâle'n-Nebiyyü Aleyhi's-Selâm / Kıyâmü'd-Dünya bi-Erbaati Eşyâe

Bi i'lmi'l-Ulemâi ve bi adli'l-Umerâi ve bi Sehevâti'l-Eshiyâi

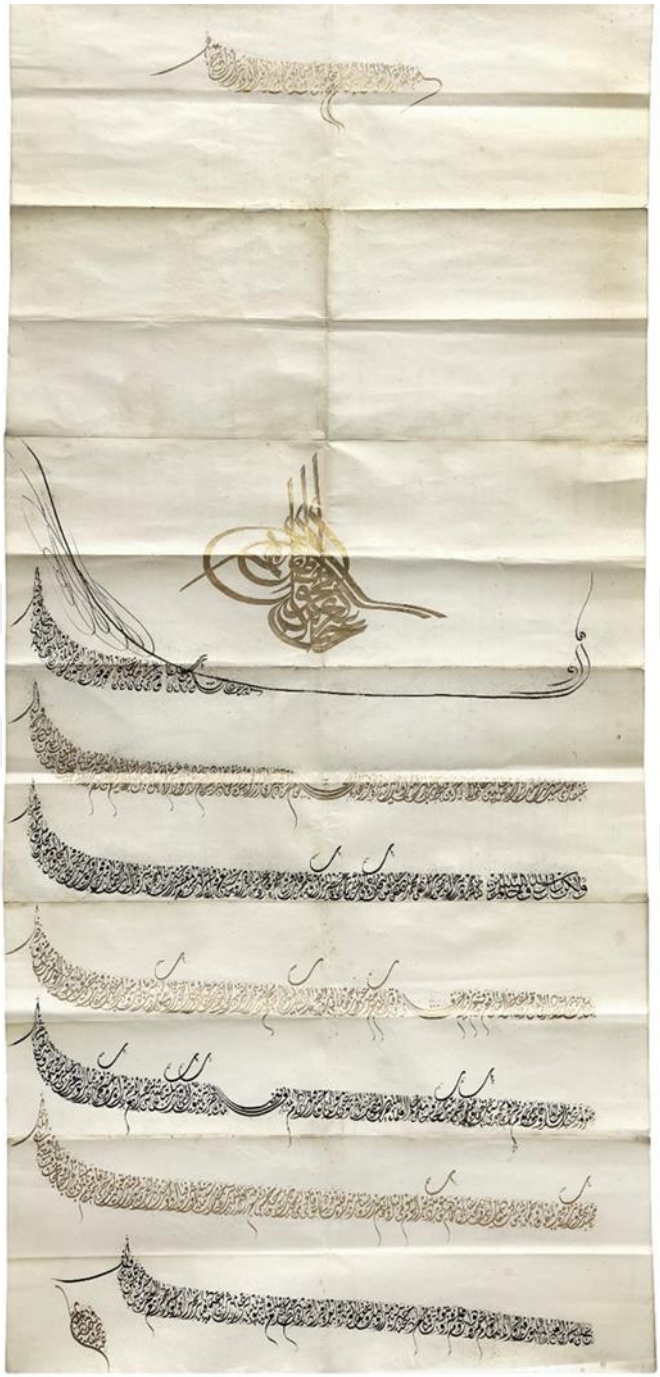
ve bi'l-Edi'yyeti'l-Fükarâi / sadaka rasûlullâhi / harrarahû Vahdetî 1270

Anlamı **:** Sülüs İbare: "Sizin en hayırlınız Kuran-ı Kerim'i öğrenen ve öğretendir." (Hadis-i Şerif)[61]

Nesih İbarede: "Nebi şöyle buyurdu (aleyi's-selâm). Dünyanın ayakta kalması dört şeyledir: Âlimlerin ilmi, idarecilerin adaleti, zenginlerin cömertliği, fakirlerin duası." Allâh'ın Rasûlü doğru söyledi. Vahdetî tahrir etti.

Açıklama **:** Kıta formunda hazırlanan eser, sülüs ve nesih hatla yazılmıştır. Satır düzeninde yazılmış olan sülüs ibarede, harf anatomileri genel olarak yerli yerinde olmakla birlikte, satır sonuna doğru yükselen harf yerleşimi dikkat çekmektedir. Espas dengesi, hareke ve mühmel işaretlerle sağlanmaya çalışılmış olsa da, özellikle metnin başlangıcında yer alan harflerin üst kısmında kalan boşluğun, normaldan daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Nesih hatla yazılmış metin incelendiğindeyse, harflerin birbiriyle uyumu ve espas dengesinin daha dengeli ve tutarlı olduğu görülmektedir. Süsleme özelliklerine bakıldığında, dönemin bezeme anlayışına uygun olarak rokoko tarzında tasarlanmıştır. Kelime aralarında altın sıvama beyne's-sütûr tekniği görülmektedir. Ayrıca koltuklarında ise natüralist üslûpta çiçek buketleri yer almaktadır.

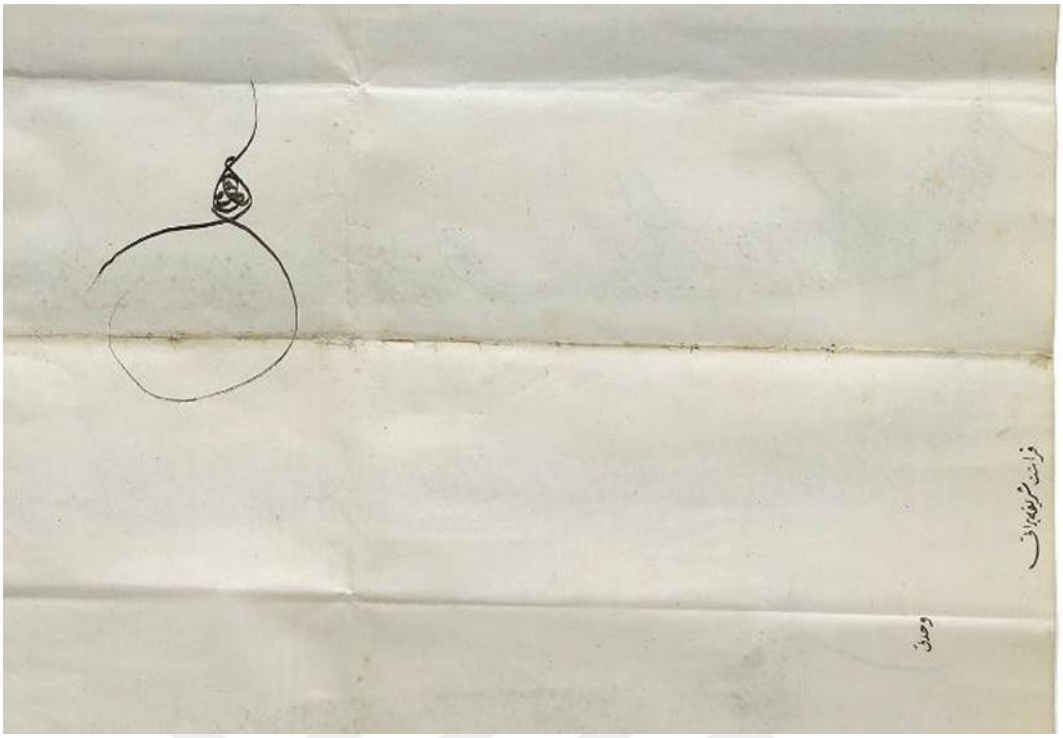
[61] Daha geniş malumat için Bkz. (Tatlı, Mimari Hadisleri: Türk-İslâm Mimarisini Taçlandıran Peygamber Sözleri, 2022, s. 96-97)

Fotoğraf 146: Celî Dîvânî Hattıyla, Ferâşet-i Şerîfe Beratı[62]

Kaynak: Oriental Art Auctions, (E.T. 25/01/2023).

[62] "Ferş" kelimesi, Arapça "yaymak, döşemek" anlamına gelir ve tarih boyunca İslâm devletlerinde temizlikle ilgilenen görevlilere "ferrâşûn" denmiştir. Osmanlılar'da ferrâş, saray hizmetlileri dışında vakıf eserlerin temizliğiyle ilgilenen kişilere de verilmiştir

Fotoğraf 147: Ferâşet-i Şerîfe Beratının Arka Yüzü

Kaynak: Oriental Art Auctions, (E.T. 25/01/2023).

Açıklama **:** Ferâşet-i şerîfe beratının arka yüzünde, sağ köşede rik'a yazı ile "Ferâşet-i Şerife Beratı" ifadesi ve "Vahdetî" ibâresi yer almaktadır. Resmi belgelerde hattat imzasının yer alması mümkün olmadığından, bu ibârelerin sonradan eklenmiş olduğu düşünülmektedir.

KATALOG NO 051

Eser Adı **:** Celî dîvânî berat

Yazı Türü **:** Celî dîvânî

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ve zer-endûd tekniği ile yazılmıştır

Eb'adı **:** 62 x 135 cm

İmza ve tarih **:**

تحريرا فى اواخر شهر ربيع الاخر سنه خمسون و ثمانين و مأتين و الف

Bulunduğu yer **:**

Metni **:** Başlık, tuğra, ferâşet-i şerîfe atama metni, gerekçe, tarih, mahalli tahrir.

Okunuşu **:** Tahrîren Fî Evâhir-i Şehr-i Rebîu'l-Âhir Sene Hamsun ve Semânin ve Mieteyn ve Elf

Anlamı **:** Beratın başında genellikle padişahın adı ve unvanı yer alır. Örneğin, "Abdülazîz Han" ifadesi.

Abdülazîz Han'a ait tuğra, Osmanlı padişahlarının resmi belgelerinde hükümdarın otoritesini simgeleyen bir işarettir ve devletin bütünlüğünü temsil eder.

Şeyhülferrâşûn atanmasına dair padişah tarafından yazdırılan ferman, Osmanlı idari sisteminde önemli bir rol oynar. Bu ferman, atanacak kişinin yetkilerini ve sorumluluklarını belirlerken, devlet otoritesinin tecelli etmesine yardımcı olur.

Beratın sol alt bölümünde yer alan "Be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûseti'l-mahmiyye" ifadesi, fermanın İstanbul'da düzenlendiğini ve bu şehrin Osmanlı Devleti tarafından korunduğunu vurgular.

Açıklama **:** Bir satırı mürekkep bir satırı altın kullanılarak hazırlanmış olan bu ferman, yedi satırdan oluşmaktadır. Celî dîvânî hat ile yazılmış metnin üst kısmında Sultan Abdülazîz'in tuğrası yer almaktadır. En alt kısımda ise mahalli tahrir bulunmaktadır.

Fotoğraf 148: Delâilü’l-Hayrât[63]

Kaynak: Vendôme'da Müzayede - Lot #545", (E.T. 11/23/2023).

KATALOG NO 052

Eser Adı **:** Delâilü’l- Hayrât

Yazı Türü **:** Nesih

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Satır sayısı **:** 11

Eb’adı **:**

[63] Delâilü’l-Hayrât, İslâm toplumunda yaygın olarak okunan evrâd kitapları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu eser, belirli gün ve vakitlerde okunması âdet hâline getirilen dualar, salavatlar ve zikirleri içerir. "Evrâd" terimi, Arapça "vird" kelimesinin çoğuludur ve sürekli olarak dilde dolaşan sözleri ifade eder. Evrâd kitapları, özellikle Ebu Talib el-Mekkî’nin "Kûtü’l-Kulûb" ve İmam Gazâli’nin "İhyâu Ulûmi’d-dîn" gibi eserlerinden beslenmiştir. XI. yüzyıldan itibaren tarikatların kurulmasıyla birlikte, bu kitaplar daha sistematik hale gelmiş ve tarikatlara göre farklılık göstermeye başlamıştır. Her tarikatın kendine özgü evrâdı bulunmakta olup, bu eserler hem tarikat mensupları hem de diğer Müslümanlar tarafından sıklıkla okunmaktadır. (Memiş, 2022, s. 1-2)

İmza ve tarih **:** İmza ve tarih bölümü, esere ait ketebe sayfasında bulunmaktadır (Fotoğraf 152)

Bulunduğu yer **:** Eski Fransa Büyükelçisi Eirik Labonne'un 1305 1888/1386 (1967) koleksiyonu.

Açıklama **:** Vahdetî Efendi'nin yazmış olduğu bu Delâilü'l- Hayrât'a ait mevcut görseller arasında; bir cild kapağı (ön yüz) görseli, bir unvan sayfası, bir karşılıklı iki sayfadan oluşan Haremeyn (Mekke ve Medine) tasvirleri, bir bölüm başı sayfası ve bir ketebe sayfası temin edilmiştir. Nesih hatla yazılmış olan Delâilü'l- Hayrât, on dokuzuncu yüzyıla ait barok-rokoko tarzı bezeme unsurlarını içeren zarif bir çalışmadır. Delâilü'l- Hayrât'a ait cild kapağının tezyinatında, barok üslûbunda şemse ve köşebentler, koyu kahverengi deri üzerine işlenmiştir.

Fotoğraf 149: Unvan Sayfası

Kaynak: Vendôme'da Müzayede - Lot #545", (E.T. 11/23/2023).

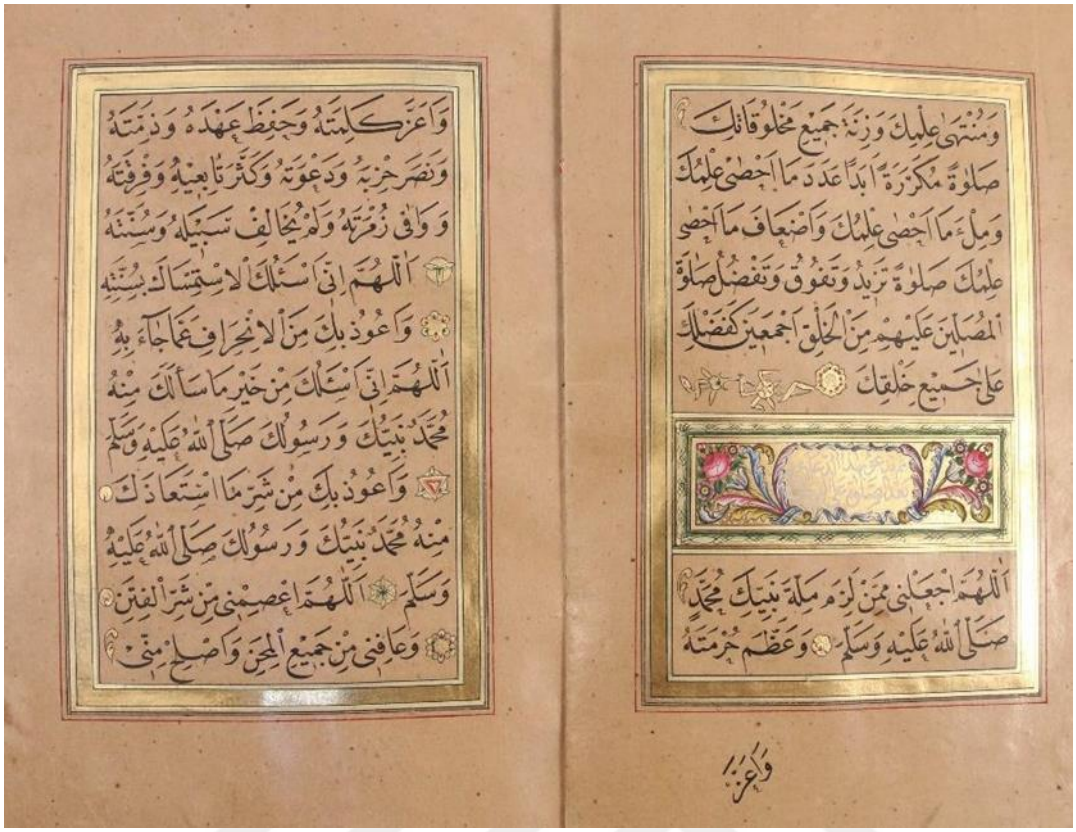
Unvan sayfası tezhibinin orta kısmında bulunan “Hâzâ kitâbü Delâilü’l-Hayrât” ifadesi, altın üzerine üstübeç mürekkep (beyaz mürekkep) ile hattı icâze ile yazılırken, Besmele-i Şerîf ve on sekiz satırdan oluşan salavat ve dua metni nesih hat ile yazılmıştır. Yazı alanında beyne’sütûr tekniği uygulanmış olup, başlık kısmı barok-rokoko üslûbunda tezyin edilmiştir. Yazı etrafı, siyah tahrirli altın cetvellerle çevrelenmiş; bunlara paralel olarak daha ince renkli çizgilerle çerçeve yapılmış ve metin içerisindeki boşluklara farklı şekillerde müzeyyen duraklar işlenmiştir.

Fotoğraf 150: Haremeyn (Mekke ve Medine) Tasvirleri

Kaynak: Vendôme'da Müzayede - Lot #545", (E.T. 11/23/2023).

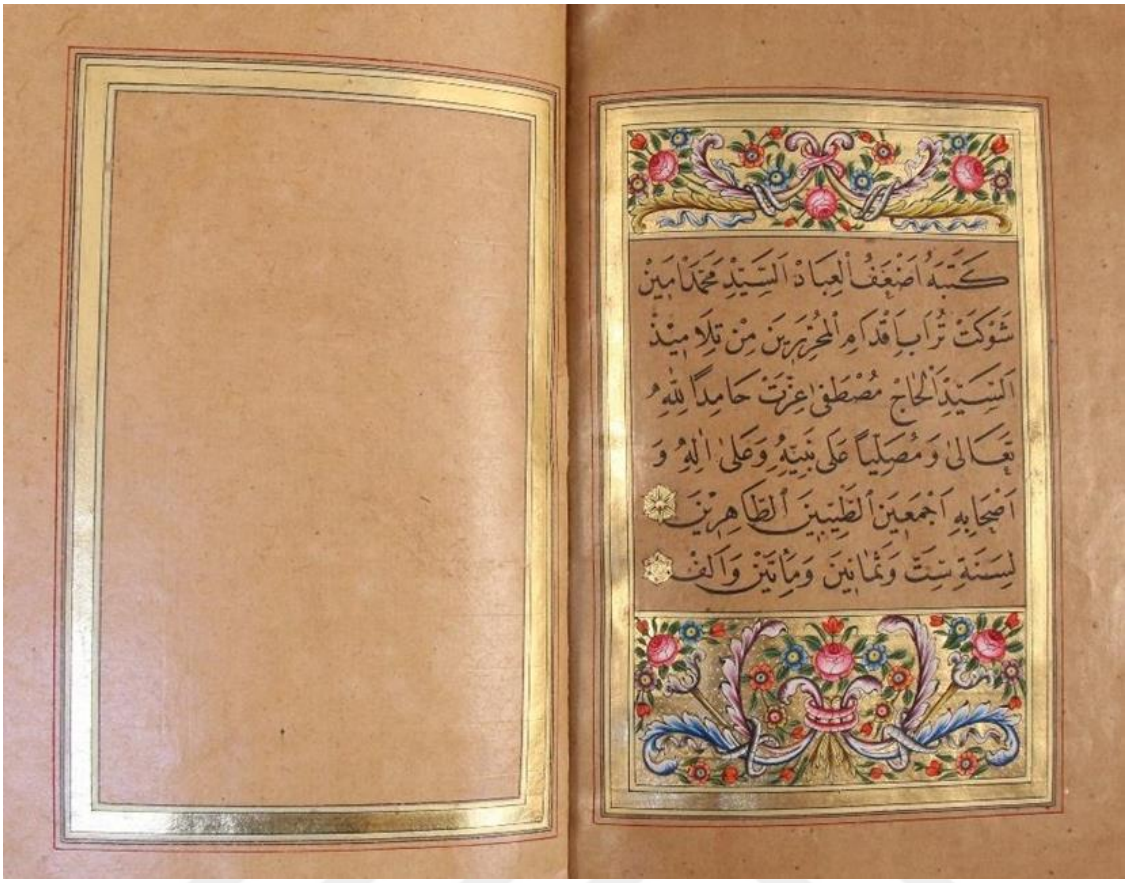
Karşılıklı iki sayfada Haremeyn (Mekke ve Medine) tasvirleri ele alınmıştır. Bu tasvirler Kâbe, Mescid-i Haram ve Mekke ile Ravza-i Mutahhara, Mescid-i Nebî ve Medine'yi kapsar. Minyatürün arka planında resmedilen dağ sıralarının Mekke'de kahverengine, Medine'de yeşile boyanması, bu şehirlerin bitki örtüsünü ve iklim şartlarını yansıtmaktadır. Hücre-i Saâdet'in üzerinden yükselen şualar ise Hz. Muhammed (a.s.)'in nurunu temsil eder (Memiş, 2022, s. 8-9-10).

Fotoğraf 151: Bölüm Başı

Kaynak: Vendôme'da Müzayede - Lot #545", (E.T. 11/23/2023).

Delâilü'l- Hayrât'a ait bu sayfa is mürekkebi kullanılarak nesih hatla yazılmıştır. Her sayfada 11 satır metin bulunmaktadır. Sağda görünen sayfada ise, altı satırdan sonra tezhiplenmiş bölüm başı, sayfanın sonuna yakın bir konumda yerleştirilmiş ve sayfa ardından gelen iki satırla sonlanmıştır. Sayfalarda yazı alanının etrafı genellikle siyah tahrirli altın cetveller ve buna paralel, renkli, daha ince çizgilerle çerçevelenmiş, metin içindeki boşluklara farklı şekillerde müzeyyen duraklar işlenmiştir.

Fotoğraf 152: Ketebe Sayfası

Kaynak: Vendôme'da Müzayede - Lot #545", (E.T. 11/23/2023).

Altı satır nesih yazıdan oluşan ketebe sayfası, sıvama altın zemin üzerine yerleştirilen geniş yapraklar arasında yer alan yarı üslûplaştırılmış çiçek motifleriyle dönemin bezeme anlayışını ustalıkla yansıtmaktadır. Eserin etrafı, siyah tahrirli altın cetvellerle çerçevelenmiş olup, bunlara paralel olarak daha ince renkli çizgilerle ikinci bir çerçeve eklenmiştir.

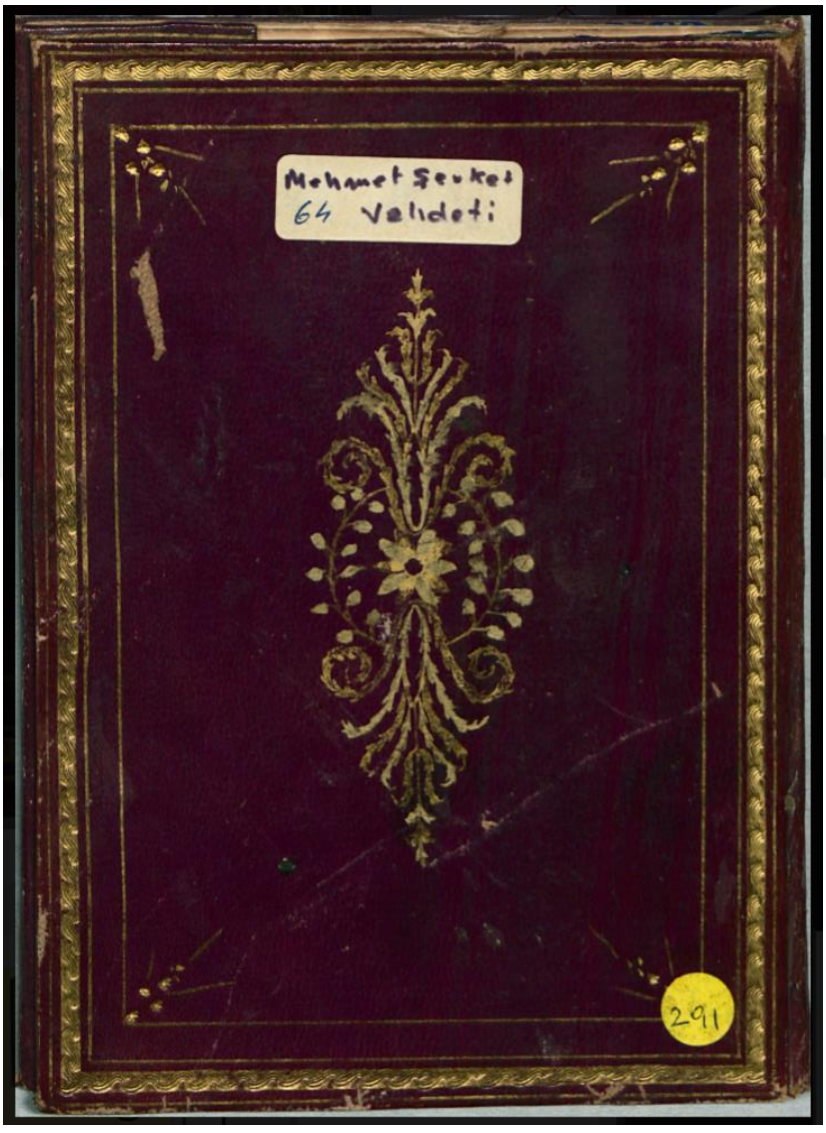
İmza ve tarih :

كتبه اضعف العباد السيد محمد امين
شوكت تراب اقدام المحررين من تلاميذ
السيد الحاج مصطفى عزت حامدا لله
تعالى و مصليا على نبيه و على آله و
اصحابه اجمعين الطيبين الطاهرين
لسنة ست و ثمانين و مائتين و الف

Okunuşu **:** *Ketebehû ez'âfu'l-ibâd, es-Seyyid Mehmed Emin*

Şevket turâbi, ekdâmî'l-muharrirîne min telâmizi
es-Seyyidi'l-Hac Mustafa İzzet hâmiden lillâhi
Teâlâ ve musalliyen alâ nebiyyihü ve alâ âlihî
Eshâbihi ecmaîne et-Tayyibîne et-Tâhiriîne
Li sene sitti ve semanîn ve mieteyn ve elf.

Anlamı **:** Bu eseri, kulların en zayıfı, yazanların(hattatların) ayağının toprağı Seyyid Mustafa İzzet'in talebelerinden, Seyyid Mehmed Emin Şevket yazdı…….. sene 1286 (1870)

Fotoğraf 153: Hizbü'l-Bahr

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291.

KATALOG NO 053

Eser Adı **:** Hizbü'l-Bahr

Yazı Türü **:** Nesih

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Yaprak **:** 20 nesih yazılı, 4 cetvellenmiş (boş) ve 4 boş varak

Satır **:** 11 satır

Eb'adı **:** 17,6 x 12,9 cm

İmza ve tarih **:** İmza ve tarih bölümü, esere ait ketebe sayfasında (v.32a) bulunmaktadır (Fotoğraf 159)

Açıklama: Hizbü'l Bahr, Şazeliyye tarikatının kurucusu olan Ebu'l Hasan eş- Şâzelî Hazretleri'ne nispet dilen çok meşhur bir duadır. Şâzeli tarafından tertip edildiği kabul edilen bu dua; özellikle deniz yolculuklarında, seferlerde ve korunma maksatlı olarak okunagelmiştir (Özel, 2010, 385-387). İçeriğinde kur'ân-ı Kerîmden ayetler, esma-i hüsnâ ve çeşitli dualar yer almaktadır. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin nesih hatla istinsah ettiği bu Hizbü'l-Bahr nüshası; iç ve dış cild kapağı ve yirmi sekiz yapraktan oluşmaktadır. Bazı sayfalar on bir satır nesih yazı ihtiva ederken, başlık bulunan sayfalarda ise sekiz, dokuz veya on satır bulunmaktadır. Dört cetvelli, dört de boş sayfa içeren eserde; yoğun şekilde tezhiplenmiş unvan sayfası ile yazı etrafında hâşiyeler yer almaktadır. On bir başlık bulunan eserin, üç tanesi yalnızca tezhip unsurları içermekte, diğer başlıklarda ise şu ibareler bulunmaktadır: "Hâzâ i'tisâmir Hizbü'l-Bahr", "Hâzâ Hizbü'l-Bahr", "Hâzâ ihtitâmir Hizbü'l-Bahr", "Hizbü'l-İstihâre", "Er-Râhimîne", art arda iki başlıkta "Salavât-ı Şerîfe" ve "Duâ-i Âzam".

Hizbü'l-Bahr'a ait cild kapağının tezyinatında ise barok üslûbunda şemse ve kenar suyu motifi, koyu kahverengi deri üzerine işlenmiştir.

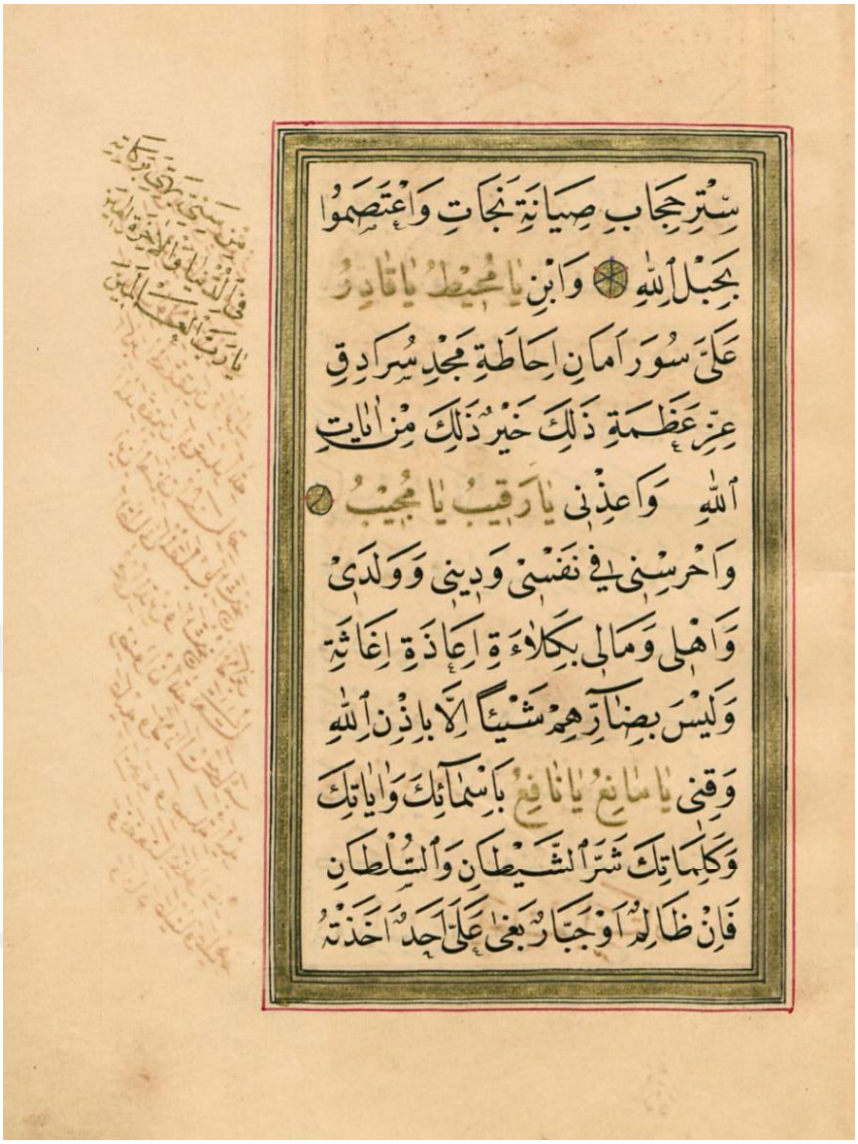

Fotoğraf 154: Varak 2b_Unvan Sayfası

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291.

Varak 2b, yedi satır nesih yazı içeren unvan sayfasıdır. On dokuzuncu yüzyıl klasik tezhip özelliklerini taşıyan sayfanın etrafında, altın ve renkli mürekkeplerle cetvellenmiş bir çerçeve bulunmaktadır. Ayrıca, yazının etrafında yer alan hâşiyeler[64], metni zenginleştirerek açıklayıcı bilgiler sunmaktadır.

[64] Bu terim, metnin kenarlarına yazılmış olan, genellikle metni açıklayan, yorumlayan veya genişleten kısa metinler için kullanılır (Topuzoğlu, 1997).

Fotoğraf 155: Varak 3a

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291.

Varak 3a, on bir satırlık nesih hatla yazılmıştır. Etrafında, altın ve renkli mürekkeplerle cetvellenmiş bir çerçeve yer almaktadır. Bu çerçevenin dışında ise metne ilişkin açıklayıcı bilgilerin yer aldığı hâşiyeler bulunmaktadır.

Fotoğraf 156: Varak 8a

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291.

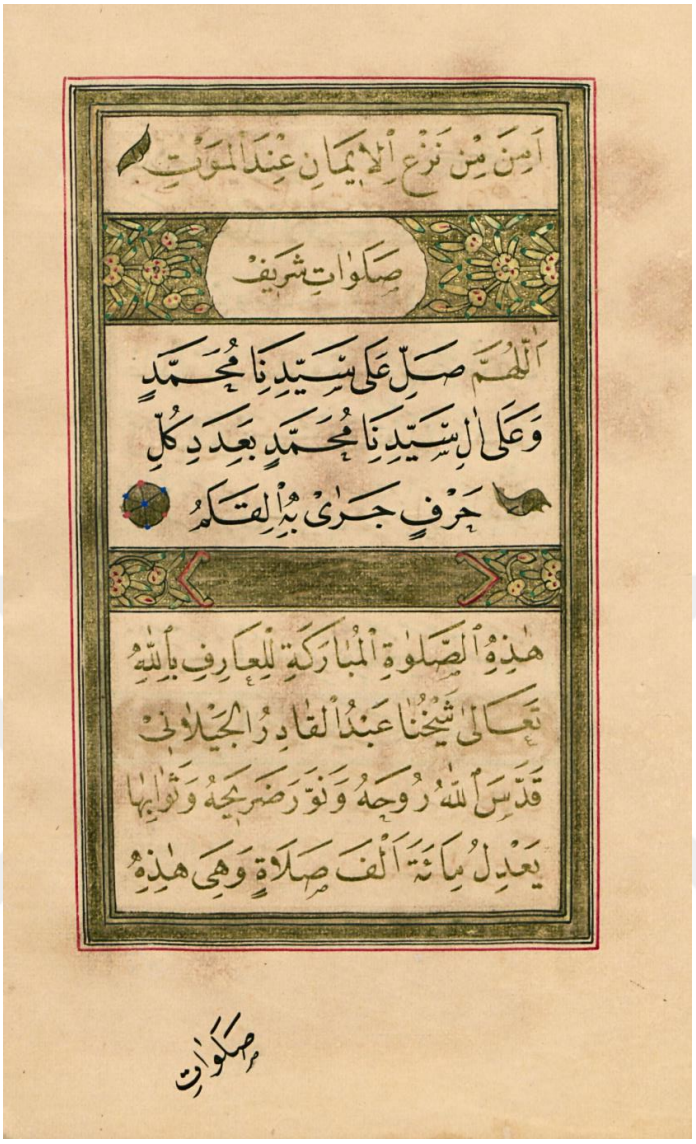
Varak 8a, dokuz satır nesih hatla yazılmış metin ve bir satır tezhiplenmiş bölüm başlığından oluşmaktadır. Sayfanın etrafında ise altın ve renkli mürekkeplerle cetvellenmiş bir çerçeve bulunmaktadır.

Fotoğraf 157: Varak10a

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291.

Varak 10a, dokuz satır nesih yazı ve bir bölüm başından oluşmaktadır. Bu satırların etrafında, altın ve renkli mürekkeplerle cetvellenmiş çerçeve bulunmaktadır. Bir önceki bölümün sonunda, nesih harflerinin müstakil yazılmış halleri mevcuttur.

Fotoğraf 158: Varak 21b

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291.

Varak 21b, sekiz satır nesih yazı ve iki başlık bölümünden oluşmaktadır. Birinci başlıkta "Salâvatı Şerîfe" ibâresi yer alırken, diğerinde yalnızca dönemine uygun penç motifleriyle klasik tezhip yapılmıştır. Bu satırların etrafında, altın ve renkli mürekkeplerle cetvellenmiş bir çerçeveyle çevrilidir.

Fotoğraf 159: Varak 32a _ Ketebe Sayfası[65]

Kaynak: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291.

Ketebe kaydının bulunduğu varak 32a, on bir satır nesih yazı içermekte olup, bu satırların etrafında, altın ve renkli mürekkeplerle cetvellenmiş bir çerçeve bulunmaktadır.

[65]Ketebe kaydı, müstensihler tarafından yazma eserlerin genellikle sonuna eklenen, metnin istinsahının tamamlandığını belirten kayıttır. Yazma eserlerde, hattat ketebe sayfasına geldiğinde, Allah'a karşı mahcubiyetini ve aczini ifade eden "el-hakir, el-fakir" gibi ifadelerle başlar. Ardından kendi adını, bazen babasının adını ve hocasının adını da belirterek, Hamd, tesbih ve salavat-ı şerife gibi dua ifadeleriyle, ismini zikrettiği şahısları da duaya katarak, eserin yazıldığı hicri tarih ile birlikte ketebe sayfasını sonlandırır. Yazma eserlerde bu bölüme ferağ kaydı, ketebe sayfası, imza sayfası, hâtime sayfası adı verilir (Derman 2019).

İmza ve tarih :

كتبه الحقير بالعجز والتقصير
السيد محمد شوكت تراب اقدام
المحررين من تلميذ السيد الحاج
مصطفى عزت حامدا الله تعالى و مصليا
على نبيه و على آله و صحبه اجمعين
الطيبين الطاهرين

Okunuşu **:** *Ketebehû el-hakîr bil aczi vettagsîr*
Es-Seyid Mehmed Şevket Turâbî, ekdâmî'l-
muharrirîne min telâmizi es-Seyyidi'l-Hac
Mustafa İzzet hâmiden Lillâhi Teâlâ ve musalliyen
alâ nebiyyihî ve alâ âlihî ve sahbihî ecmaîn
et-tayyibîne't-tâhirîn

3.7. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Eserleri Üzerine Notlar ve Tespitler

3.7.1 Ayasofya'dan Müzeye

Rızâ Safvet, 1313 (1895) yılında "Hazîne-i Fünûn" dergisinde yayımlanan makalesinde şu bilgiyi vermektedir:

> "Ayasofya Câmiinde, Mahfili Hümâyûn tahtında İnna cealnâke… ayet-i kerimesi havi levha ile yine câmi mezkûrde sââtlerin üzerinde Accilû bi's-salâte… ve accilû bi't-tevbete… âyeti şerîfelerini hâvi iki aded levhası vardır ki bu levhaları 1269 târihinde tahrir ve tâlik itmiştir. Bunlar cennetmekân Sultan Abdülazîz Han'ın menzur hümâyunları oldukda hattatını taltifen bir top fermâyiş şal ve bir sakoluk çuha ve yüz aded yüzlük kâime ihsan buyurmuşlardır (Safvet, 1313, s.19,20)."

Kaynaklarda, Rızâ Safvet'in "Hattat-ı Meşhur Vahdetî" bahsi, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın "Son Hattatlar", Muhittin Serin'in "Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar" ile Şevket Rado'nun "Türk Hattatları" gibi eserlerinde, söz konusu üç eserin (Fotoğraf 85, 87,88) Ayasofya Câmii'nde bulunduğu belirtilmişse de, yapılan yer tespitleri sonucunda bu eserlerin mevcut olmadığı gözlemlenmiştir. Araştırmalarımızda, Ayasofya'daki bu eserlerin varlığına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Yasemin Sönmez'in (2022) "Belgeler Doğrultusunda Ayasofya Câmi' sinin Eski Levhalarının Tespiti" başlıklı bildirisinde ise Ayasofya'daki eski levhalara dair yapılan tespitler, gravür fotoğrafları, Ayasofya Câmii'nin iç mekân görüntüleri ve 1800'lü yılların

sonlarına ait fotoğraf ve videolar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu tespitlere göre, Ayasofya'daki 54 levhadan 18'inin hattat imzası bulunmakta, 4 levha imzasız, 11 levhanın ise hattatları tespit edilememektedir. Bazı hattatlar birden fazla eser bırakmış olup, en çok eseri bulunan hattat Mustafa İzzet Efendi olmuştur. Şevket Vahdetî'nin üç adet, Sultan II. Mustafa, Sultan II. Mahmûd, Şefîk Bey ve Abdurraûf Efendi'nin ise ikişer adet levhası bulunmaktadır. Hattatların çoğunun saray ve bürokrasiyle bağlantılı olduğu, ayrıca dönemin önemli sanatkârları oldukları ifade edilmektedir (Sönmez, 2022, s.316,317,327,333).

Vahdetî Efendi'nin 1935 senesinde Şehzade Ambarı'ndan Ankara Etnografya Müzesine nakledilen eseri (Fotoğraf 160, 162) 'İnna cealnâke…, günümüzde Erzincan Müzesi'nde sergilenmektedir. Ancak, eserin envanterinde Ayasofya kaydına rastlanmamaktadır.

Ayasofya Câmii'nin içinde, güney cephesinde yer alan levhanın ilk bölümü (Fotoğraf 161), imza ve tarih kısımlarıyla birlikte ikinci kısmın (Fotoğraf 162) tam karşısına asılmıştır. Bu iki bölüm, güney cephesindeki cephe düzenine uyumlu olarak birbirini tamamlayacak şekilde özel olarak yerleştirilmiştir. 1935 yılında, Ayasofya'dan kaldırılarak Evkâf ambarına, ardından da Ankara Etnografya Müzesi'ne nakledilmiştir (Sönmez, 2022, s.316,317,327,333).

Günümüzde ise "Accilû bi's-salâti kable'l-fevt" ibâresinin bulunduğu levha (Fotoğraf 87) Erzincan Müzesine nakledilmişken, devamı niteliğindeki "Ve accilû bi't-tevbeti kable'l-mevt" (Fotoğraf 88) ibâresinin yazılı olduğu levha ise, Ankara Etnografya Müzesinde kalmıştır.

Fotoğraf 160: Fotoğrafta, Ayasofya Câmi'sindeki Müezzin Mahfiline Asılmış Levha Yer Almaktadır**.**

Kaynak: Atatürk Kitaplığı, F. Ahmet Münir, Krt_010312 (E.T. 26/03/2024).

Fotoğraf 161: Vahdetî'nin Ayasofya Câminin Güneybatı Bölümünde Bulunan Celî Sülüs Hattı

Kaynak: Atatürk Kitaplığı, F. Ahmet Münir, Krt_010312 (E.T. 26/03/2023).

Fotoğraf 162: Şevket Vahdetî'nin Ayasofya Câminin Kuzeybatı Bölümünde Bulunan Celî Sülüs Hattı

Kaynak: Atatürk Kitaplığı, F. Ahmet Münir, Krt_010312 (E.T. 26/03/2023).

3.7.2. Bursa Ulucâmi'deki Levhanın Mevcut Durumu

Hat sanatı ve hattatlarla ilgili kaynaklarda, Vahdetî Efendi'ye ait bir levhanın Bursa Ulucâmi'nde bulunduğu belirtilmektedir. Kazım Baykal (1989), 80x100 ebatlarındaki levhaya "Yazı No: 148" numarasını vererek söz konusu levhanın, minberin sağında, duvara bitişik bir paye üzerine asıldığını belirtmektedir. Baykal, levhanın sade bir kahverengi çerçeve içinde olduğunu, celî sülüs hatla yazılmış "Allah vahdah" ifadesini içerdiğini ve alt kenarında "Vahdetî" imzasının yer aldığını, imzanın sağında ise yalnızca Arapça "84" sayısının bulunduğunu ilave etmektedir (Baykal, 1989, s.138-139). Esere konulan "84" rakamının, Vahdetî Efendi'nin diğer eserlerinde de kullandığı bir tarih yazma şekli olduğu ve 1284 (1867) yılına işaret ettiği düşünülmektedir. Levha günümüzde yerinde bulunmamakta olup, yapılan araştırmalar ve ilgili kurumlarla yapılan iletişimler sonuçsuz kalmış ve levhanın nerede olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Fotoğraf 163: Vahdetî Efendi'nin Bir Zamanlar Bursa Ulucâmi'nde Bulunan Eseri[66]

Kaynak: (Baykal, 1989).

3.7.3. Nuruosmaniye Câmii'ndeki Levhanın Mevcut Durumu

Hat sanatı ve hattatlara dair çeşitli kaynaklarda, Vahdetî Efendi'nin Nuruosmaniye Câmii'nde bulunan bir Bilâl-i Habeşî levhası hakkında bilgiler yer almaktadır. Ancak, yerinde gerçekleştirdiğimiz incelemeler neticesinde, söz konusu levhanın câmide mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yerine, levhanın Hat Sanatları ve Vakıfları Müzesi'ne nakledildiği bilgisine ulaşılmıştır. Müze ile yapılan yazışmalar neticesinde tarafımıza iletilen bilgilere göre, "İlgi (e)'de yer alan cevap yazısında, anılan müzenin envanter listesinde söz konusu hattata ait herhangi bir eserin bulunmadığı, ayrıca, müze depolarında çalışma yapılmasının mümkün olmadığı ve bu nedenle, dilekçemde yer alan "eser görselleri ve ayrıntılı bilgi" taleplerimizin karşılanmasının şu an için mümkün olmadığı bilgisi verilmiştir. Aynı zamanda esere ait herhangi bir envanter numarasına ulaşılamadığı şeklinde dönüş yapılmıştır.

[66] Kazım Baykal (1989) câmideki yazıların sayısı ve hattatları hakkında yaptığı incelemede, câmi içinde duvara yazılmış 87, levha şeklinde ise 105 olmak üzere toplam 192 yazı bulunduğunu belirtmektedir (Baykal, 1989). Zafer İhtiyar (2018) ise câmideki yazılardan 87'sinin duvara sabit, 42'sinin ise levha halinde olmak üzere toplam 129 yazı olduğunu ifade etmektedir.

3.7.4. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi ve Hâfız Vahdetî Karışıklığı

Vahdetî Efendi'nin eserleriyle ilgili bir diğer karışıklık, çağdaşı olan Hattat Hâfız Vahdetî d.1248 (1833) ö.1313 (1896) ile sıkça karıştırılmasıdır. Hat sanatı ve hattatlar üzerine yazılmış önemli kaynak kitaplarında, Vahdetî Efendi bahsinde Hâfız Vahdetî'nin eserlerine yer verilmiştir. Vahdetî Efendi'ye ait olduğu belirtilen bir nesih sayfası (Fotoğraf 164) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu'ndan kontrol edildiğinde, Hâfız Vahdetî Efendi'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, bazı müzayede ve koleksiyonlarda da karışıklıklara yol açmaktadır.

Vahdetî Efendi'nin eserlerini, Hâfız Vahdetî Efendi'ye ait eserlerden ayırt edebilmenin yolu her iki hattatın imzalarında kullandıkları ayırt edici ifadeler ve mahlaslarının incelenmesidir. Vahdetî Efendi, eserlerinde hocası Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin ismini veya "Seyyid" unvanını yazarken, kullandığı sülüs ve celî sülüs eserlerinde bulunan istifli imzalarla Hâfız Vahdetî Efendi'den kolayca ayırt edilebilmektedir.

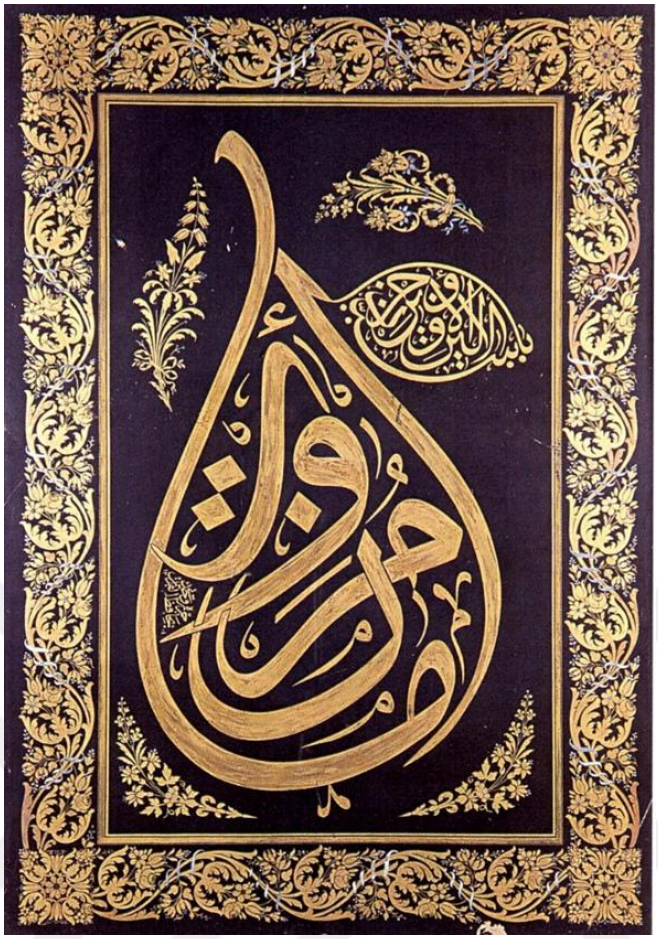
Hâfız Vahdetî Efendi'nin eserlerine bakıldığında ise, gerek nesih sayfalarında gerekse sülüs ve celî sülüs levhalarında "Hâfız" mahlasını kullandığı gözlemlenmektedir.

Fotoğraf 164: Hâfız Vahdetî Efendi'ye (Abdulahad) Ait Dua Kitabının Sayfa Başı[67]

Kaynak: Hattat Hâfız Vahdetî, (İÜ. NEK. AY, 5731).

[67] Vahdetî Efendi'ye ait olduğu düşünülen fakat Hâfız Vahdetî'ye ait dua kitabının sayfa başı görseli, kaynak kitaplarda ve web tabanlı sitelerde sıkça karşılaşılan bir görseldir.

Fotoğraf 165: Hâfız Vahdetî Efendi'ye Ait Celî Sülüs Hat İle Armudî İstif

Kaynak: Ahmed Lamen fotoğraf arşivi.

Fotoğraf 166: Hâfız Vahdetî Celî Sülüs Levha

Kaynak: Ahmet Lamen fotoğraf arşivi.

Araştırma sürecinde, Hâfız Vahdetî Efendi'ye ait yalnızca bir adet istifli "Vahdetî" imzasını taşıyan tuğraya rastlanmıştır (Fotoğraf 167). Bu levhaya ait tarihler incelendiğinde ise, 1312 (1894-1895) yılına ait olduğu görülmektedir. Sultan II. Abdülhamit Han için hazırlanmış olan bu tuğra, Vahdetî Efendi'nin vefatından yirmi üç yıl sonra atılmış bir imzadır. Böylece, iki hattatın yaşadığı döneme denk gelen benzer bir imzaya rastlanamamıştır. Dolayısıyla, Hâfız Vahdetî'nin, çağdaşı olan Mehmed Şevket Vahdetî'den haberdar olduğu düşünülmektedir. Bu durum, karışıklığa yol açma ihtimali göz önünde bulundurularak, her iki hattatın imza kullanımında farklılıklara yer verdiği sonucunu doğurmaktadır. Bu unsurlar, her iki hattatın eserlerini birbirinden ayırt etmeye yardımcı olmaktadır.

Fotoğraf 167: Hâfız Vahdetî'nin Sultan II. Abdülhamid Han İçin Çektiği Tuğra

Kaynak: Ahmet Lamen fotoğraf arşivi.

3.7.5. Zümrüt Mühür ve Bazı Tespitler

Sultan Abdülazîz'in gönderdiği büyük bir zümrüt taşın üstüne gerekli tasarım işlerini yaptıktan sonra; ‘’el- Müstenid bitevfikâtı rabbâniyye; Melik-üd-Devlet-ül-Osmaniye’’, (Allah'ın ilahi yardımına dayanan, Osmanlı Devleti'nin hükümdarı) İbaresini hilal motifinde ve ortasına tuğra-i hümayûn hakketmiştir. Rızâ Safvet Bey, o güne kadar İstanbul'da zümrüt üzerine böyle bir hakkâk çalışmasının yapılmadığını yazmaktadır (Safvet, 1313, s. 19-20).

Bu bilgiye istinaden, Topkapı Sarayı Mühürler Seksiyonu kitabında yer alan bir zümrüt taşının Abdülazîz'e ait olması muhtemel ifadesi üzerine gerçekleştirdiğimiz inceleme ve taleplerimiz doğrultusunda, söz konusu zümrüt taşının Topkapı Mühürler Seksiyonu uzmanları tarafından, özel büyüteçlerle incelenmesinden sonra tarafımıza geri dönüş yapılmıştır. Yapılan inceleme neticesinde, mühür üzerinde bir tuğra çalışmasının ön hazırlıklarının bulunduğu tespit edilmiştir.

> “Talebinize istinaden Mühürler Koleksiyonu'nda mevcut bulunan zümrüt mühürler incelenmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Mühürler Seksiyonu Rehberi (İstanbul,18. sayfada yer alan 'Zümrüt üzerine çizilmiş bir tuğranın da Abdülazîz'e ait olması muhtemeldir.' ifadesinde işaret edilen zümrüt mühür tamamlanmamış bir mühürdür. İç beyze, dış beyze, hançer ve tuğlar ile 'han' kelimesinin ilk iki harfi hakkedilmiştir. Bu mühürde tarih bilgisi bulunmamakta ve Hattat Mehmed Şevket Vahdetî'nin eseri olduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.”

Sonuç olarak, bahsedilen mührün hak işlerinin Vahdetî Efendi'ye ait olup olmadığı kesinleşmemiştir. Topkapı Sarayı Mühürler Koleksiyonu Uzmanlarından alınan bilgi doğrultusunda, o döneme ait bu çalışmanın haricinde veya sonrasında zümrüt üzerine bir mühür çalışmasının bulunmadığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu mührün Vahdetî Efendi'nin yapmayı tasarladığı mühür olabileceği ihtimali söz konusudur.

Gelecek araştırmalara ışık tutması adına kesinlik taşımayan bu araştırma sonucunu burada eklemeyi uygun buluyoruz.[68]

[68] Zümrüt üzerine bu tür çalışmaların yapılmadığı bilinmekle birlikte, Rızâ Safvet Bey'in bahsedilen mühürle ilgili aktarımları, tamamlanmış bir mührü işaret etse de mevcut bulgular ve koşullar göz önüne alındığında, bu eserin belki de bilinmeyen bir sebepten dolayı yarım kalmış olabileceği düşünülmektedir.

Fotoğraf 168: Üzerinde Tuğra Taslağı Bulunan Zümrüt Taşının Görünümü

Kaynak: TSM, Mühürler Koleksiyonu, 47-40.

Fotoğraf 169: Zümrüt Taşının Yerleştirildiği Altın Mühür Sapının İki Taraftan Görünümü.

Kaynak: TSM, Mühürler Koleksiyonu, 47-40.

3.7.6. Kumbarahane Câmii duvarında bulunan levhanın durumu

Fotoğraf 170: Celî Sülüs Levha

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yâ Hazreti Bilâ'l-i Ḥabeşî ibâresini içeren ve "Ketebehû Vahdetî" olarak hattatın imzasını taşıyan bu levha, Kumbarhane Câmii minberinin sol tarafındaki duvarda yer almaktadır. Bir benzeri, Nallı Mescid Câmii'nde bulunan (Fotoğraf 104) levhanın yenileme aşamasında harf anatomilerinin bozulduğu ve eser niteliğini kaybettiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle, söz konusu eser kataloglama kısmına eklenmemiştir.

3.8. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Hatıraları: Kişisel Eşyaları

Fotoğraf 171: Berjer Koltuk

Kaynak: Hasan Adlî Yavsi Ebussuûdoğlu**.**

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Paris'ten getirdiği bu berjer koltuk, dönemin Osmanlı sanarkârlarının Avrupa mobilya tasarımına olan ilgisini yansıtan önemli bir parçadır. Berjer (bergére), 18. Yüzyıl Fransız rokoko tarzının klasik unsurlarından biri olup, rahat oturumu ve estetik formuyla dikkat çeken bir mobilya türüdür. Sanatkârın yaşam alanında yer alan bu koltuk, yalnızca işlevsel bir obje olmanın ötesinde, onun zarafet ve sanat anlayışınıda gözler önüne sermektedir. Vahdetî Efendi'nin şahsi eşyalarından biri olan retro tarzında sallanan duvar saati ve fitilli gaz lambası özellikle 19. ve 20. yüzyıl başlarında Avrupa ve Osmanlı saray çevresinde yaygın olarak kullanılmıştır. Fitilli gaz lambası, Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin yaşadığı dönemin aydınlatma kültürünü ve estetik anlayışını yansıtan kıymetli bir objedir.

Fotoğraf 172: Duvar Saati

Kaynak: Hasan Adlî Yavsi Ebussuûdoğlu**.**

Fotoğraf 173: Gaz Lambası

Kaynak: Hasan Adlî Yavsi Ebussuûdoğlu**.**

SONUÇ

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi, 19. yüzyıl Osmanlı hattatlarından olup, Osmanlı Devleti'nde Nişan Kalemi gibi önemli bir görevde bulunmuş ve dönemin önde gelen hattatlarından biri olarak tanınmıştır. Görevi süresince, banknot ve pul tasarımları gibi önemli projelere imza atmış, dönemin padişahları adına fermanlar, beratlar yazmış ve tuğralar çekmiştir. Hat sanatına olan katkılarının yanı sıra, hakkâklık ve katı' sanatlarında da önemli bir yer edinmiştir.

Vahdetî Efendi, Sülüs nesih yazıda Hâfız Osman vadisinde yazmıştır. Erken dönem yazılarında Mahmud Celâleddîn Efendi'den esinlenerek yazdığı sülüs levhası bulunmakla birlikte, Celî sülüs yazılarında evâil ve evâhir dönemlerinde farklılıklar görülebilmektedir. Harf anatomileri, Râkım'ın üslûbuna uygunluk göstermekte olup, Kadıasker Mustafa İzzet'in tavrını yansıtan eserleri de mevcuttur.

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'ye ait eserler arasında türlerine göre üç adet banknot örneği, yirmi iki levha, on üç tuğra, beş adet mimari eserlerde bulunan yazılar ve beş adet mezar kitâbesi tespit edilmiştir. Bunların dışında biri icâzetnâmesi olmakla birlikte iki adet sülüs nesih kıtası, bir adet celî dîvânî berat, iki adet hilye-i şerife, bir adet delâil-i hayrat ve dua sayfaları da bulunmaktadır. Bu eserlerin bir kısmı literatürde bulunmamakla birlikte detaylı araştırma ve takipler sonucunda literatüre kazandırılmış eserlerdir.

Bu araştırma kapsamında, Vahdetî Efendi'ye ait eserlerden bazıları şunlardır: Vahdetî'nin günümüze ulaşan sayılı nesih yazı eserlerinden biri olan delâil-i hayrat, yabancı bir müzayede sitesi olan Veldôme'da Müzayede ile iletişime geçilerek elde edilmiştir. Yine nesih yazılmış bir diğer eser hizbü'l bahr, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesinde tespit edilmiştir. Ayrıca, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan bir sülüs levha, Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu'ndan temin edilen Süheyl Ünver dosyası ve iki adet levha, Ömer Dinçer Kılıç koleksiyonundan bir icâzet kıtası, Antika Kadıköy Müzayede Evi'nde tespit edilen bir hilye-i şerîfe ve bir talik levha önemli eserleri arasındadır. Bunun yanı sıra, Alif Art arşivinden bir sülüs levha ve bir katı' tuğra, Cağaloğlu Anadolu Lisesi kapısı üzerinde bulunan tuğra, Galatasaray Lisesi kapısı üzerinde yer alan tuğra, ve bilgi işlem sınıfında bulunan celî dîvânî yazısı, Pertevniyal Vâlide Sultan Câmii ve Milli Saraylar Koleksiyonuna ait olup Beykoz Cam Eserleri Müzesinde sergilenen tuğralar, Bursa I. Murad Hüdavendigâr Câmii'nde bulunan levha, İstanbul Antik Sanat'tan elde edilen sülüs nesih kıt'ası, yabancı bir müzayede sitesi olan

Oriental Art Auction aracılığıyla temin edilen bir berat ve Arthıll Müzecilik Koleksiyonculuk Kuyumculuk Ltd. aracılığıyla elde edilen bir tuğra da araştırma bulguları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmanın en önemli katkılarından birisi de Vahdetî Efendi'nin icazetnamesinin tespit edilmesi ve hocası Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi'nin ismine ulaşılması olmuştur. Ayrıca, Vahdetî Efendi'nin günümüzde yaşayan ailesiyle iletişime geçilmiş ve Refia Kerrâ Atasagun Hanımefendi'nin desteğiyle, Vahdetî Efendi'ye ait dört levha, bir berjer koltuk, duvar saati, gaz lambası ve mühür gibi kişisel eşyaların bu çalışmada yer alması sağlanmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne başvurularak, Vahdetî Efendi'ye dair önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bunlar arasında, özellikle banknot ve pul tasarımlarıyla ilgili olarak Londra ve Paris'e gönderilişi önemli bir yer tutmaktadır.

Vahdetî Efendi'nin para ve pul tasarımları yaptığı daha önce bilinmekteydi. Bu araştırma, hangi banknotların tasarımlarını yaptığı ve para tasarım ve basım süreçlerinde Vahdetî Efendi'nin üstlendiği görev ve konumları somut bir biçimde ortaya koymuştur.

Ayrıca, Vahdetî Efendi'ye ait eserlerle ilgili olarak bazı yer değişiklikleri tespit edilmiş ve bu eserlerin hangi kurumlarda bulunduğu belirlenmiştir. Kaybolan veya net bilgisine ulaşılamayan eserler için ayrı bir başlık açılarak, araştırma sürecinde bu eserlerin tespitiyle ilgili gelişmeler detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Vahdetî Efendi'nin bir zamanlar Ayasofya Câmii'nde bulunan üç levhasından "Ve accilû bi't-tevbeti kable'l-mevt" adlı eser Ankara Etnografya Müzesi'nde, "Accilû bi's-salâti kable'l-fevt" ve "innâ ce'alnâke İhalîfeten fî'l-ardı" yazılı levhalar ise Erzincan Müzesinde bulunmaktadır. İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü'nde bulunan üç adet levhasından "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" ve "Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh lehü'l mülkü velehü'l hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" yazılı eserleri, Zeynep Kâmil Hanım Konağı'ndan bir diğeri ise Yahya Efendi Dergâhı'ndan bu kuruma nakledilmiştir. Yine Zeynep Kâmil Hanım Konağı'ndan bulunan "fallahu hayran hafizan" yazılı taşa mahkûk eseri, Türk İslâm Eserleri Müzesi'nin keramik bölümünde muhafaza edilmektedir. "İnna cealnake" yazılı bir levha ve bir Sultan Abdülazîz tuğrası ise Süleymaniye Yazma Eserler Koleksiyonu'nda yer almakta olup, Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı Merkez Efendi Türbesi, Nallı Mescit gibi kültür varlıkları yanında, Cağaloğlu Anadolu Lisesi kapısında, Pertevniyal Vâlide Sultan Câmii 'nde ve Uğur

Derman tarafından Galatasaray Lisesi kapısı için madenden kestirilen tuğralar ve aynı okulda bilgi işlem sınıfında bulunan celî dîvânî yazı, Ebussuûd Efendi Haziresi'nde kendi tasarımı olan kayınpederi ve kendine ait mezar şâhideleri, Keçecizade Çeşmesi, Bursa I. Murad Hüdavendigâr Câmii'nde bulunan eserleri de bulunduğu mekânlarda sergilenmektedir.

Ayrıca Bursa Ulucâmii'de kaybolmuş eserlerinin yanı sıra, varlığından haberdar olduğumuz ancak tüm girişimlerimize rağmen görseline ve bilgisine ulaşılamayan Nuruosmaniye Câmii'nde bulunan "Yâ Hazreti Bilâ'l-i Ḥabeşî" ve İstanbul Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi koleksiyonunda bulunan "Allâhu vahdehû" gibi eserler de mevcuttur.

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin nitelikli ve özgün eserleri, hat sanatı tarihinin gelişimini anlamak ve bu sanatı gelecek nesillere aktarmak açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Eserlerinin daha geniş bir kataloglama ve analiz çalışmasına tabi tutulması, bu sanatçının hak ettiği değeri bulmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, Ş. M. (2023). *Ünlü hattatların mezarları: Gelimli gidimli dünya.* Ofset Yapımevi.

Akkaleli, B. F. (2019). *Osmanlı Dönemi Kaimeleri İle Cumhuriyet Dönemi 1. Emisyon Banknot Tasarımlarının Süsleme, Yazı Ve İçerik Açısından İncelenmesi.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi.

Aktan, M. (2004). *Mehmed Nuri Şemseddîn Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayvazoğlu, B. (1992). *İslâm Estetiği,* İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Baykal, K. (1989). *Bursa'da Ulucâmi.* Bursa: Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurum Yayınları.

Berk, S. (2016). *Zamanı Aşan Taşlar Zeytinburnu'nun Tarihî Mezar Taşları* (II b.). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Ceyhan, Â. (2001). *Muallim Nâcî'nin Emsâli Alî Tercümesi.* Türkiyat Araştırmaları Dergisi 9/298.

Çağman, F. (2022). *Katı'. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları 25/ 32-35.

Çiftçioğlu, T. (2021). *Miftahü'l-Kulûb: Kalplerin Anahtarı,* Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi 24/140.

Çığ, K. (1958). *Türk Oymacıları (Katığları) ve Eserleri*. Yıllık Araştırmalar Dergisi (II), 160.

Derman, F. Ç. (2015). Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme. *Hat ve Tezhip Sanatı:* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 525 – 534.

Derman, U. (1997). Hattat. *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 16/493- 499.

Derman, U. (2020). Mustafa İzzet, Kazasker. *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.

Ankara: TDV Yayıları, 31/304-307.

Derman, U. M. (2019). *Ömrümün Bereketi: 3.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyâtı.

Dizdar, S. Ç. (2023). *Osmanlı Dönemi Kâğıt Paraların Tezyini Açıdan İncelenmesi ve Yorumlanması.* İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, M. D. (1980). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Gerçek Hayat.

Ebüzziyâ, Z. (1994). “Ebüzziyâ Mehmed Tevfik” *Türkiye Diyaney Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: TDV Yayınları, 10/374-378.

Eldem, E. (1997) *135 Yıllık Bir Hazine, Osmanlı Arşivinde Tarihten İzler.* İstanbul: Osmanlı Bankası A.Ş.

Eldem, E. (1998) *Osmanlı Bankası Banknotları (1863-1914).* İstanbul: Osmanlı Bankası A.Ş.

İhtiyar, Z. (2018). *Bir Hat Sanatı Sergisi: Bursa Ulucami.* Ankara: Sentez Yayıncılık.

İnal, M. K. (1988). *Son Asır Türk Şairleri* (Cilt III), İstanbul: Dergâh Yayıncılık.

İnal, M. K. (2021). *Son Hattatlar, İstanbul:* Ketebe Yayınları.

İşler, N. (2021). *Suûdü-l Mevlevî: Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Zâdegân). Ankara:* Oku Okut Yayınları.

Kara, M. (2007). *Vefatının 130. Yılında Kazasker Mustafa İzzet Efendi. İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*.

Kınlı, S. (2007). *Hat ve Hattâtân'da Osmanlı Hattatları.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Koç, T. (2009). "Sanat". *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: TDV Yayınları.

36/90-93.

Kur'an-ı Kerim Meâli, Ankara: 2006 Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kütükoğlu, M. S. (1998). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik).* İstanbul: Türk Tarih

Kurumu Yayınları.

Kütükoğlu, M. S. (2018) *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik),* Ankara: Kubbe Altı Neşriyat.

Memiş, M. (2022). *Osmanlı Kitap Sanatlarında Delâilü’l-Hayrât El Yazmaları*. İstanbul: Lale Kültür Sanat ve Medeniyet Dergisi 6/ 1-19.

Morçay, S. (2014). *Türk Sanatında Katı,* İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Müzayedeciler. (Mart, 2021). Vendôme'da Müzayede - Lot #545".

Özaydın, A. (2004). "Menşur". *Türkiye Diyaney Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: TDV Yayınları, 26/148-149.

Özer, A.M. (2010). “Şâzelî”. *Türkiye Diyaney Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 38/385-387.

Özer, İ. (2005). *Avrupa Yolunda Batılaşma ve Batılılaşma.* İstanbul: Turuva Yayınları

Özsayıner, Z. C. (1995). "Kâtı Hatlar", *Türkiyemiz Dergisi, İstanbul: Akbank Yayınları,* 76/14-19.

Rado, Ş. (1984). *Yirminci Yüzyılda Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın Matbaacılık T.L.Ş.

Rado, Ş. (Mart, 2021). *Türk Hat Sanatı Bir Resim Sanatıdır,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984.

Safvet, R. (Muharrem, 1313). *Hattat-ı Meşhur Vahdetî*. Hazîne-i Fünûn, *III*, 3/18-20

Serin, M. (2010). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar,* İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Sönmez, Y. (2022). Ayasofya Câmiinin Eski Levhalarının Tespiti. *Uluslararası Ayasofya Sempozyumu* II, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 297-343.

Taş, B. (2019). *Kadim bir şifreleme yönteminin kültürümüzdeki yansıması: Hatt-ı şecerî,* Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 16/328-339.

Tatlı, B. (2022). *Mimari Hadisleri: Türk -İslâm Mimarisini Taçlandıran Peygamber Sözleri,* Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları.

Temelkuran, T. (1975). Divân-ı Hümâyûn, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, 6/130-175.

Topkapı Sarayı Müzesi Mühürler Seksiyonu Rehberi, (1959). İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, s. 18.

Topuzoğlu, T. R. (1997). "Hâşiye", *Türkiye Diyaney Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: TDV Yayınları, 16/419-422.

Uludağ, S. (2002). Kuddise Sırruh, *Türkiye Diyaney Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 26/314.

Uludağ, S. (1994). Delâilü'l-Hayrât, *Türkiye Diyaney Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 9/113-114.

Yazıcı, T. & İpşirli, M. (1995). Ferrâş. *Türkiye Diyaney Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 12/408-409.

Yazır, M. B. (2024). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, (Cilt III-IV), İstanbul: Ketebe Yayınları.

Yücer, H. M. (2008) "Sa'deddin el-Cebâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 35/387-388.

Yüksel, B. (2007). *İslâm Tarihi Açısından Bilâl B. Rebâh El-Habeşî'nin Hayatı ve Şahsiyeti,* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Arşiv Belgeleri

Antika Kadıköy Müzayede Evi. Hilye-î Şerîfe, Lot: 79. (E.T. 05/08/2024)

Antika Kadıköy Müzayede Evi, Levha, (12. 08/2024)

Arthıll Müzecilik Koleksiyonculuk Kuyumculuk Ltd. Şti.Özel Koleksiyon Müzayedesi | 39 Online Katalogu Hat Katagorisi, Lot: 44. (19 Şubat 2025).

Atatürk Kitaplığı, F. Ahmet Münir, Krt_010312. (E.T. 26/03/2023).

Atatürk Kütüphanesi, F. Ahmet Münir, Krt_010164. (tarih yok).

Ankara Etnografya Müzesi, Env. no: 10195. (11 Mart 2024)

BOA. (1273). BOA, (DH. SAİD), No: 46, Gömlek No: 183. BOA. (1280). BOA, (AMKT.NZT), No:523, Gömlek No:21. BOA. (1281). BOA, (MKT.NZT), No: 314, Gömlek No: 9.

BOA. (1283). BOA, (A.MKT.MHM), No:356, Gömlek No:72.

Erzincan Müzesi, Env. No: 10238.

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eeserler Kütüphanesi – H. 1422, İbnülemin-Hat, Env. 90.

İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü, Yahya Efendi, Env. No: 190.

İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü, Zeynep Kâmil No: 53. (2024). İstanbul Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, Env. No: 2127.

Osmanlı Bankası Araştırma, XX 001/70 Banknot ve hisse senedi basımı. Türk İslâm Eserleri Müzesi, Env. No: 2505. (tarih yok).

Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Env. No: 190-0291

Süleymaniye Yazma Eserler Koleksiyonu, Levhalar, No: 00603. Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu, Süheyl Ünver Dosya No: 40.

Dijital Kaynaklar

Antikalarım.com. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi. Levha. Web sitesi. https://www.antikalarim.com/urun/8104559/Mehmed-sevket-Vahdetî-efendi-icerik-el (E.T. 14/05/2023).

Divân Edebiyâtı.Facebook. https://l24.im/gbsP, (E.T. 15/11/2016).

Fatih Belediyesi. Keçecizade Kazım Bey Çeşmesi Suyuna Kavuştu. Fatih Belediyesi. Resmî Web sitesi. https://www.fatih.bel.tr/tr/main/news/kececizade-kazim-bey-cesmesi-suyuna-kavustu/44 72, (05/02/2024).

Fikriyat. Padişah Tuğralarındaki Şekil İnkilâbı: Uğur Derman. E-dergi.https://www.fikriyat.com/yazarlar/ugur-derman/2022/04/17/padisah-tugralarindaki-sekil-inkilabina-dair-bilinmeyen-bazi-gercekler-1, (E.T. 12/3/2023).

Fikriyat. Öldürüp Evvel Onu Açlıktan: Uğur Derman. E-dergi https://www.fikriyat.com/yazarlar/ugur-derman/2021/12/17/oldurup-evvel-onu-acliktan, (E.T. 11/2/2023).

Hattat Ahmed Lamen. Mahmud Celâleddin. Levha. İnstagram. (E.T. 01/04/2024).

Hattatlarımız Blogshop. https://l24.im/i1f8 (E.T. 02/03/2023)

Hattatlarımız Blogshop. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi. Hilye-î Şerîfe.

https://l24.im/i1f8 (E.T. 01/07/2023).

Hattatlar Sofası. https://l24.im/0d4Yg (02/06/2023).

İstanbul Antik Sanat. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi. Levha. Web sitesi. https://www.istanbulantiksanat.com/urun/7349551/mehmed-sevket-vahdetî-efendi-1833- 1871-sulus-nesih-kita-ketebeli-21-x-30-cm. (E.T. 25/09/2024).

Ketebe.org. Mustafa Râkım. Levha. Web sitesi. https://www.ketebe.org/en/artwork/3415?ref=artist&id=671 (E.T. 20/08/2024).

Ketebe. org. Ebû Bekir Nâsıh Efendi. Levha. Web sitesi. https://www.ketebe.org/eser/4708?ref=artist&id=235 (E.T. 17/03/2024).

Ketebe org. Mustafa Rakım Efendi. Levha. Web sitesi. https://l24.im/r7FlS1Y (E.T. 03/01/2024).

Ketebe.org. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi. Tuğra Besmele. Web sitesi. https://l24.im/2mIP /2023).

Ketebe org. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi. İmza. Web sitesi. https://l24.im/F9w (E.T. 20/03/2023).

Ketebe.org. Kazasker Mustafa İzzet Efendi. Levha. Web sitesi. https://www.ketebe.org/eser/4873?ref=artist&id=491 (E.T. 15/05/2024)

Ketebe. org. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi. İmza. Web sitesi. https://www.ketebe.org/sanatkar/mehmed-sevket-Vahdet%C3%AE-efendi-621#lg=1&sl ide=1(E.T. 02/01/2024).

Ketebe. org. Mehmed Şevket Vahdetî Efendi. Görsel. Web sitesi https://www.ketebe.org/sanatkar/mehmed-sevket-vahdeti-efendi-621#lg=1&slide=0 (E. T. 12/09/2023).

Ketebe. org. Hâfız Osman. Levha. Web sitesi. https://www.ketebe.org/eser/7480?ref=artist&id=323 (E.T. 15/03/2024).

Kubbealtı Lugatı. Gurre. E-sözlük. https://lugatim.com/s/GURRE, (E.T. 20/10/2024). https://lugatim.com/s/HAK, (E.T. 22/8/2023).

Kubbealtı Lugatı. Hakk. E-sözlük. https://lugatim.com/s/hakketmek, (E.T. 22/08/2023).

Kültür Envanteri. Pertevniyal Vâlide Sultan Câmii. https://l24.im/jhgKa), (E.T. 10/01/2025).

Oriental Art Auctions. An Ottoman Fırman Of Sultan Abdulazız (R.1861-76), Ottoman Turkey, Dated Rabı II 1285/Julı 1868 Ad. Web sitesi. https://www.orientalartauctions.com/object/art3005925-an-ottoman-firman-of-sultan-ab dulaziz-r-1861-76-ottoman-turkey-dated-rabi-ii-1285-juli-1868-ad, (E.T. 25/01/2023).

Rouillac Müzayedeciler, Vendôme'da Müzayede - *Lot #545"*. (E.T. 11/23/2023).

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.Ahmet Yesevi Üniversitesi. SA'DÎ, Îsâ-zâde Seyyid Mehmed Sa'deddîn. E-dergi. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sadi-isazade-seyyid-mehmed-sadeddin (E.T. 10/09/2023).

Üsküdar Kültür Sanat. Tarih Kokan Sayfalar: Ömer Dinçer Kılıç. Djital sergi. http://www.uskudarkultursanat.com/sergilerimiz/omer-dincer-kilic-tarih-kokan-sayfalar, (E.T. 20/08/2024).

EK

Ek 1: Uygulamalar

UYGULAMA NO 01

Eser Adı / Yazı Türü **:** Celî sülüs levha

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Hat ve Tezhip **:** Hasret Gündüz

Ebru **:** Havva Altunbaş

Eb'adı **:** 35 x 35 cm

Açıklamalar **:** Açık renk ahârlı kâğıt üzerine, is mürekkebi kullanılarak celi sülüs hatla yazılmıştır. Etrafı cetvellenmiş olan yazının sağ ve sol üst köşeleri, şikaf tekniğiyle renklendirilen, saz yolu motifleri ile tezyin edilmiştir. Sâmi Efendi'nin H. (1) 307 (1899) tarihli eserni takliden, 2021 yılında yazılmıştır.

Metni **:**

عليك عون الله

Okunuşu **:** *Aleyke avnullah*

Anlamı **:** Allah'ın yardımı üzerine olsun

UYGULAMA NO 02

Eser Adı / Yazı Türü **:** Celî sülüs levha

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Hat ve Tezhip **:** Hasret Gündüz

Eb'adı **:** 55 x 55 cm

İmza ve tarih **:** *Ketebehû Sami 1289 (1872)*

Açıklamalar **:** Açık renk ahârlı kâğıt üzerine, is mürekkebi kullanılarak celi sülüs hatla yazılmıştır. Yazı etrafı cetvellenmiş ve altınla tarama hahkâri tekniği

kullanılarak tezhiplenmiştir. Hattat Sâmi Efendi'nin H. 1289 (1873/1873) tarihli eserini takliden, 2021 yılında yazılmıştır.

Metni **:**

الله يعاونكم في كل الامور

Okunuşu **:** *Allahu yuâvinukum fi kulli'l-umûr*

Anlamı **:** Allah bütün işlerinizde yardımcı olsun

UYGULAMA NO 03

Eser Adı / Yazı Türü **:** Celî sülüs levha

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Hat **:** Hasret Gündüz

Tezhip **:** Ayşe Gökçe

Eb'adı **:** 60 x 35 cm

İmza ve tarih **:** Hasret 1442/ 2021

Açıklamalar **:** Açık renk ahârlı kâğıt üzerine, is mürekkebi kullanılarak celi sülüs hatla yazılmıştır. Yazı etrafı altın kullanılan zencerek motifiyle bezenmiştir. Özgün bir eserdir.

Metni **:**

فالله خير حافظا وهو ارحم الرحمين

Okunuşu **:** *Fallahu hayrun hafizan ve hüve erhamürrahimin*

Anlamı **:** En hayırlı koruyucu Allah'tır ve O, merhamet edenlerin en merhametlisidir. Yusuf suresi 64.ayet.

UYGULAMA NO 04

Eser Adı / Yazı Türü **:** Celî sülüs levha

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır

Hat **:** Hasret Gündüz

Tezhip **:** Merve Yağcı

Eb'adı **:** 50 x 50 cm

İmza ve tarih **:** 1444 / 2023

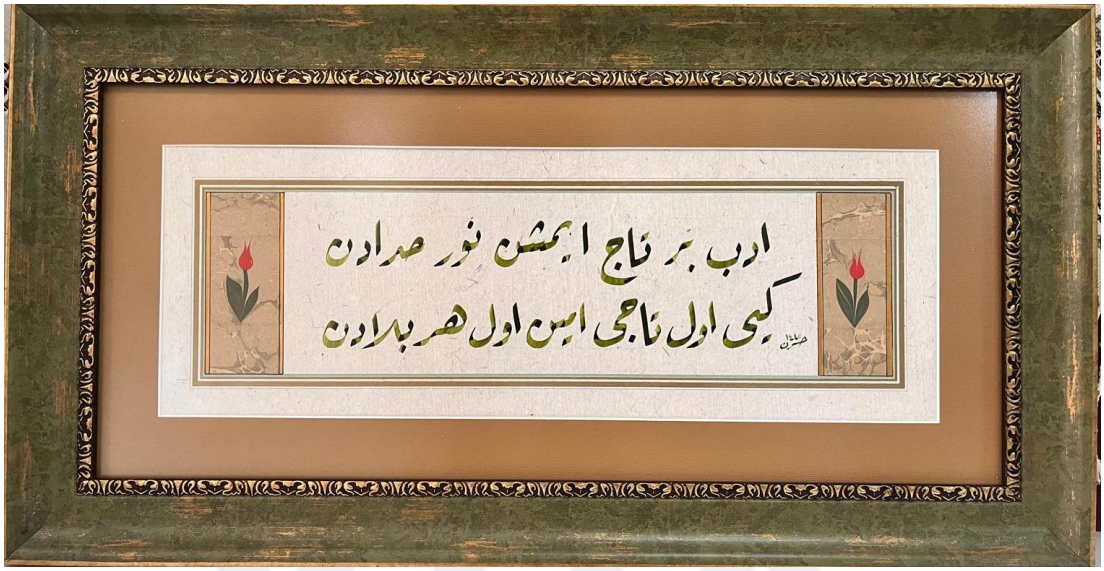
Açıklamalar **:** Açık renk ahârlı kâğıt üzerine, is mürekkebi kullanılarak celi sülüs hatla yazılmış olan eserin etrafı halkar motifiyle tezhiplenmiştir. Özgün bir eserdir.

Metni **:**

قم فانذر

Okunuşu **:** *Kum fe enzir*

Anlamı **:** Kalk ve uyarmaya başla. (Müddesir Sûresi 2. Ayet)

UYGULAMA NO 05

Eser Adı / Yazı Türü **:** Celî rika’ levha

Tekniği **:** Ahârlı kâğıt üzerine akrilik mürekkep ile yazılmıştır**.**

Hat **:** Hasret Gündüz

Tezhip **:** Havva Altunbaş

Eb’adı **:** 68 x 36.5

İmza ve tarih **:**

حسرة ١٤٤٥

Hasret 1445/2024

Açıklamalar **:** Açık renk ahârlı kâğıt üzerine, akrilik mürekkep kullanılarak celi rika’ hatla yazılmıştır. Yazı etrafı lale ebrusu ile süslenmiştir. Özgün bir eserdir.

Metni **:**

ادب بر تاج ایمش نور خدادن کی اول تاجی اول هر بلادن

Okunuşu **:** *Edeb bir tâc imiş nûr-ı Hudâ’dan giy ol tâcı emîn ol her belâdan*

UYGULAMA NO 06

Eser Adı / Yazı Türü **:** Ma’kıli

Tekniği **:** Aharlı kâğıt üzerine, ma'kılî hatla, akrilik mürekkep çalışmasıdır.

Hat **:** Hasret Gündüz

Tezhip **:** Hasret Gündüz

Eb’adı **:** 42 x 31

Açıklamalar **:** Yazı etrafında, altın kullanılarak yapılan geometrik desenlerle özgün bir tasarım elde edilmiştir.

Metni **:**

حسرت

UYGULAMA NO 07

Eser Adı / Yazı Türü **:** Ma’kılı

Tekniği **:** Aharlı kâğıt üzerine, ma'kılî hatla, akrilik mürekkep çalışmasıdır

Hat **:** Hasret Gündüz

Tezhip **:** Hasret Gündüz

Eb’adı **:** 50 x 49

Açıklamalar **:** Ahârlı kâğıt üzerine sürme altınla yapılan ma'kılî 'Allah' lafzının etrafı, geometrik desenler kullanılarak özgün bir tasarım elde edilmiştir.

Metni **:** Allah (c.a)

الله

UYGULAMA NO 08

Eser Adı / Yazı Türü	**:** Ma’kıli
Tekniği	**:** Tuval üzerine ma’kıli çalışması
Hat	**:** Hasret Gündüz
Eb’adı	**:** 52.5 x 43.5
İmza ve Tarih	**:** 1446 (2024)
Metni	**:**
	لااله الله محمد رسول الله
c**Okunuşu**	**:** *Lâ ilâhe illallah Muhammedün rasûlullah*
Anlamı	**:** Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Hasret GÜNDÜZ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Bölümü	Geleneksel Türk Sanatları Hat A.S.D.
Makale ve Bildiriler	

1. Köstence Yunus Emre Kültür Merkezi "Boyanın Suyla Dansı" Sergisi 2012

2. T.C. Köstence Başkonsolosluğu ve Köstence Yunus Emre Kültür Merkezi ortaklığı ile: Köstence Ulusal Tarih ve Arkeoloji Müzesi "Ebru Sanatı Yorum ve Uygulamaları" 2012

3. Hasret Gündüz. **"Hattat Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'nin Osmanlı Bankası İçin Tasarladığı Banknotlar".** Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi. 2025, 9/54-65

4. Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi "30x30" Karma Sergi 2017

5. Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Karma Sergi 2018

6. Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi "Temel Sanat Eğitimi" Sergisi 2018

7. Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi "30x30" Karma Sergi 2019

8. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi Karma Sergi 2019

9. Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mezuniyet Sergisi 2021

10. Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Sergisi 2022

11. İzmit Halkeğitimi Merkezi Yıl Sonu Sergisi 2022

12. İZMEK Yıl Sonu Sergisi 2022

13. İzmit Halkeğitimi Merkezi Yıl Sonu Sergisi 2023

14. İZMEK Yıl Sonu Sergisi 2023

15. Başiskele Halkeğitimi Merkezi Yıl Sonu Sergisi 2023

16. İzmit Halkeğitimi Merkezi Yıl Sonu Sergisi 2024

17. Başiskele Halkeğitimi Merkezi Yıl Sonu Sergisi 2024

18. İZMEK Yıl Sonu Sergisi 2024